

Володимир Караташ, Петро Тракслер

ПРОМЕТЕЇ ЗАПОЛЯР'Я

Володимир Караташ, Петро Тракслер

ПРОМЕТЕЇ ЗАПОЛЯР'Я

о. Зиновію Карасю —

Володимир Караташ

18.12.2001 року

Табуйзьке

В. Караташ

Ужгород — 2001

Прометеї Заполяр'я — документальна книга про події 1950—1960-их років, які в зонах обізвалися могутньою хвилею страйків політв'язнів. Автори — учасники описаних подій на шахті № 7 (Воркутлаг).

*Книга присвячується пам'яті загиблих
в сталінсько-беріївських тюрмах і ГУЛАГах.*

Друге значно доповнене видання книжки
Володимира Караташа «Обережно — гранати!»

Відповідальний за випуск
Петро Тракслер.

*Книга вийшла при сприянні голови Закарпатської
облдержадміністрації п. Віктора Балого, начальника
управління інформації і преси п. Бориса Качура,
Володимира Тракслера та Миколи Головая.*

© Володимир Караташ, Петро Тракслер, 2001

© Тетяна Петричко, художнє оформлення обкладинки

В. Караташ

П. Траклер

ДОРОГИ МЕЖИ КОЛЮЧИХ ДРОТІВ

Слово до читачів

Ними пройшли тисячі політв'язнів — «ворогів народу» в таборах за полярним колом. Про це розповідалося в невеличкій книжечці «Обережно — гранати!» Володимира Караташа, яка восени 1999-го побачила світ в одному з видавництв в Ужгороді.

Навряд чи й можна було передбачити той резонанс, який вона викликала. Відгукнулися колишні політв'язні Воркути, інших таборів півночі, рідні, знайомі багатьох із тих, котрі згадуються в книжці. Написали й читачі. Особливе хвилювання викликають спомини живих очевидців сталінсько-беріївських новітніх катівень, що перемелювали молоді життя українців, та й не лише їх.

А скажіть, хіба не здригається серце від поетичних рядків Івана Паламарчука:

Пригадаєм, в минуле полинем —

Хто із друзів загинув, коли.

Поговорим, як нашу Вкраїну

На колючих дротах розп'яли.

Відрадно, що книжечка потрапила в навчальні заклади до школярів, молоді, у бібліотеки. Не сміємо забути, якою дорогою ціною плачено за незалежність України!

Отже, даємо в руки Вам, дорогі читачі, значно доповнену книгу Володимира Караташа «Обережно — гранати!». Вміщення листів, відгуків на видання, світлин, інших матеріалів значно розширять

уявлення про людей, які і в пеклі ГУЛАГів знаходили сили для боротьби, непокори.

Наше видання творилося людьми не байдужими до того, якою виростає молодь. Тому й хочемо, щоби вона не забувала, берегла пам'ять про тисячі й тисячі полеглих жертв політичних репресій. Комуно-більшевицька система придумала в'язниці, етапи, концтабори в краю вічних холодів, аби вибити дух свободи, поставити на коліна, зробити нас покірними рабами або знищити.

Прочитай книжку «Прометеї Заполяр'я», юний друже, й передай іншому. Молодь не сміє забути! Молодь має знати все!

*Петро Тракслер,
голова Рахівського товариства політв'язнів і репресованих,
багатолітній в'язень «Речлага» (Воркута).
17 березня 2000 року.*

На фото: члени підпільної організації табору № 2, шахти 7 (зліва направо — верхній ряд): М. Біланчук, Й. Шилюк, М. Кравченко, С. Куніцький, П. Глушко, В. Тимошук, Г. Каар, Мартинюк, М. Мазур, М. Плотиця; (нижній ряд): Шаповалов, Й. Ягнюк, П. Тракслер, І. Заносій, С. Читайтело.

В. КАРАТАШ

**ОБЕРЕЖНО —
ГРАНАТИ!**

Ужгород — 1999

(Передрук книжки)

*На обкладинці цвинтар розстріляних 178 учасників
страйку на шахті № 29, 30 липня 1953 р.*

*На задній стороні обкладинки вид на шахту № 7
і озеро, в якому шукали гранати.*

Автор цього спомину — Володимир Караташ переслав 37 машинописних сторінок активному учаснику описаних подій — Петрові Тракслеру з проханням дати свою оцінку та відгук і при можливості збільшити тираж хоча би в 50-ти примірниках і розповсюдити поміж читачами.

До речі, з діда-прадіда корінний рахівчанин, колишній студент Львівського поліграфічного інституту у жовтні 1948 року був заарештований і засуджений до 10 років позбавлення волі та 5 років позбавлення прав. Опинившись в одному таборі з автором, Петро Тракслер включився в групу по виготовленню гранат та їх випробовуванню і тільки заради мужності керівників не опинився разом з ними... Закінчивши термін ув'язнення, залишився працювати на шахті № 7 і тільки через 36 років у 1985 році повернувся у рідні Карпати до отчого дому... Не зраджуючи своїй національній ідеї, він є одним із найактивніших членів товариства політичних в'язнів і репресованих нашого краю — очолює Рахівське районне товариство. Учасник усіх політичних акцій, пов'язаних з товариством у межах нашого краю, Івано-Франківщини, Львівщини, Буковини та інших регіонів України. Саме завдяки Петрові Тракслеру, який додатково вніс і уточнив деякі невідомі автору факти, доповнив світлинами. Ти, шановний читачу, маєш змогу ознайомитись з цим зпогадом.

Омелян РОСУЛ

*Відповідальний секретар товариства
політв'язнів і репресованих,
багатолітній в'язень Колимських таборів.*

*Де б ти не був — борись
за правду і волю України*

Всьому світові відомо, що комуномосковська Імперія була крайною тюрем і концтаборів, у яких томилися десятки мільйонів безправних невільників. Сотні в'язнів щоденно гинули від голоду, залоду і куль катів та охоронців.

До 1948 року політичних в'язнів утримували разом з кримінальними злочинцями. Між цими категоріями рабів часто спалахували криваві сутички. Адміністрація завжди провокувала їх, нацьковувала кримінальних «своїх совітських» на політичних — «ворогів народу».

В 1948 році кремлівські вожді і стратеги вирішили утворити особливі спецтабори суворого режиму для політв'язнів. Це був період холодної війни між країнами вільного світу та московським «табором соціалізму».

Ненадійних для комуністичного режиму політичних в'язнів було вирішено ще більше ізолювати, як п'яту колону вільного світу, замурувати, замкнути міцніше за Полярним колом Воркути, Інти, в піщаних пустелях Казахстану, на далекій і холодній Колімі, в Іркутських болотистих лісах, у снігових просторах Норильська та лісах Мордовії.

Імперія-ГУЛАГ збагачувалася за рахунок тяжкої праці в'язнів у таборах жорстокого режиму: «Речлаг» — Воркута, «Степлаг» — Казахстан, «Берлаг» — Коліма, «Горлаг» — Норильськ, «Озерлаг» — Іркутська область, «Мінлаг» — Інта, «Дубравлаг» — Мордовія.

На вікна бараків терміново навішували міцні залізні ґрати, двері вковували товстою бляхою і начіплювали на них сталеві штаби з важкими тюремними замками. В кутках бараків ставили великі дерев'яні діжки для гігієнічних потреб.

Було дозволено писати тільки два листи на рік. І лише найближчим родичам. Але і їх часто конфісковувала жорстка табірна цензура. Багатьох в'язнів нерідко водили із зони мешкання до місця праці, закованими в наручники. Були випадки, коли розлючені п'яні конвоїри випускали автоматні черги прямо в колону в'язнів, убивши і поранивши декількох чоловік відразу. Діти наглядачів і охоронників часто супроводжували колону невільників, кидаючи в них грудками і камінням, вигукували: «Ви фашисти, вороги народу. Скоро всіх вас расстреляють». Було нам над чим задуматися.

В січні 1949 року мене (в'язня з чотирирічним стажем) було перевезено з лісопівального табору «Буреполом» до Воркути,

Північний район, шахта 7, 2-й лагпункт «Речлагу». Спочатку треба було освоїтися на новому місці, розглянутися, знайти друзів-однодумців.

У районі Воркути було, близько, 69 концтаборів «Речлагу». В нашому, що обслуговував 7 шахту, знаходилося 5000 в'язнів. Шахта працювала безперебійно у дві зміни, мала два горизонти під 100-150 метровим шаром вічної мерзлоти. На поверхні були допоміжні структури: шахтоуправління, склади, котельня, цехи — мехцех, електроцех, кузня, деревообробний цех.

В кожному таборі було 70-80 відсотків українців. Знаю, що вкінці літа 1942 року німецький військовий літак прорвався до Воркути і висадив десант. Комуноенкаведисти негайно організували бойові загони для боротьби з десантом. Парашутистів було чоловік з 22. Їх оточили, бій тривав декілька днів. Десантники хоробро боронились, закріпившись під одним з мостів через ріку Воркута. Всі вони загинули. Живими до рук чекістів ніхто не потрапив. Що це були за люди — невідомо.

В 1948 році в 501 колоні, що була далі за Воркутою в напрямку Салехарда, де начальником був полковник Барабанов, один з катів ГУЛАГу, спалахнуло велике повстання. В'язні роззброїли охорону двох концтаборів. Захопивши ще зі складів харчі і зброю, вирішили рухатися на Південь двома колонами. Довго, з важкими боями пробивалися білою сніговою пустелею тундри в напрямку Північного Уралу, щоб добратися до тайги, яка своїми лісами змогла б прикрити повсталих. Проти обох колон була кинута ще й військова авіація. Багато днів авіатори переслідували непокірних, виснажених бунтівників, викошуючи їх з кулеметів на білому снігу. Останніх сміливців перестріляли вже перед самою тайгою.

На початку 50-х років нам стало відомо, що в регіоні Воркути дислокується дивізія внутрішніх військ з кулеметами, гарматами, танками і літаками. Ми знали місце розташування гарматних батарей у нашому Северному районі. Наші хлопці, з бригади малярів, роблячи ремонт у казармах воєнізованої охорони, читали там такі слова на плакатах: «Солдат, будь завжди на чеку! Враг, которого ты охраняешь, хитёр, жесток и коварен. Не теряй бдительности ни на секунду» і в тому ж дусі.

А ми в таборі жили своїм життям. Завжди напівголодні, одягнені в зековське лахміття, з великими, чорними, на білих квадратних латках, номерами, що були нашиті на шапки, на спину, рукав і коліно, плентались в колонах, п'ятірками, тримаючи один одного під руку в

супроводі лютих автоматників та під скажений гавкіт псів-вівчарок з табору до шахти (відстань 1,5 км) і назад. А після важкої і виснажливої праці в підземеллі нас знову лаштували в колону, ретельно обшукували і відводили в зону мешкання. Там ми могли похлептати тюремної баланди, отримати пайку вівсяного хліба з гостюками і шматочок червоної, страшенно пересоленої риби.

Перепочивши в замкнених бараках, кілька разів перераховані, обшукані та знову конвойовані на шахту добувати вугілля ненаситній країні «найвільнішого в світі соціалістичного суспільства».

Звісно, зона шахти і зона табору були обнесені кількома рядами густо наплутаного колючого дроту, сторожовими вежами, на яких стирчали солдати з кулеметами «Дехтяр» та автоматами «ППШ». Від вежі до вежі, на ланцюгах, прикріплених до дротів, бігали сторожеві собаки. Крім цього, довкола всієї Воркути було ще одне велике кільце «оцеплення», де на невеликих пагорбах рівнинної тундри були розташовані укріплення з вогневими кулеметними точками. Це були обладнані приміщення для трьох солдатів, що несли там варту. Вони мали радіопередавач, запас харчів і боєприпасів, час від часу їх змінювали.

Хоч ця лінія була дуже законспірована», але ми якось довідувалися про все. Така приблизно була обстановка навколо нас, полонених членів ОУН-УПА.

Працюючи на виробництві, живучи разом у бараках по 100 чи 200 чоловік, ми ближче знайомилися між собою, вивчали один одного. Серед величезної маси людей виділялися найбільш порядні, стійкі, сильні духом друзі, до кінця віддані нашій національно-визвольній справі.

У нас не було часу навчатись в інститутах та університетах. У роки Другої світової війни, запеклої визвольної боротьби українського народу за свою державу, на два, а то і три фронти, ми тільки-но зіп'явшись на ноги, брали до рук зброю, відібрану у ворогів, вливалися до лав борців за волю України, йшли в підпілля ОУН, ставали вояками УПА. Оволодівали навиками конспірації, веденню пропагандистської роботи з населенням. Ми ризикували життям своїх рідних і своїм особистим. Переконували затурканих брехливою ворожою пропагандою наших людей. Адже український люд не мав своєї держави кілька століть. Наші вороги безпощадно винищували все розумне, свідоме, українське. Сотні років вибивали з нас вогнем і залізом, випалювали український національний дух. Нас гноїли в темницях, вішали на шибеницях, саджали на палі, чіпляли за ребра

гаками, четвертували. Кістками кращих синів і дочок України усіяні неосяжні простори Сибіру, Заполяр'я, Казахстану і Колими, Соловків і Сахаліну. Не було ні одного й німецького концтабору, де б не томилися українці, де б їх не вбивали і не спалювали в крематоріях. А знущання польських катів над українцями! Усі наші вороги змагалися між собою, хто з них більше винищить українців.

Повстанці ОУН-УПА покрили себе вічного славою в боротьбі проти усіх ворогів України. Багато героїв гинуло в боях і сутичках з ворогами, при облавах і засідках. Інші в безвихідному становищі пускали собі в серце кулю або підривалися гранатами з останніми словами: «Слава Україні!».

І знову гинув найсвідоміший цвіт нації. В тюрми й концтабори потрапляли лише поранені чи ті, кому на вулиці раптово скрутили руки. Основною багатомільйонною масою українців, що заповнила ГУЛАГ, була звичайна, проста селянська молодь з середньою чи неповною середньою освітою. Але дух повстанський, козацький у нас уже збудився. Він не давав нам права коритися і мовчки гнутися перед катами. Ми гуртувалися, вивчали історію України, її визвольних змагань. Використовували, які тільки могли джерела: книги, розповіді учасників боротьби, ділилися всім, хто що знав про ОУН-УПА. Ми були з різних земель України — Галичини, Волині, Холмщини, Закарпаття, Кубані і Наддніпрянщини. Кожний говорив по-українськи, але з помітним діалектом свого краю. Та всі прагнули до літературної мови, поправляли один другого, сперечалися і так добиралися до істини.

Сумні дати нашої історії відзначали одноденним голодуванням: Полтавський бій, Крути, Базар, дні загибелі Петлюри, Коновальця. А святкові дні: Різдво, Великдень, День Соборності, Шевченківські дні, народження Франка, Лесі Українки та інші славні дати також прагнули відзначити, спільно вечеряли, прочитавши доповідь на цю тему, чи ще якимось.

Крім такої роботи, між собою ми налагоджували дружні стосунки з естонцями, латишами, з представниками кавказьких, середньо-азіатських народів.

А режим ставав жорстокішим, особливо після того, як начальником «Речлага» призначили генерала Дерев'янка. Адміністрація концтабору підбирала «своїх» людей з-поміж в'язнів і наставляла їх на посади нарядчиків, помпобитів, десятників, пожежників зони і шахти та на інші «теплі» місця. А ті із шкіри лізли, щоб вислужитись перед начальством. Добре була розвинена сітка

гасмних агентів-стукачів, яких «кумові» вдавалося завербувати обіщанками скорішого звільнення чи легкої праці, тощо. Серед такої табірної адміністрації із зеків, що особливо вислужувалися перед начальством, були справжні нелюди. Вони знущалися над іншими невільниками, застосовуючи кулаки й дрючки. Таких посіпак боялися більше, ніж самого начальства.

Всередині кожного табору був БУР (барак усіленого режиму). Це була тюрма в тюрмі з камерами, карцерами, обнесена рядами колючого дроту, ця фортеця була ще й резиденцією наглядачів.

Особливою жорстокістю над в'язнями сьомої шахти відзначався один комендант із колишніх власовців на прізвище Рум'янецв. Він був великого зросту, з квадратним обличчям і величезними кулаками. Одного вечора наглядачі знайшли цього посіпаку під брамою БУРу з сокирою, по обух загнаною в голову. Зчинився гамір. В усі бараки збіглися наглядачі та солдати охорони. В'язнів вишикували, перерахували, прощупали пульс у кожного, але нічого не виявили про покарання ката.

Затягнули свого слугу на цвинтар. А в'язні полегшено зітхнули. Проминув деякий час і подібний випадок стався вже на території шахти. Якийсь сміливець повністю відірвав голову коменданту шахти із зеків — «Лисому» Петрові, на прізвище Тітов, що був родом з Білорусії, колись служив у поліції при німцях, за що і був засуджений. Згодом у темному кутку було добряче побито ще одного прислужника, після чого вів себе тихо, спокійно і ввічливо вітався в кожному. Після таких кількох випадків життя в лагері стало спокійнішим. У зоні був клуб, бібліотека. Бібліотекарем був Петро Якір — син ката українського народу Йони Якіра, розстріляного Сталіним у 1937 р. Бібліотекарем був також сотник — член Центральної Ради Української республіки в 1917—1920 рр. — Іван Манджура. (Помер він в таборі в 1952 р.) Там можна було брати газети, журнали і книги для читання, іноді показували кіно.

Наприкінці 1949 — напочатку 1950 р. світова громадськість підняла питання: «Хто ж замордував 15000 польських офіцерів-полонених у Радянському Союзі?». Сторінки радянських газет кишіли статтями зі «свідченнями», аргументами й доказами про те, що ту криваву справу здійснило не НКВД, а німці. Читали ми ті матеріали, а самі добре знали те, що поляків тоді розстріляли енкаведисти за наказом Сталіна і Політбюро ЦК компартії.

Тоді ж, у 1950 р. йшла жорстока війна в Кореї, в якій брали участь московські та китайські комуністи зі своїми «добровольцями» і зброєю. В Кореї комуністичні і демократичні потуги світу мірялися силами. Тоді ж стався розрив між Сталіном і Тіто. Радіо і преса розпалювали страшну ворожнечу між Радянським Союзом і Югославією. Всі ці

обставини наводили нас на такі роздуми, що на випадок вибуху третьої світової війни Західним країнам досить направити військово-транспортні літаки зі зброєю, скинути її політв'язням таборів суворого режиму, щоб мати свої армії в тилу Москви. Нас же вважали п'ятою колоною советської імперії.

В Кремлі все це добре розуміли, тому і утворили ці пекельні табори, щоб при нагоді і потребі, знищити усіх фізично. Відомо, що кривавий комуномосковський режим не зупиниться ні перед чим. Була ж винищена інтелегенція царської Росії, дворянство, духовенство, усі офіцери царської армії. Пограбовано і зруйновано церкви і собори. Цілі народи виселялися з рідних земель: кримські татари, калмики, чеченці та інші. Мільйони українців винищено голодомором у 32-33 рр. А судові процеси 30-х: СВУ, троцькісти, зінов'євсько-бухарінський блок, військові спеціалісти, десятки тисяч за справою Кірова і багато-багато інших категорій людей.

Назріло питання, як бути нам у нашому становищі? Що робити? Невже спокійно сидіти, чекати, поки прийдуть убивці-енкаведисти і згідно з наказом Москви усіх нас розстріляють, сплять живими у замкнених бараках? Чим можемо зарадити собі? Як можна створити оборону? Де роздобути зброю, щоб захищатися, якщо наступить жахливий момент ліквідації політв'язнів?

Ми ж, українські націоналісти, виховані на героїчних звитягах ОУН-УПА. Не маємо ніякого морального права мовчки підставляти свої шиї, як барани під ніж різуну. Якщо і доведеться загинути, то хоч дорого віддати своє життя.

Ми обмірковували, як згуртувати наших хлопців при потребі відсічі. Яку можна придумати зброю в наших умовах, щоб не з голими руками стати проти вишколених і добре озброєних енкаведистських убивць. Ми уже мали неабиякий досвід підпільної боротьби, але тут були зовсім інші умови. Система трійок чи п'ятірок не підходила, адже, ухопившись за один кінчик нитки, кегебісти можуть розмотати увесь клубок. Але і без доброї організації не обійтись. Якоїсь структури у нас наче і не було, але в кожній бригаді, у кожному бараці були свої надійні друзі. Вони користувалися авторитетом серед інших побратимів, їх поважали, до них прислухалися. Таким вірили інші і при потребі були готові виконати будь-яку вказівку чи наказ. Ми були пов'язані якимись невидимими нитками, розумілися між собою з одного погляду.

Іноді з'являлися листівки із закликами до боротьби з гнобителями, до утворення гуртків ОУН у таборах. Подібні речі ми зразу присікали,

відкидали будь-яку писанину і структурування. Бачили, що все було зрозуміло без зайвих слів. Одночасно велася вперта, наполеглива робота в пошуку і розробці зброї і її масового виготовлення. Було багато різних пропозицій. Найбільш вдалим винаходом виявилася ручна граната особливого типу з подвійним осколочним кожухом. Було винайдено для неї своєрідний і зручний детонатор. Тепер можна було обходитися без електричної іскри.

Все це ретельно перевірялося багато разів. Випробування проводилися в старих, далеких, покинутих штреках шахти. В цих пошуках і випробуваннях брала участь обмежена кількість людей: Володимир Юрків, Микола Головай, Володимир Караташ, Петро Тракслер. Одного разу Юрківа порвало пальці руки, коли непередбачено вибухнув детонатор. Іншим разом при вибуху гранати Караташу на шапці осколком було повністю відірвано вухо шапки. Накінець, задовольнившись добрим результатом свого винаходу, ми приступили до серійного виготовлення гранат і мін.

На території шахти в темних закутках, і особливо в нічну зміну, запрацювало виробництво такої зброї. До цієї дуже ризикованої роботи було заангажовано з півтора десятка надійних членів організації. Одні роздобували амоніт і запали до нього, інші паяли і зварювали корпуси гранат. Зі складів треба було діставати бляху для тих корпусів і товсті сталеві листи для виготовлення, насічених для осколків, кожухів гранат. Тому що сила вибуху амоніту легко розривала такі подвійні кожухи.

Кипіла довга, обережна, важка і наполеглива робота, в результаті якої в наших арсеналах з'явилося кілька сот одиниць небезпечної зброї. Все було добре заховано. Територія шахти була непогано озброєна, на всяк випадок. Але могло в критичний момент статися і таке, що нас не виведуть на шахту із зони мешкання, а спробують вчинити розправу в бараках.

З'явилася потреба підготувати до оборони кожний барак, гранату треба було зробити прямокутною. Вмонтувати її у шматок господарського мила. Зробити на милі стандартні, витіснені заводом написи, щоб не було ніякого підозріння при обшуках. Про це знала лише дуже обмежена кількість людей в бараці. Крім цього потрібно було створити криївки в якомусь одному місці для більшої кількості нашої зброї.

Між їдальнею і лазнею була велика котельня, котра давала для них тепло і гарячу воду. Котельня функціонувала цілодобово у три зміни. В одну із змін там працював наш хлопець з Болехівського р-ну Дрогобицької області на прізвище Мельник Петро. З виду серйозний,

надійний. На руці і на всі груди мав татуїровки тризуба. Приглядалися ми до нього, радилися і вирішили поговорити. Розмовляли про наше становище, про міжнародний стан. Мельник все розумів і зі всім погоджувався. На нашу пропозицію дав згоду приготувати в нічну зміну, при замкнутих дверях, три криївки для гранат. Кожна така схованка повинна вмістити по 80 одиниць зброї. Його попередили, щоб вів себе тихо, обмежив усякі контакти з друзями, знав лише роботу в котельні і свої нари в бараці. Щоб нічим ніякого підозріння на себе не викликав. Тому що тепер несе відповідальність за дуже важливу і небезпечну справу.

Через деякий час Петро доповів, що криївки готові і зброю можна приносити. Після довгих роздумів і обміркувань транспортування гранат із території шахти до житлової зони табору було доручено Кухті Ніканорові. Ця справа була дуже складною і дуже ризикованою. Гранати Кухті передавав Головай Микола, під керівництвом і контролем якого вироблялася основна їх маса. Все йшло добре. В криївках Мельника опинилося уже 7 гранат і дві міни великої сили вибуху.

Усіх нас тримали замкненими на ніч в бараках. По зоні дозволено було ходити лише пожежнику (із в'язнів), котрий повинен був патрулювати, щоб десь не виникла пожежа. Одним із таких пожежників був українець з Полтавщини, на прізвище Дейнека, колишній власовець. Був він ще й акробатом. Іноді виступав на сцені табірному клубу з іншими двома акробатами-латишами. Так ось цей акробат-пожежник Дейнека заходив вночі в котельню до Мельника. Погрітися, поговорити. В таких нічних бесідах Петрові закортіло зробити з полтавця-пожежника свідомого українця. Він розповів йому про боротьбу українського народу за свою Державу, про ОУН-УПА, тощо. Наводив приклади, що у нашому таборі є українські націоналісти зі східних областей України, такі, як: Володимир Караташ, Микола Круківський, Леонід Квітка та інші. Чому б, мовляв, і вам не стати борцем за волю України. Співбесідник уважно слухав ті розповіді. Зі всім погоджувався, розпитував, винюхував усе. Добалакалися до того, що їм удвох треба зробити подвиг — убити чекіста, табірному оперуповноваженого майора Прохорова.

Мельник придумав план. Пожежник має доступ до всіх табірних об'єктів і горищ, отож на горищі, що над кабінетом Прохорова, встановити два-три довгих патрони амонітової вибухівки. І коли «кум» буде у своєму кабінеті, підірвати вибухівку, і скаженому оперу кінець. Пожежник дав згоду, одобрив план і запитав, — де ж взяти вибухівку? Мельник через знайомого хлопця, по своїх каналах, дістає із шахти

потрібний амоніт, детонатори, необхідні дроти. При передачі цих речей пожежнику Мельник сказав, — я дам тобі ще й гранати.

Наш полтавський землячок приніс увесь цей арсенал до кабінету Прохорова, поклав перед ним на стіл і розказав про все, що йому поручив виконати Петро Мельник — кочегар котельні.

Чекісти добре наполохалися. Котельню негайно було оточено охороною з гарнізону. Кочегара арештували. Зробили ретельний обшук. Знайшли криївки. Дістали з них сім гранат, дві міни і ще якихось два саморобних мельникових багнети. Сфотографували нашого кочегара з усім цим арсеналом і заставили нести все за межі табору, а там конвоювали далі, до головного управління КГБ Воркути.

На допитах в управлінні Петро довго не витримав. Порушив дев'яту заповідь українського націоналіста! «Ані просьби, ані грізьби, ні тортури, ані смерть не приневолять тебе зрадити таїни». Розколовся і почав видавати чекістам все, що знав і про що міг здогадуватися. Не важко було нас знову заарештувати, бо всі ми були в одному тюремному мішку. Ото ж і почали висмикувати одного за другим.

Усіх не арештували зразу, напевне тому, щоб вислідити, з ким буде зустрічатися і як себе вести наступна жертва арешту. Незабаром у цупких, жорстоких пазурах КГБ опинилося нас троє: Кухта Ніканор, Леськів Володимир і Караташ Володимир. Пізніше були заарештовані: Головай Микола, Юрків Володимир і Дубенюк Гаврило.

Почалося важке цілодобове слідство. Допити проводили вишколені, досвідчені і безпощадні беріївські офіцери: полковник Тирін — начальник КГБ м. Воркути, полковник Сивухін — заступник начальника КГБ, майор Соловйов — начальник слідчого відділу, Капітан Крутов — слідчий, старший лейтенант Тимохін — слідчий. Епізодично приїздили вести допити: військовий прокурор Уральського військового округу, полковник Веселков, військовий прокурор військ КГБ Комі АРСР (прізвище не пам'ятаю) — майор; військовий прокурор Біломорського військового округу, полковник (прізвища не пам'ятаю). Постійно впродовж кількох місяців був присутній на слідстві і проводив допити присланий із Москви, з Міністерства КГБ полковник Ташаєв — людина кавказької національності.

З Воркути до Москви щоденно телефонували і доповідали, що вивідали за добу від нас. Становище було важке, напружене і тривожне. Москва тиснула на слідчих, тому що шахта №7 була рекордною, видобувала багато вугілля. На ній працювало 5000 політв'язнів — ворогів радянської влади, а на її території залишилося невилучених декілька сотень бойових гранат і мін. А навколо 7-ї були інші шахти з

таким же контингентом: «Аячяга» — 12, 14, 16 шахти з 12 тисячами в'язнів.

Мельник же виклав свої підозріння про те, що ми мали зв'язки з іншими шахтами Воркути. Були випадки, коли на допитах у кабінеті слідчого одночасно було 3-5, а іноді 8 беріївців у золотих погонах.

Після провалу Мельника нами було вирішено знищити все своє озброєння, щоб і сліду ніякого не залишилося. Бо невідомо було як далі розвиватимуться події. Перед заарештованими за цією справою хлопцями стояло завдання — замкнути кільце, не потягнути за собою нікого, хто мав відношення до виробництва гранат. Домовитися про те, як себе вести на допитах, про що говорити, було майже неможливо. І все-таки дещо спробували спланувати. Слідство тиснуло, намагаючись заволодіти, вилучити з шахти решту зброї. На території шахти № 7 було велике озеро. Могутніми насосами туди відкачували воду з першого і другого горизонтів. Води скупчувалося багато тому, що вугільні виробітки, шурфи і штреки сильно вентилювалися повітрям, виганяючи газ метан і спричиняли розтоплювання криги більше стометрової товщини вічної мерзлоти.

Під тиском Москви, «немедленно иъзять гранати» — Володимир Юрків і Микола Головай «призналися», що всі останні гранати викинули в те озеро. Хлопці вважали, що таким чином буде покінчено з цим питанням. Але так не сталося. Кагебістам потрібні були речові докази. Вони понавозили з інших шахт багатокубові насоси-смоки, прилаштували до них рури великого діаметру потрібної довжини і почали відкачувати воду з того озера. Ця робота потребувала немало часу. Після того, коли уся вода була висмоктана з озера, по дну пішли військові фахівці з міношукачами. Уважно обстежили дно озера, а гранат там не виявили. Слідчі скаженіли, синіли, блідли. Готові були рвати нас на шматки. Але ж тоді утратили б усю надію на здобуття гранат.

Тиск ставав все потужнішим. Володимир Юрків, Микола Головай, Володимир Караташ трималися міцно. У Ніканора Кухти почали здавати нерви, розхитувалася психіка. Все від безсоння, цілодобових допитів. Володимир Леськів уперто твердив, що він нічого не знає і ніякого відношення до гранат не мав, ніколи і ні від кого не чув про таке. Хоч було видно, що це не так. Та непохитний Леськів стояв на своєму і так витримав до самого кінця допитів, що тривали більше року.

Звичайно, чекісти йому не вірили. Але приклеїти до справи виробництво і збереження гранат не могли, не мали доказів. І все ж

його провели по справі нашої групи, але якось автономно, щоб таки не випустити зі своїх пазурів і засудити до нового великого терміну ув'язнення.

З Петра Мельника вичавили все, що тільки можна було. Він видав те, що знав і про що здогадувався. В усьому повністю розколовся і лише запитував слідчих, що тепер буде з ним.

Тепер усі сили, здібності і великий досвід кагебістів були зосереджені на Караташа, Юрківа і Головая. Усіх нас тримали по окремих тюрмах Воркути, а їх там не бракувало. Домовитися про щось не було змоги. Ішов упертий, важкий двобій між простими, звичайними хлопцями з України і досвідченими посивілими, полисілими московськими офіцерами КГБ. Слідчі намагалися витягнути з кожної своєї жертви хоча б що-небудь, аби застосувати його проти іншого. Ми, в свою чергу, крутили їм мізки, вивідуючи, якими даними оперують вони.

Капітан Крутов казав: «Ми з тобою наче в шахи граємо, хто кого перехитрить». Питання — відповідь. Питання — відповідь. І так щодня багато довгих місяців. Дивуєшся, як тільки витримувала голова і нерви. Напевно тому, що з нами був Бог, а за нами ще багато побратимів і

знедолена, понівечена, закована в комуномосковські кайдани Україна.

Пам'ятаю, як слідчі КГБ скаржилися на те, що Микола Головай відмовився розмовляти російською мовою, що він не розуміє ані слова і тому ні на які запитання відповідати не буде. Замовк, затявся і все. Ні одного слідчого українця у них не було. Змушені були замовити українсько-російські і російсько-українські словники аж з Москви. Та коли, нарешті, ті словники були доставлені на Воркуту і слідчі за ними почали допитувати Миколу каліченою українською

Микола Головай

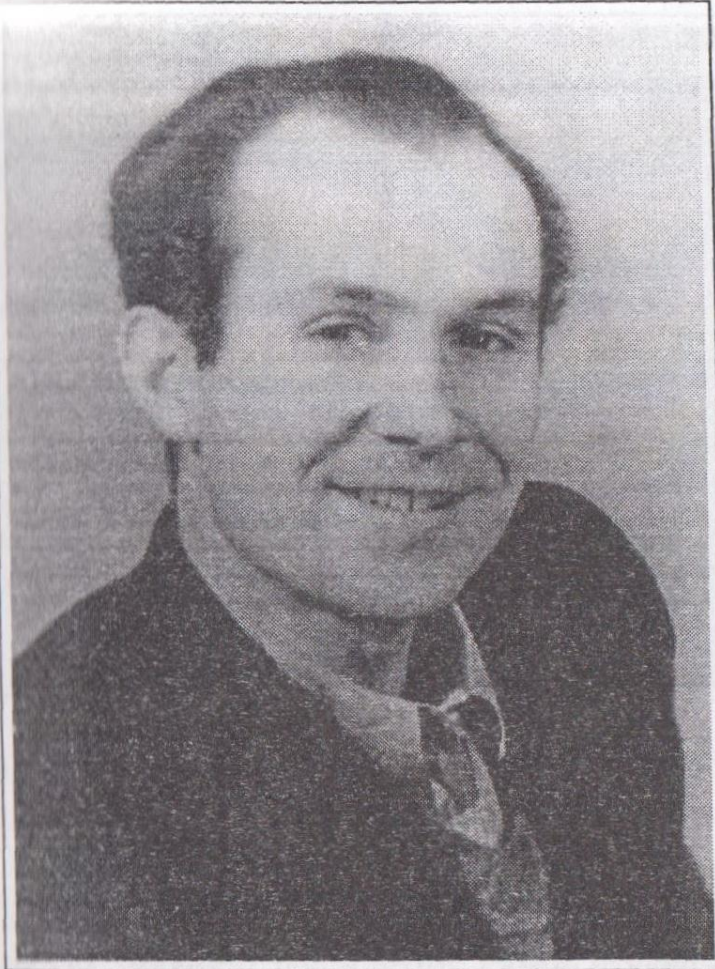
Микола Головай з другом

мовою, той довго не витримав і заявив, щоб припинили знущання над його мовою. Сказав, що уже буде говорити російською, якою володів добре.

Головай Микола, син Йосипа, народився в м. Богородчани під Івано-Франківським в 1928 році. Був членом ОУН, борцем за волю України, мав псевдо «Відчайдух».

Своїм характером він відповідає такому псевдові все своє життя. Був студентом учительського інституту. Заарештований 03.04.1947 р. і засуджений ОСО при Раді Міністрів СРСР на 10 років позбавлення волі. Після багаторічних поневірянь по тюрмах, карцерах і концтаборах ГУЛАГу був звільнений 24.06.1962 р. з мордовських спецтаборів. Здобув таки вищу освіту в Політехнічному інституті. Працює інженером високовольтових мереж, живе в Богородчанах.

Юрків Володимир, син Родіона, 1928 року народження, народився в с. Дарахів Теробовлянського району (колись Струсівський район) на Тернопільщині. З юних років влився до лав борців за волю і незалежність своєї Батьківщини. Дуже добре навчався в середній школі міста Теробовля. За підпільну націоналістичну діяльність був заарештований під час випускного державного екзамену. Засуджений військовим трибуналом Прикарпатського військового округу на кару смерті із заміною на 25 років позбавлення волі і

*Володимир Юрків, ініціатор
виготовлення гранат та організатор
підпільної групи*

*Володимир Чав'як, курінний УПА,
нагороджений двома бойовими хрестами
за подвиги в боротьбі за волю України,
та Володимир Юрків*

5 років поразки в правах.

Протягом усього свого життя Володимир був непохитним патріотом України. Розумний, безстрашний і наполегливий. Мав великі організаторські здібності. Користувався заслуженим авторитетом серед побратимів. Відзначався силою волі і непохитністю. Задуману і розпочату справу умів довести до кінця. Володимир був безкорисливим і великодушним. Коли великий кардинал української церкви Йосип Сліпий, зустрівши Володимира в одному з мордовських концтаборів, довідався, що він є сином того Родіона, з яким кардинал навчався ще в гімназії, то дуже прихильно ставився до нього. А коли для кардинала настав час виїхати до Італії, то він запитав Володимира, що він бажав би для себе, може кардинал допоміг би йому в чомусь. Юрків відповів, що особисто для

нього нічого не треба. Сказав: «Постарайтеся зробити добру справу для нас всіх».

І ще такий випадок. Коли Володимира звільнили після того, як мордували по тюрмах і концтаборах рівно 26 років і один місяць, він коротко повідомив нас на Кіровоградщині про те, що він уже «вилупився» і живе у місті Соснівка Львівської області, у сестри Марійки.

Ми з дружиною негайно припинили будівництво своєї хати, роздобули 300 крб, щоб передати йому і поїхали до Соснівки. Важко передати словами, якою була наша зустріч після 19-ти років розлуки.

Декілька днів провели ми тоді з Володимиром. Говорили, згадували, аналізували події минулого і думали про майбутнє. Правда, добряче ще й «пересварилися» через те, що ніяк не хотів взяти від нас тих 300 крб.

У нашу суперечку вмішалася сестра Марійка та її чоловік Василь. Швагер був дуже добрим до Володимира, почав діставати з шухляди стрічки про свою зарплату. Твердив нам, що він добре заробляє. Працював машиністом вугледобувного комбайна. Сестра запрягалася, що гроші відішле поштою слідом за нами. Щоб покінчити з цим питанням, Володимир пішов на компроміс — погодився залишити 50 крб на цигарки, лише для того, щоб ми втихомирилися, сказавши, що нам тепер гроші потрібні для будівництва житла. А він сам поки що добре забезпечений.

Отакий був наш Володимир. Та хіба тільки в цьому!? Родина Юрківа була вивезена на заслання до Чітинської області в Сибіру. Мама там і померла в болотистих сибірських лісах, а батько Родіон з дочкою Марійкою повернулися на Україну аж наприкінці 60-х років. Здоров'я було підірване, помер і похований у рідному своєму селі.

Петро Тракслер і Володимир Юрків в таборі шахти 7, 1956 р.

Володимиру не дозволили жити на території Західної України. Поїхав у Вінницьку область шукати якусь роботу. Хотів бути ближче до своєї Галичини. Після декількох сутічок з працівниками КГБ Літинського і Вінницького районів його накінець прописали в одному із сіл Тиврівського району. Там влаштувався працювати в бухгалтерії колгоспу. Здоров'я було надто підірване. Приїздив я до нього туди, він хотів побачити нашого сина Михайла. Приїхали ми з сином десятикласником, а через два дні виїхали до Вінниці, щоб звідти добратися додому. Володимир захотів провести нас до Вінниці, де ми переночували у наших друзів по Колимі в Климчука Михайла та його дружини Марійки. Домовилися, що влітку заберемо його до себе на пасіку, підлікуємо медом, поїдемо в Одесу на море, засмалимося там під пекучим південним сонцем.

Це була моя остання зустріч з побратимом. Організм не витримав, здоров'я дуже погіршало, сестра забрала до себе. Помер у Червонограді у лікарні, поховали ми козака в його рідному Дарахові поблизу могили батька. На похорон з'їхалися друзі по боротьбі і тюрмах, було нас таких чоловік з двадцять. Важко мені було дивитися на обличчя Миколи Головая, який так любив Володимира. Років через два померла і сестра Марійка, похована також у Дарахові. Вічна їм пам'ять!

Леськів Володимир, син Петра, 1926 року народження, народився на Холмщині (тепер Польща). Член ОУН, воював у УПА. В 1945 році був схоплений енкаведистами при облаві з кулеметом «Дехтяр», в диску якого перекосився набій і це не дало можливості вести вогонь по ворогах.

Володимир Леськів

*Андрійко Леськів,
1971*

*Маруся Леськів,
1972*

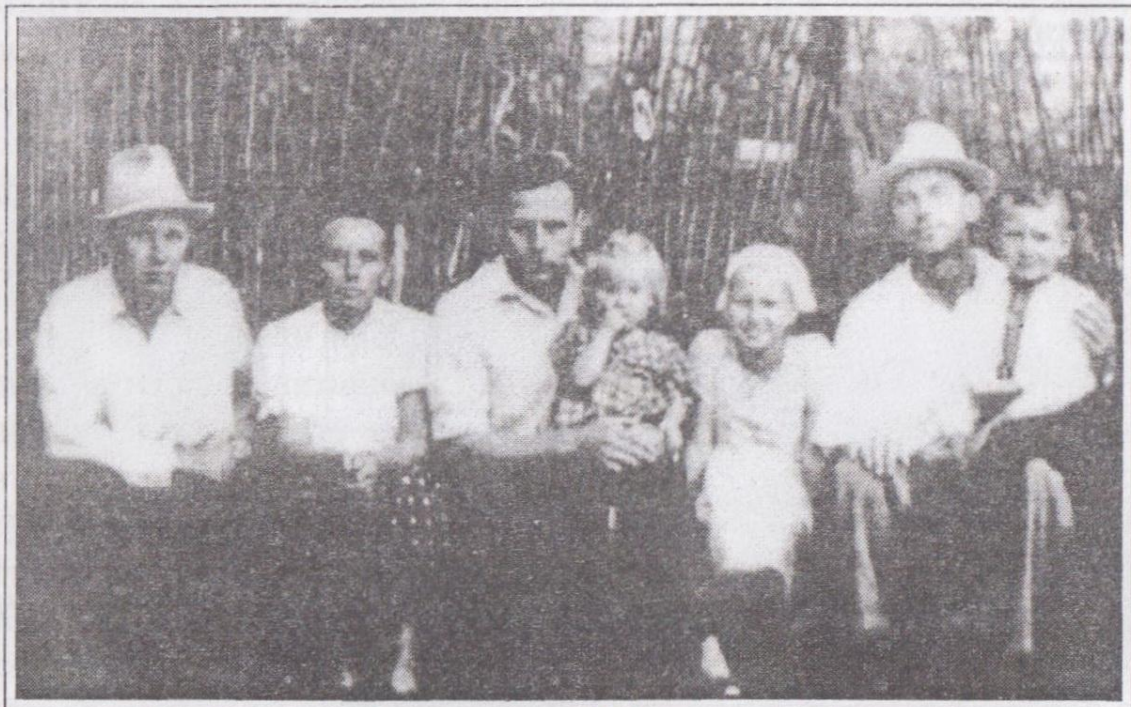
*Гануся Леськів,
1972*

В ув'язненні користувався заслуженим авторитетом у друзів. Вів активне політичне життя, дуже багато читав, мав талант до віршування. Вірші були патріотичними і оптимістичними. Дивуюся, звідки міг діставати цікаві, рідкісні книги, якими постачав усіх нас. Життєрадісний і безкорисливий. Підтримував друзів морально і матеріально. В 1955 році, як польський громадянин, був вивезений з концтабору до Польщі. Звідти переїхав до Канади, провінція Манітоба. Одружений з українкою по імені Надія. Мають трьох дітей: Гануся, Марійка і син Андрій.

Кухта Ніканор, син Філімона, 1924 року народження, з села Очеретне під Почаєвом Тернопільської області. Оунівець. Був членом боївки УПА. Вперше заарештований в 1945 році. Зробив втечу з концтабору Караганди, заборпавшись у вагоні з вугіллям. Добрався до рідних сторін і ще два роки боровся з московськими окупантами в лавах УПА. Удруге заарештований 1948

Ніканор Кухта

*На фото: (зліва направо) Н.Кухта, В. Караташ,
М. Круківський*

року. Засуджений військовим трибуналом на 25 років позбавлення волі, ще на 5 років поразки в правах і вивезений на Воркуту добувати вугілля. Відмовився працювати у шахті, та його, зв'язаного за руки і ноги, конем тягнули 1,5 км до шахти, по замерзлій сніговій дорозі. Так і не примусили. Працював на поверхні в якомусь цеху. Помер Ніканор в 1990 році в Кременці на Тернопільщині, там же й похований.

Караташ Володимир, син Михайла, 1926 року народження, народився в селі Розділ Голованівського району Кіровоградської обл. 17-річним юнаком став членом ОУН. Був стрільцем у сотні

*Володимир Караташ
в таборі Колими*

«Сталевого», що діяла в місцевостях Гайсин, Умань, Теплик, Гайворон, Ульянівка, Голованівськ.

За активну участь у боротьбі за волю України був засуджений німцями до розстрілу. Батько Караташ Михайло розстріляний гестапівцями у Голованівську, на польському цвинтарі. Йому був 41 рік. А сина Володимира їм впіймати не вдалося. Врятувався і залишився живим. Та з приходом нових комуно-московських окупантів був заарештований контррозвідкою «СМЕРШ» і заочно засуджений ОСО до 8 років позбавлення волі.

В селі Роздолі, у старенькій

*Хата
батьків
В. Караташа
в с. Роздолі на
Кірово-
градщині*

*В. Караташ з
мамою та братом
В'ячеславом*

*Караташі в Чернігові. Відвідини
сина в армії*

*Внуки Володик і Оля — Анни та
Володимира Караташів*

*Родина
Караташів в
с. Побузьке*

дідівській хатині, під стріхою, залишилася пририта горем матуся Ольга з меншим своїм сином Вячеславом. Натерпілися вони знущань від місцевих комуністів за те, що були родиною націоналістів, «ворогів народу». Найбільше лютував, мучив частими обшуками, забороняв ходити по «советской земле» голова сільради комуніст Редька Пилип Петрович. Довелося написати йому заспокійливого листа з Воркути. Трохи втихомирився. А коли я повернувся з Колими в Роздол, то при зустрічі, здаля скидав шапку, низько кланявся і ввічливо вітався. Ми вічно в боргу перед нашими матерями. Дякуючи їхнім молитвам, їхньою турботою про своїх непокірливих дітей, вижили в тих нелюдських умовах. Матері наші від себе відривали важко зароблений хліб, щоб послати нам. А заробітки їхні були дуже мізерні. Нехай ніколи не згасне в серцях наших світла пам'ять про наших українських матерів!

Дубенюк Гаврило, 1915 року народження, родом з Почаєва, що на Тернопільщині. Заарештований у 1944 р. за зв'язок з ОУН і засуджений на 10 років позбавлення волі і 5 років поразки в правах. Після звільнення з концтабору проживав у Почаєві. Помер, там і похоронений.

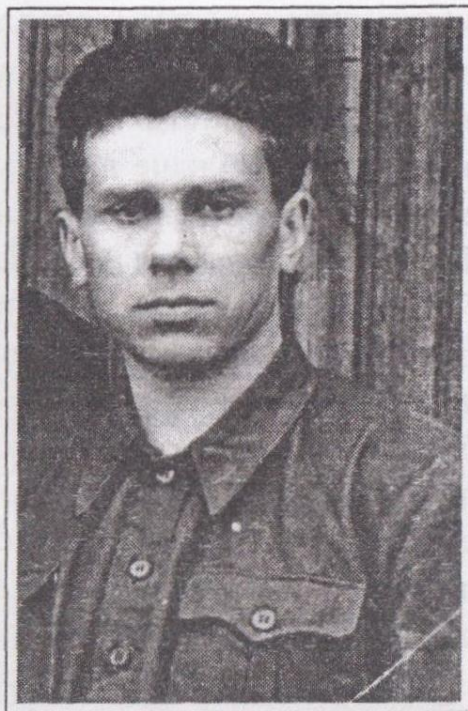
Мельник Петро, 1924 року народження, родом з Болахівського району Івано-Франківської області (колись Дрогобицька обл.) За зв'язок з ОУН був заарештований і засуджений військовим трибуналом Прикарпатського військового округу до 25 р. позбавлення волі і 5 років поразки в правах. Після другої судимості відбував покарання в одному з концтаборів ГУЛАГу. Одного разу бригада, в якій працював Мельник, будувала міст через ріку під великою охороною конвою і сторожових собак. Мельник вирішив випрати свої онучі. Став на каміння при березі, послизнувся, шубовснув у воду і втопився. Тепер, після короткого знайомства з дійовими особами групи, перейдемо до справи про гранати.

Отож, коли з озера була відкачана уся вода і на його дні гранат не виявлено, слідчі КГБ повели наступ на свої жертви з новою силою. Просили, грозили, умовляли здати їм решту гранат. Москва не давала спокою, й вони були безсильні вибити щось більше від нас. Хлопці придумали нову версію про те, що більше гранат взагалі не існувало. Крім отих 7 гранат і двох мін ми не встигли виготовити більш нічого.

А на те, чому Мельник підготовував сховища на 240 штук гранат, відповідали, що ми лише збиралися далі продовжувати клепати їх і заповнити криївки. А взагалі, після провалу Мельника, хлопці зрозуміли, що гранати, які були на шахті, треба так перезаховати, щоб

КГБ не знайшло їх. Головай з друзями роздобули зі складу, через Круківського, чотири оцинкованих великих посудини, відібрали понад 300 штук уже готових гранат, запаляли ящики і надійно закопали їх під транспортером, що завантажував вагони вугіллям. Лише заготовки були вивезені скипами на терикон і засипані там породою.

Багато зусиль потратили чекісти, але до самого закінчення слідства так нічого більше і не змогли добитися від нас. Проминув рік, а закінчити справу КГБ не могли. Не сходилися ніяк кінці з кінцями. Загострилося питання: хто зварював електрозваркою, клепає і запаює гранати? А ми ж не могли, не мали права, назвати їм прізвища наших побратимів, що залишилися в

*Василь Стеблик.
Нарізчик гранатних
корпусів*

На фото: політв'язні Воруті, 1955 р. В верхньому ряді: сьомий зліва Р. Загрулько, другий справа В. Стеблик; в нижньому ряді: перший зліва М. Костирка, за ним П. Волощук, М. Галуга, шоста Л. Лабай (Яблонецька), В. Лабай

концтаборі тому, що був би надто довгий ланцюг. Обидві сторони довго ламали голови над цим питанням. Накінець вихід з глухого кута був знайдений. Гаврило Дубенюк «признався», що всі технічні роботи по виготовленню гранат і двох мін виконував лише він один. А працював у механічному цеху в різні зміни. Мав доступ до електрозварювальної апаратури, умів паяти і виконувати будь-які роботи по металу. Це уміння і навички мав ще з того часу, коли працював слюсарем у Почаївському монастирі до арешту.

Хотілося б детальніше розповісти про хід довготривалого слідства, як саме допитували кожного. Та про це міг би розповісти лише кожний за себе.

Спробую згадати деякі моменти з того, що було зі мною. Декілька охоронців увійшли до нашого бараку, схопили мене біля своїх нар, скрутили, обшукали, одягнули наручники і доставили до Центрального управління КГБ м. Воркути. Увійшли до кабінету капітана Крутова. Там уже було чотири вищих офіцери, видно, чекали нашого прибуття. Уважно оглянули мене, дещо запитали і один за другим покинули приміщення. Слідчий наказав сісти у лівий куток на дерев'яний стілець. Сам стрункий, підтягнутий сидів за великим столом. Перед ним, крім якихось папок з паперами, був масивний мармуровий чорнильний прибор і важке преспап'є. На стінах висіли портрети Берії і Маленкова.

Відбувалася звичайна у них процедура знайомства. Знову увійшли два полковники і майор. Запитували, чи знаю я для чого мене привезли? Я відповів, що нічого не розумію. Напевне, кажу, трапилася якась помилка. Показали гранати, міни. Запитували, чи знайомі мені ті речі. Я з подивом розглядав усе і відповідав, що вперше бачу таке. Помаринували декілька годин і замкнули на ніч у невеличкій камері. На другий день знову привели в той самий кабінет. Крутов щось писав за столом. А я, уважно оглянувши приміщення, помітив, що важкий мармуровий чорнильний прибор і преспап'є замінено на легкі пластмасові речі. А кожна ніжка стола і мого стільця була міцно прикріплена до підлоги металевими кутиками і шурупами. Слідчий запитав, чому я так роздивляюся по кабінеті. Я відповів, що помітив деякі зміни в обстановці. А він, начебто жартуючи, каже: «Та оце як тебе привезли, то вирішили трохи прикріпити меблі». Забули лише вони про незахищену батарею опалення, яка мала сім гострокутних ребер і була установлена під заґратованим вікном. Блиснула думка, що коли настане найбільш критичний, безвихідний момент, можна, зіскочити із стільця, з розгону гепнути головою в ті чавунні ребра і буде кінець усім мордуванням. Та якось обійшлося без цього, хоч було

багато моментів за час слідства, коли позирав на ребра радіатора.

Ішли будні допитів. Запитання — відповіді... Тоді я багато курив.. Ще мав махорку і газетний папір. Одного разу на допиті слідчий записував якусь мою відповідь і раптом почав шморгати носом, нюхаючи повітря. Схопився з-за столу, підбіг до мене, закотив рукав сорочки на моїй лівій руці і побачив вісім вишмалених цигаркою свіжих ран. Бо цигарка з махорки закрученої в газету мала досить жару. Добре сварився на мене, викликав начальство, оглядали мою руку. Відібрали сірники, махорку, газетний папір і заборонили курити. Я казав, що не роблю ніяких порушень, сиджу тихо, відповідаю на запитання, тощо. Прошло пару днів після того випадку з гасінням цигарок. На мене сильно тиснули, намагаючись витягнути зізнання. Ну, звичайно, я вперто відмовлявся від усіх звинувачень. Порадив їм, якщо не вірять мені, то нехай застосують свої методи катування; впихають голки під нігті, причиняють пальці дверима або дадуть якісь уколи, щоб змусити заговорити. Я ж все одно нічого не скажу їм, бо нічого не знаю. Тоді переконаєтесь, що я ні в чому не мав провини і відпустите додому. Термін мого покарання уже минув і мене чекають удома. Після такої пропозиції Крутов сказав мені «по секрету», щоб я нічого не боявся, ніхто мене ніколи і пальцем не зачепить. У них була нарада на цю тему, на якій вирішили, що фізичних прийомів до мене застосовано не буде. На скільки це відповідало дійсності, не знаю, а впевненості мені таки трохи додало.

Одного разу підчас допиту в присутності прокурора Уральського військового округу, полковника Веселкова, зробили мені очну ставку з Петром Мельником. Присутніх було декілька кагебістів з великими зірками. Відповідаючи на запитання слідчих, Мельник в усьому признавався, передав їм слово в слово наші розмови, називав імена активних у таборі патріотів України. Я, звичайно, від усього того відмовлявся, все заперечував, казав, що він набріхує на мене, фантазує.

Одна ставка тягнулася декілька годин. У мене не було що курити. Коли Веселков запропонував мені свої цигарки «Казбек», я не відмовився, взяв одну. Мельник це бачив. По закінченні цього допиту, коли усі повиходили, Мельник звернувся до капітана Крутова, щоб той дозволив йому передати для мене пачку махорки і пачку цигарок. Сказав, що йому недавно принесли посилку з дому. Слідчий дозволив. Петро, тремтячими руками дістав з кишені те куріння і простягнув мені. Я відповів йому: «Не треба. Не візьму нічого з твоїх рук!» Крутов усміхнувся, дивлячись на ту сценку. Зайшов конвой і вивів Мельника з кабінету. Капітан підійшов до мене, міцно потиснув руку і промовив:

«Молодець, Володя. А я зроблю все, що зможу, щоб його розстріляли. Ненавиджу мерзотників».

До цього часу не розумію, чому той кагебіст так вчинив. А ще було таке. В кабінеті Крутова протягом цілоденного допиту просидів невідомий мені чоловік, не спускаючи з мене своїх великих чорних очей і не промовивши жодного слова до самого кінця допиту. Наступного дня Крутов сказав: «А тебе і гіпноз не бере. Дарма гроші тратять, доставляючи його літаком з Москви». Правда, одного разу зранку, на початку чергового допиту капітан був похмурий, не в настрої. Про щось мене запитував. Я усміхнувся. Він скипів і вигукнув: «Что твоя бандеровская морда все не перестает улыбаться?» Мене це різануло добре і я замовк. Так і просиділи надуті обидва. На другий день, коли мене знову привели до кабінету, він попросив пробачення за вчорашнє. Сказав, що нерви здали. Я мовчав. А він розповідав, що був учителем фізики. Потім узяли на фронт. Був танкістом. Живе з однією легенею. Має двох хлопчиків, хорошу жінку, його батько живе в Рязані, математик. З самого початку війни записував, скільки Червона армія знищувала німецьких танків щодня. Потім підрахував загальну кількість. Виявилось, що у німців було разів у 50 менше танків на озброєнні, ніж знищених на газетних показниках. Після тих розповідей ми якось примирилися. А що ж мені було робити в моєму становищі?

В Управлінні КГБ м. Воркути було декілька камер, біля яких позмінно чергували три наглядачі. Черговий приводив в'язня до кабінету слідчого, а звідти супроводжував до камери. В неділю допити не проводжувались, але черговий свої обов'язки виконував. А коли приносив їжу, чекіст подавав команду повернутися обличчям до протилежної стінки і взяти руки за спину. Але один кагебіст по імені Саша цього не вимагав. Я задумав собі такий план: дочекатися неділі коли буде чергувати Саша, а в управлінні може бути лише один чи два вартових. При подаванні ним обіду, накинутися на нього, звалити, відібрати пістоль «ТТ» і втекти. Накінець підійшла та неділя, коли обід мав принести Саша. Почулися кроки, заклацали замки. Я напружено чекав моменту, щоб кинутися на Сашу. Двері відчинилися. Пролунала команда стати обличчям до стіни. Миску баланди і шматок хліба приніс інший наглядач. На другий день, наче між іншим, запитую слідчого Крутова про те, що десь не видно Саші. Той відповідає, що Саша поїхав до міста Шахти Ростовської області на Всесоюзні змагання. Він у нас — чемпіон РСФСР по самбо. Ну, думаю, слава Богу, ото був би влип зі своїм нападом.

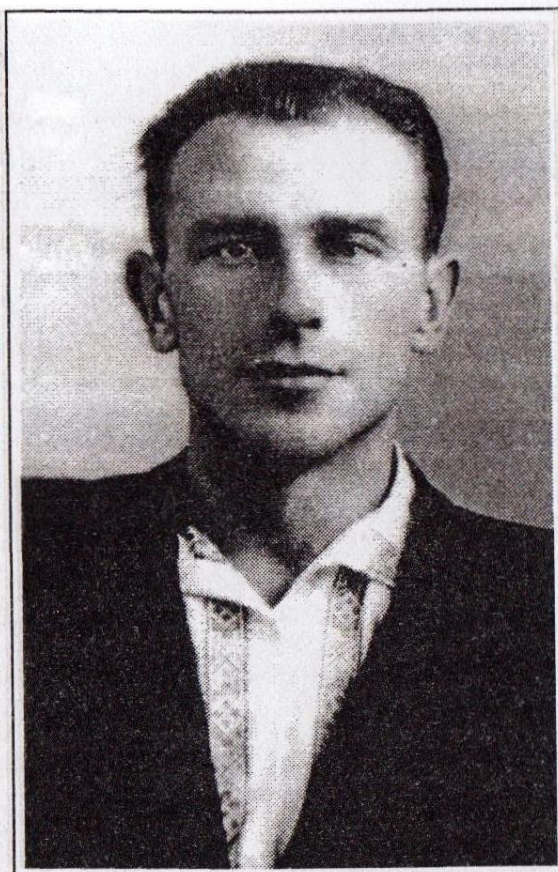
Цікавою була очна ставка з Кухтою Ніканором, коли допити

приїхав робити дуже хвацький і самовпевнений головний прокурор військ КГБ Комі АРСР (прізвище його не пам'ятаю). Вів слідство в присутності офіцерів управління КГБ м. Воркути. Час від часу ставив запитання, на котрі я відповідав так, як вважав потрібним. А він все писав протоколи на свій смак і хист. Минуло три дні. На четвертий день привели мене до кабінету. На стільці в кутку уже сидів Кухта Ніканор. Поставили мені декілька запитань, з яких я зрозумів, що їм дещо стало відомо з того, чого не повинні були знати. Відповіді мої на ті запитання були заперечливими. Прокурор подав мені для підпису протокол допиту — результат його триденної писанини. Я все перечитав, підписати відмовився. Сказав, що не підпишу тієї видумки, його фантазії.

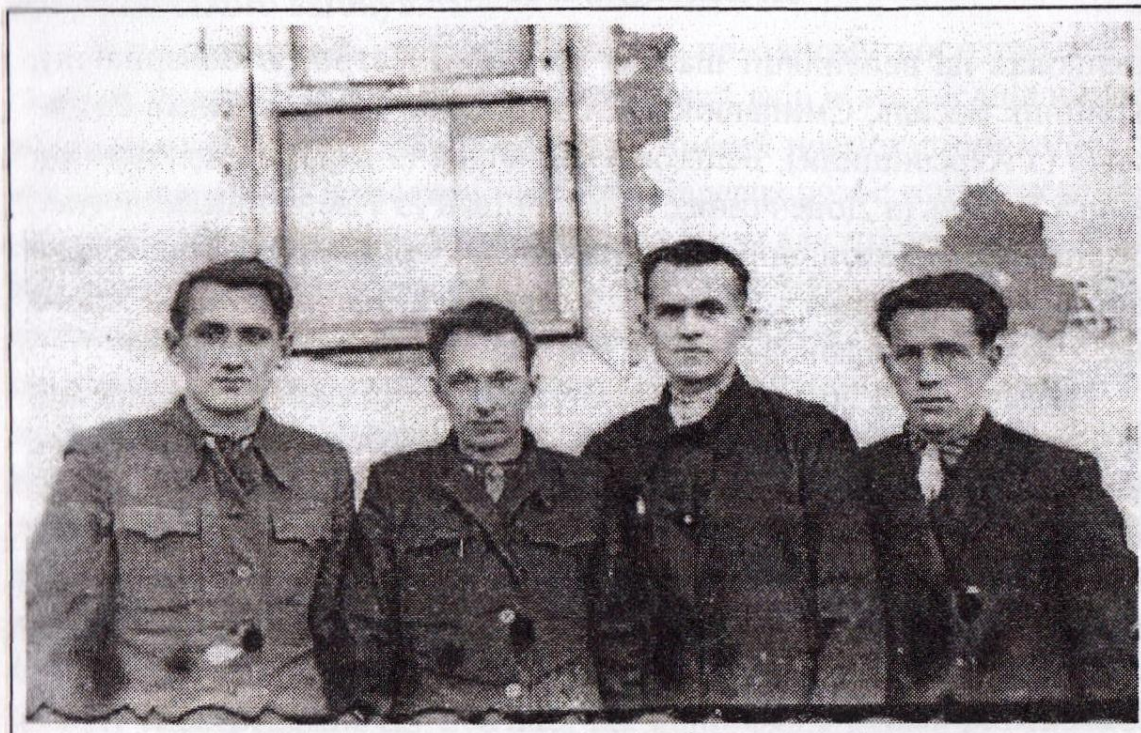
Прокурор сильно розгнівався, почав верещати, каже, що все записував з моїх слів. Ні, кажу, ви ж не радилися зі мною, як саме сформулювати речення, де поставити кому чи який інший знак. Він тоді звернувся до Крутова, а той якось підтвердив мою позицію і запевнив, що ніяк не змусить мене підписати ті протоколи. Прокурор сильно розпалився, порвав на шматки те, що писав протягом трьох днів. Наказав мені встати і відповідати стоячи. Я підвівся зі стільця і заявив, що він більше не почує від мене ні єдиного слова. Наступила довга незручна пауза. Кухта мовчки спостерігав за цією сценою. Потім почали запитувати Кухту. Хто йому поручив переносити гранати і міни з шахти до табору? Від кого їх отримував там? Та все таке інше. Кухта почав усе заперечувати, каже, що ніхто ніколи не давав йому ніяких вказівок переносити їх. Ні від кого він не брав ніякої зброї і нічого йому про те невідомо. Чекісти здивовано дивилися на Кухту і слухали ті відповіді. Як же це так, запитали, ти ж в усьому признався. Ось у нас протоколи допитів з твоїми підписами і т. д. Кухта відповідав, що усе те він навидумував, понабріхував під тиском слідчих. Беріївці кричали: «Вон отсюда! Уведі ево». Викликані конвоїри виштовхали Ніканора з кабінету і повели кудись.

Очна ставка потерпіла невдачу. Довго вони ще морочилися з нами. Ні одної гранати більше так і не отримали. Кільце групи було наглухо замкнене. Хто очолював і керував нашою організацією, вишколені і досвідчені беріївські офіцери КГБ так і не виявили. А в дійсності пальму першості у створенні організації, що була готова будь-якої хвилини вчинити опір комуномосковським катам, треба віддати Юрківу Володимиру. Це знали Головай Микола, Леськів Володимир, Караташ Володимир і Кухта Ніканор та всі інші побратими, що залишилися в таборі і не були заарештовані по нашій справі.

Володимир Караташ проходив у них першим по справі. За ним Юрків Володимир і Головай Микола. Своїх товаришів по неволі хлопці не видали, не потягнули за собою. Тепер уже можна згадати деяких наших співучасників. Це були — Петраш Степан, Будник Віктор (вони обидва працювали в кузні), Володя Довганюк, Бобиляк Володимир, Чопик Василь, Микитюк Василь, Стеблик Василь зі своїм другом Федором, Круківський Микола (працював на складі і забезпечував нас усіма необхідними матеріалами), Костерпалу — естонець (майстер по виготовленню кожухів гранат), Писарчук Роман, Лепих Петро з Львівщини, Купрінець, Читайло

Микола Круківський

На фото: Володя Павлів, Василь Тимошук, Йосип Ягнюк і Петро Тракслер — активні учасники страйку шахти 7.

*На фото: вверху зліва 1) М. Філь 4) В. Стеблик,
внизу зліва направо П. Тракслер, Р. Сенах, А. Коваль, М. Ковба,
П. Волощук, І. Заносий*

(працював на вентиляції шахти) Тракслер Петро (із Закарпаття), Скрипник Василь, Смицьнюк Василь (з Івано-Франківщини), Рожко Павло (з Херсонщини), Бельговський Федір (з Дніпропетровщини), Чепига Василь (з Донеччини), Калевич Іван (з Рівенщини, мав чуже прізвище) та багато інших хоробрих наших друзів. Нехай пробачать мені, що не пам'ятаю усіх по прізвищу. Багато років минуло з того часу, і за законами конспірації не міг я знати кожного особисто.

Після підпису 206 ст. УК РСФСР, що означав закінчення слідства, нас розкидали по різних тюрмах Воркути. Чекали суду. В перших числах лютого 1953 року з м. Петрозаводськ прибув на Воркуту Військовий трибунал Біломорського військового округу. Третього лютого розпочався закритий процес, який тривав три дні. Суддійський склад був такий: суддя — полковник Раднянський, секретар — майор Іванов, засідателі — капітани Терентьєви. 5 лютого 1953 року суд оголосив вирок:

1. Караташа Володимира Михайловича, Юрківа Володимира Родіоновича за організацію і керівництво антирадянською групою

українських націоналістів приговорено до вищої міри покарання — розстрілу;

2. Мельника Петра за підготовку терористичного акту проти уповноваженого особливого відділу, офіцера КГБ приговорити до вищої міри покарання — розстрілу;

3. Головая Миколу Йосиповича, Кухту Ніканора Філімоновича, Дубенюка Гаврила (по батькові забув) за активну участь в антирадянській групі українських націоналістів приговорено кожного до 25-и років позбавлення волі і 5 років позбавлення громадських прав. І протягом одного року утримання в закритій тюрмі суворого режиму.

4. Леськова Володимира Петровича (який ні в чому не зізнався) за активну діяльність в антирадянській групі українських націоналістів приговорено до 25-и років позбавлення волі і 5 років поразки в правах. І одного року закритої тюрми суворого режиму. Засуджених до розстрілу зразу ж закували в наручники і вивезли до тюрми в окремих боксах «чорного ворона».

Мене з Юрківим запроторили до однієї камери. Мельника утримували десь окремо. Десять днів ми пробули ще в Воркуті. Одного разу до нас у камеру зайшли два генерали в супроводі охорони. Не пам'ятаю, про що говорили. Але скоро пішли від нас, а через 10 днів нас знову закували в наручники і під посиленним конвоєм перевезли у Вологду. Кожного везли в окремому відсіку «столипінського вагону».

У вологодській величезній тюрмі по одному порозпихали у смертні камери. На прогулянки в тюремний двір п'ять місяців нікого не виводили. Камера являла собою бетонний прямокутний мішок з ліжком, звареним з широких і товстих металевих полос, вцементованих у бетонну підлогу і стіну. В кутку стояла діжка для гігієнічних потреб. Високо під стелею було маленьке загразоване віконце з дашком. Там довелося провести п'ять довгих місяців, чекаючи смерті. За той час вісім разів опівночі до камери заходили п'ять кремезних мордоворотів-катів, подавали команду: «Поднімайся! Пошли!» Зрозумівши, що з ними п'ятьма мені не справитися, хутко встаєш. Руки за спину, голову гордо догори, відповідаєш: «Я готовий». Довго водять по напівтемних лабіринтах тюрми. Потім зупиняються. Старший відмикає важкі залізні двері темної камери. Кати розтупаються. Звучить наказ: «Захаді!» Ступаєш всередину, грюкають позаду двері, клацає замок. Включають тьмяну електролампочку і бачиш, що опинився в іншій, точно такій же камері. Добре володіючи азбукою морзе, ми ухитрилися перестукуватися з Юрківим, знаходячи один другого десь поблизу.

Важко зрозуміти душевно-моральний стан засудженої до розстрілу людини, котра не була в такому становищі. Мені дуже допомагали триматися титани українського слова Тарас Шевченко, Іван Франко і Леся Українка. Маючи добру пам'ять, я колись вивчив поему «Гайдамаки» напам'ять, 44 друкованих сторінки. Знав і «Кавказ», і «І мертвим і живим...», «Сон», «Розриту могилу», та інші твори, «Великі роковини» Івана Франка, вступ до «Мойсея», «Вічний революціонер», тощо, Лесине «Товарищі на спомин», «Роберт Брюс — король Шотландський», вірші «На роковини», про Шевченка і багато інших творів.

Зранку до вечора ходив по камері і пошепки декламував. Зжився з героями цих творів — шедеврів світової поезії. Переді мною поставали змальовані геніями картини. Я ставав учасником описаних подій, бенкету гайдамаків на базарі палаючого міста Умані, розмови Гонти і Залізняка з Галайдою, боротьбою Роберта Брюса і шотландців за волю народу, свою державу, тощо. Все це мені дуже допомагало, не давало часу нудьгувати і божеволіти. До речі, Юрків Володимир знав напам'ять «Енеїду» Котляревського.

Мій день починався з циклу фізкультурних вправ. Один раз на добу потрібно було виносити посудину і вмиватися. Виводили на ту процедуру тільки офіцери-чекісти в теплих кожухах. Бо тюрма не опалювалася зимою. Солдатів чи сержантів під час тієї процедури ніколи не було. Я завжди умивався до пояса холодною водою з крана і добре розтирався рушником. Конвойні дивилися на мене здивовано. Проминуло п'ять місяців. Одного дня, перед обідом, черговий офіцер відімкнув камеру і наказав іти за ним. Проходячи по коридору повз одні двері, призупинився, сказав мені заходити туди, а сам пішов далі. Я зайшов у кабінет з великим столом, покритим червоним сукном. За столом стояв майор з папірцем у руці. Він прочитав, що Президія Верховної Ради Союзу РСР, розглянувши нашу справу, замінили мені смертну кару на 25 років позбавлення волі і 5 років поразки в правах. Звелів поставити підпис про те, що мене повідомили про таку постанову Президії. Після того провели мене на нижній поверх тюрми в іншу, уже не смертну камеру.

У той же день вперше вивели у двір на десятихвилинну прогулянку. Сержант, котрий чергував там, відчинив «кормушку» у дверях камери і заговорив про те, що він дуже зрадив, що мені замінили смертну кару. Не журися, каже, тепер будеш жити. Розповів, як вони чергували біля смертників, спостерігали у вічко за моєю поведінкою. Казали, що то якийсь дивак-хлопець. Не сьогодні-завтра розстріляють,

а він фіззарядку робить, щось розповідає сам собі, тощо. А знаєш, запитав, як розстрілюють? Ні, кажу, цього зі мною ще не було. Виводять кудись там, ставлять на коліна, зачитують, що смертний вирок затверджено і стріляють у потилицю. А я не став би на коліна, кажу. Ні, говорить, підламують ноги і насильно поставлять.

Таке я почув тоді від одного з наглядачів. По всьому видно, що лише погибель люципера Сталіна врятувала нас. Вирок було винесено 5 лютого, а 5 березня Сталін сконав. Нова влада Хрущова — Маленкова призупинила виконання смертних вироків, не наважуючись лити кров далі. Згодом, при перегляді справ, всім нам замінили розстріл на 25 і 5 років. У ці дні я дізнався, що Берію розстріляли як ворога народу. Після заміни кари тримали нас у Вологді ще два з половиною місяці.

Потім перевезли нас з Юрківим до Кіровської тюрми. Там ми провели тиждень у загальній камері, зустріли людей з Воркути. Вони розповіли про хвилю страйків у Воркутинських таборах, про криваву розправу над політв'язнями на 29-й шахті. Там же ми зустрілися з Миколою Пікуликом. Здружилися. Микола показав свої пробиті кулями ноги, ходив з палицею. Шість автоматних куль прошили йому ноги під час масового розстрілу в'язнів на 29-й шахті. Відкрити вогонь по беззахисних наказав прибувший з Москви генеральний прокурор імперії Руденко. Близько двохсот чоловік було убито, сотні людей поранено. В тому числі і наш Микола Пікулик, що проживає тепер у Стрию по вул. Будівельній, 2 кв. 17.

Потім нас з Володимиром етапували до Свердловської тюрми, а через тиждень розлучили на багато років. Юрків опинився знову на Воркуті, а я у Казахстані, пос. Кенгір. Кенгірський спецтабір суворого режиму «Степлаг» розташований у піщаній пустелі Казахстану. Кажуть, що збудували його полонені німці і японці. Велика територія концтабору була обнесена товстою шлакоблоковою стіною, висотою п'ять метрів. По обидва боки стіни були огорожі з колючого дроту. На високих вежах уздовж стін розташувалась охорона з кулеметами. Крім цього, увесь цей табір був розділений на п'ять зон. Ці зони ділилися між собою такими ж високими і товстими стінами. Проходів між цими таборами не було. Першою зоною була зона закритої тюрми. На ній було лише два бараки, стара тюрма, нова тюрма. А далі йшла зона третього табірної пункту, за нею зона другого табірної пункту; потім робоча зона і остання зона — жіночий концтабір.

Привезли мене до Кенгіра вночі, в складі етапу із 20 в'язнів. Поселили нас в стару тюрму. Там тримали цілий місяць на карантині без прогулянок. Уже була осінь, холодно. Одного разу нашу камеру

відчинив наглядчач і сказав, що треба двох чоловік, які змогли б перевезти тачкою вугілля від брами, що була між старою і новою тюрмами. Треба вже починати розпалювати печі. Першими зголосилися я і Юра Верещагін, недавній студент одного з московських вузів, котрий дуже подружив зі мною. Наглядчач привів нас до купи вугілля, дав лопати і наказав завантажувати тачку вугіллям. Сам наглядчач десь відійшов. Юра почав кидати вугілля в тачку, а я з лопатою в руках стою і роздивляюся довкола. Дивлюсь на кількаповерховий барак нової цегляної тюрми і раптом з вікна другого чи третього поверху чую крик — Володимир! Ура! Живий! Вітаю! А інші живі? О, Боже! — та це ж голос Миколи Головая. Я ніяк не сподівався, що наші хлопці тут відбувають рік закритки. Так, кажу, усі живі і здорові.

Микола: «Ми всі чотири тут, зараз тобі спустимо «коня», трохи махорки і харчів, підбіжіть котрийсь під наше вікно».

Кажу до Юри: «Ану мерщій роби ривок метрів 40, хапай торбу від того «коня» і бігом назад, поки наглядчака нема». Юрко — хлопець спритний, відважний, метеором зблиснув і приніс торбу з тютюном і їжею.

Потім, кажуть, Миколі за це дісталось. Згодом хлопців наших відправили на штрафний пункт. Зустрілися ми лиш через багато років після звільнення. А ми з Юрком через місяць опинилися в третьому лагпункті, в якому незабаром спалахнуло повстання.

У травні 1954 року почалося знамените Кенгірське повстання. 40 днів і 40 ночей утримували барикади 12 тисяч політв'язнів. Розлючені непокорю в'язнів, комуносадисти кинули на беззбройних людей танки. Танкісти розстрілювали людей з гармат і кулеметів, розтרוщували танками бараки, розчавлювали гусеницями непокірних. В одній лише могилі після останнього бою з танками залишилося навіки 570 чоловік.

Активну участь у Кенгірському повстанні з першого до останнього дня брав великий син України Михайло Михайлович Сорока, пліч-о-пліч з ним мені пощастило бути в ті грізні дні. Після розгрому Кенгірського повстання, його учасників розкидали по незліченних таборах ГУЛАГу. Нас 305 активних повстанців запроторили аж на Колиму. Важкою була дорога туди. Але полегшувало подорож те, що поруч зі мною, на одному матраці, упоперек, завжди були Михайло Сорока, Володимир Порендовський, Микола Костів.

У квітні 1956 року з Москви до Магадану прибула Комісія Верховної Ради Союзу, яку очолював Леонід Брежнев. Комісія мала

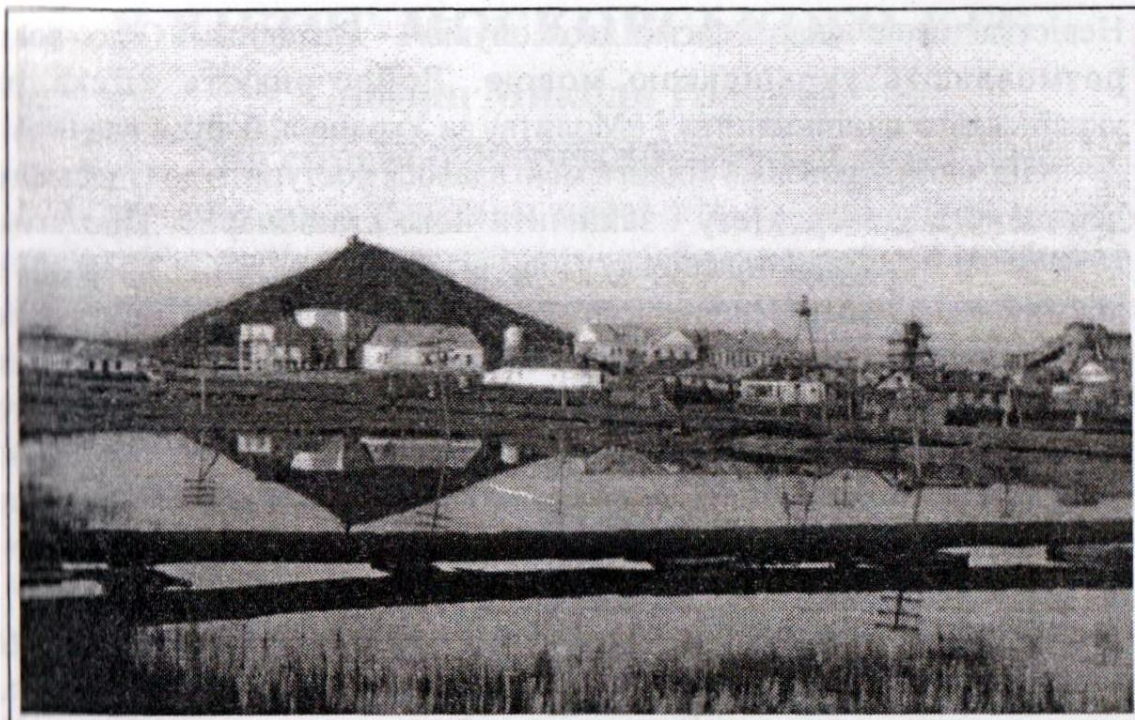
повноваження розібратися на місці зі справою кожного політв'язня і вирішити його долю. На другий чи третій день роботи тієї комісії мене в групі двадцяти інших невільників привезли з табору в управління КГБ Магаданської області, де працювала ця комісія. Я був переконаний, що не маю ніякої надії на звільнення, тому, що мав уже другу табірну судимість з найвищим вироком. А після того, ще й брав активну участь у Кенгірському повстанні. Одним словом, невиправний рецидивіст. Тому я поводив себе на тій комісії спокійно і незалежно. Позаду було уже 12 років ув'язнення, попереду ще 22 за гаком. Коли полковник привів мене до величезного кабінету, я побачив за широким і довгим столом 8 членів Комісії в цивільному і одного генерала в мундирі. Представився. Секретар почав читати зміст моєї першої справи, а потім другої, знайомлячи присутніх з в'язнем перед ними. Слухали уважно, пильно розглядаючи мене. По закінченні читання — пауза. Потім Брежнев каже: «Добре. Ми прослухали записане. А чи не могли б ви про себе і все оте розповісти своїми словами?». Я погодився. Зосередився, напружився, бо це був дуже відповідальний момент. Подумав собі: «Чим дідько не жартує?». І почав свою розповідь з самого дитинства. Говорив про розкуркулення і пограбування селян. Про організацію ненависних колгоспів. Про страшний голодомор 32—33 рр. Про трупи селян на вулицях мого села, опухлих, умираючих дітей і старих людей. Про судові процеси 30-х років, винищення інтелігенції, часті приїзди в село «чорних воронів», що забирали від дітей їхніх батьків, які вже ніколи до них не повернулися. Про початок війни і прихід німців на Україну. Про розстріли німцями багатьох селян, в тому числі і мого батька. Про те, як гестапівці ганялися в пошуках за мною, щоб розстріляти. Говорив про знущання і нелюдське відношення з в'язнями в радянських концтаборах і тюрмах. Все те бачив і відчув на собі в Буреполомі, Воркуті, Кенгірі і Колимі. Про розстріл енкаведистами 15 тисяч польських офіцерів. Про звірства комуністів на Західній Україні з 1939 р. по 1941 роки. Про розстріли в'язнів у тюрмах при відступі Червоної Армії. Розповів і про недавнє Кенгірське повстання, залите кров'ю невинних, беззбройних людей. Розпалившись, я уже не стримував себе ні в чому. Не дуже підбирав слова. Але, розповідаючи про усе це, я уважно спостерігав за своїми слухачами. Дивився, чи не нудьгують, не позіхають, слухаючи мене. Ні, вислухали уважно. Випалив їм свою промову і сказав: «І ось я перед вами». Пауза. Дивляться на мене, потім почали задавати різні запитання. Відповідав стисло, вичерпно. Найбільше розпитував про все голова комісії. Знайомлячи присутніх

з нашою справою, секретар також зачитав заключення технічної експертизи, котра випробовувала дію наших гранат: «Убойная сила в радиусе 50 метров». А коли Брежнев в одному зі своїх запитань сказав: «Що ви собі думали? У нас же сила, армія, озброєна літаками, танками, гарматами, кулеметами і автоматами». На це я відповів, що коли б ми побачили, що нас починають винищувати фізично, як п'яту колону, у своєму тилу, ми змушені були б застосувати свою зброю. Ви ж тільки що прослухали заключення технічної експертизи. Ото жбурнув би ту штуку між взвод автоматників і тільки автомати збирай. А коли б у наших руках опинилися автомати, ми і кулемети добули б, нам нічого втрачати. Мені і самому тепер не віриться, що Брежнев, вислухавши мою відповідь, сказав, звертаючись до членів своєї комісії: «Таких людей нагаждать нужно было, а не сажать».

Довгенько велася наша розмова. Коли більше запитань не було, мене вивели, сказали, що їм треба порадитись. Хвилин через 10-15 знову привели до тієї комісії. Голова підвівся, тримаючи в руці уже надрукований аркуш паперу, зачитав: «Комиссия Президиума Верховного Совета Союза ССР, рассмотрев дело заключенного Караташа Владимира Михайловича, постановила: освободить из заключения со снятием судимости из-за нецелесообразности

В. Караташ з дружиною Анною

Вид на шахту 7 і озеро, в якому шукали гранати

дальнейшего содержания».

Почувши таке рішення, я мало не звалився на підлогу від несподіванки. Присутні спостерігали, яка ж буде моя реакція. Я оговтався і сказав: «Ну що ж. Дякую». Полковник уже хотів мене виводити, але голова комісії запропонував мені сісти, тому що вони хочуть поговорити зі мною, як уже з вільною людиною. Говорили ще з півгодини. Я їх ще розсмішив трохи, розповівши пару якихось анекдотів. Радість мою тодішню важко передати словами. А члени комісії, дивлячись на мене, також були задоволені собою. Ось так я опинився на волі.

Багато років жив під всевидючим оком і всюдисущим вухом КГБ. Як в точці перехрестя оптичного прицілу. Але ми жили «дружно». Вони виконували свою роботу, бо їм добре платили. А я завжди був сином України. Ще на барикадах Кенгірського повстання зустрів дівчину, галичанку з Рогатина, яка мені сподобалась. Хоч були ми розкидані по різних таборах ГУЛАГу, засуджені на 25 років позбавлення волі, але намагався тримати з нею зв'язок. Уся її родина була понівечена комуністичним режимом. Батька замордували в Іркутському Озерлазі, мама була на довічному поселенні в Якутську. А Гануся з молодшою сестрою Марійкою опинилася в Тайшетських таборах.

Коли звільнився, розшукав їх у Якутську біля матері. Одружився. Маємо гарних сина і дочку, уже дорослі. Лікарі. Працюють в Одесі.

Невістка також лікар. Маємо двох онуків — Володика і Олю, вони розмовляють українською мовою. Добре знають «Декалог українського націоналіста» і «Молитву за Україну», бабуся навчила.

Під час хрущовської відлиги мені вдалося поступити до Одеського державного університету і закінчити його стаціонарно. Протягом 25-и років викладав англійську мову в середній школі. Тепер ми з дружиною на пенсії. Не стогнемо, на долю не нарікаємо. Життя своє прожили гарно, маємо про що згадати. Добре попрацювали для розвалу ненависної імперії в останнє десятиліття. І тепер маємо багато роботи з одурманеними комуномосковською отрутою нашими людьми. Уважно слідкуємо за подіями в Україні і світі. Завжди готові стати на прою з супостатом. СЛАВА УКРАЇНІ!

Володимир КАРАТАШ

**24 січня 1999 року, Україна, Кіровоградська обл.
селище Побузьке, вул. Жовтнева, 27**

P.S. Приблизно в 1960 році в Америці вийшла книга «В концтаборах СРСР». На сторінці 340 цієї книги є згадка про нас. В актах нашої справи згадувалося кілька організацій. В 1952 році викрито на Воркуті групу на шахті № 7, яка підготувала близько 600 саморобних гранат великої розривної сили. Керівником групи був українець з Одеси. Караташ. Із восьми членів групи трьох засуджено на смерть. Я пізніше з ними зустрівся у таборі в Джезказгані. Всім замінили смертну кару на 25 років таборів, пише автор книги Білинський.

У КІГТЯГ МОСКОВСЬКОГО КГБ

Спомин Миколи Головая

по справі «Обережно — гранати»

Зустрілись ми з Юрківим через кілька днів після арешту побратимів, друзів по справі. Зустріч відбулася в робочій зоні шахти, конспіративно, під наглядом приятелів, доля яких також була в небезпеці.

Кожен з нас пройшов перше слідство, бо вже відбував покарання і знав, що таке перші години допиту.

Отже: Караташ Володимир — людина, якій залишилося кілька місяців до закінчення строку, приймав найактивнішу участь для захисту тисяч невільників на випадок їх масового знищення.

Висновок — не зламається! Він повинен вистояти і не зрадити!

Кухта Ніканор — повстанець, спійманий зі зброєю в руках. Відбував покарання у Карагандинських таборах. Через кілька тижнів втеча з першого табору. І вдало. Повернувся після довгих, виснажливих, голодних місяців поневірянь у рідний край і знову вливався в лави повстанців.

Висновок — повинен вистояти!

Леськів Володимир — молодий повстанець з Холмщини, кулеметник.

Розумний юнак. Завзятий.

Висновок — повинен вистояти!

Мельник Петро — не витримав тортур і розказав катам про все, що знав. На наше щастя не знав він ні Юрківа, ні мене.

Таким чином, в зоні залишилося нас двоє і добра бойова сотня, а то і дві хоробрих повстанців, які готові були завжди стати на захист наших знесилених побратимів по боротьбі, на випадок масового знищення. Серед них і велика частина тих людей, які брали участь у виготовленні гранат.

Ми віримо в непохитність наших друзів, але готувалися до арешту. Змушені були, бо знали, що вистояти зможе тільки — «той, хто непам'ятатиме, що біль зміниться безтямою, а безтяму замінить смерть!»

А якщо не вистоят? Тоді що? Час біг невгамовно, переглядалось багато можливих варіантів, і, накінець, глибоко обдуманий можливий спосіб збереження побратимів — учасників виготовлення гранат, був знайдений рішенням Юрківа Володимира.

Розмова з Юрківом: — «Миколо, справа може бути закрита тільки

тобою, мною і третьою особою, але це загрожує нам смертю». Все обміркувавши і зваживши, я даю згоду: смерть так смерть!

А в думці ще живі батько, мати і чотири молодші сестри, мої зелені Карпати і знедолена, непокірна ненька Україна, а мені всього двадцять чотири роки.

Але! Юначе, ти став на шлях боротьби з лютим ворогом України, іди чесно ним до кінця. Виконай Декалог українського націоналіста з честю!

Що таке третя особа — людина, яка повинна працювати в механічній майстерні при шахті, вміти зварювати і трудитися на токарному верстаті. Крім того, людина, яка, будучи на волі, працювала і вашим, і нашим. Тобто, людина, яка мала за собою не чисті справи і причетна до арешту багатьох учасників визвольних змагань, а таких було немало. Про це знає історія наших змагань. Не хочу більше про це згадувати. Таку людину було знайдено, бо в таборах відали про минуле кожного...

Отже, — «Миколо, ти або я чекаємо арешту! А далі, хто перший — кличе другого, далі — третій! На тому повинен бути кінець! Більше ні однієї людини! Арешти повинні бути закінчені. Ніяких інших варіантів. Справа повинна бути закінчена тільки на сімох чоловіках. Згода остаточна!».

Далі час збігав спокійно. Наші перші арештовані не зрадили. Дали нам можливість, щоб зберегти вже виготовлені гранати. Все було запаковано в металеві скрині і закопано в землю, яку прикривали тисячі тон вугільного складу висотою до п'яти метрів, розташованого біля нашої шахти. Я в той час працював на вугільному складі. Частина запальників знищена, а решта заготовок гранат і запальників відправлена скипами на вугільний терикон, який весь час горів і часом було чути, як зривалися наші запальники. Отже, майже все було підготовлено, все захоронено, залишалось тільки чекати арешту. А з Юрківом ми зустрілись, пригадую, дуже конспіративно і, як пізніше виявилось на слідстві, ніяких згадок про роботу, яка виконувалась нами в зоні, не було.

І ось грім з ясного неба! 24 червня 1952 року. День, як на півночі лагідний, спокійний, сонце світить, але не гріє. Ведуть колону замучених, голодних в'язнів після нічної зміни в шахті. Іду і я в цій колоні. Хто в бушлаті, хто в мокрій куфайці, в кого ще не відмита вугільна пилюка на обличчі, а хто напівсонний, а дехто і ледь ноги тягне від втоми. Та не йдуть вони, а ганяють їх злющі пси з боків і ззаду. Біля прохідної багато наглядачів. Вибірково обшукують окремі п'ятірки в'язнів, за цим спостерігає багато офіцерів.

Стрепенулося серце моє, стиснулись зуби, ні слова нікому, іду сміливо!

І ось накидуються на мою п'ятірку, як розлючені звірі, хапають мене з двох боків за руки і заштовхують на прохідну. Прохідна заповнена офіцерами КГБ. Блискавично натягнуті наручники. Відчуваю біль в руках. Стискаю зуби і терплю біль, щоб не ворухнути руками, бо знаю, що можуть автоматично затиснутись ще більше. Чую шум біля прохідної, вигуки — «быстрее, быстрее» і лайку наглядачів. Розумів, що заганяють в зону бігом другу половину в'язнів, які плентались за мною. Обшук в'язнів припинився і через кілька хвилин все затихло. Припинився тупіт ніг в'язнів.

А на прохідній в той час роблять чорну справу зі мною під наглядом начальника слідчого відділу майора Соловйова з центрального правління КДБ м. Воркути, який приїхав наглядати за моїм арештом. Два наглядачі, один зліва, а другий справа з ножами в руках починають відрізати з куфайки, в яку я одягнутий, рукави. Блиснула думка — Боже, щоб не шарпнули по руках, бо замучать мене рани на допитах. Відрізали більшу частину рукавів, пхають руки через порізи на плечі, на груди, витягують вату, обмацують, а там нічого нема. Обмацують всього, роззули, опустили штани — мерзотники, обмацують кожний рубець. Нема нічого. Мовчать всі, мовчу і я. Відчуваю якусь поспішність у діях майора Соловйова. Чую команду — «Одеть, быстро!». Загуділа бортова машина, виводять мене з прохідної і викидають на авто. На машині два конвоїри з автоматами за дощаним бар'єром. Поступає команда конвоїрів: — «Спиной к нам, ноги калачиком под себя». В кабінку сідає майор Соловйов. Рушаємо з місця десь біля десятої години. Вся ця «катавасія» на прохідній тривала хвилин двадцять. Відповіді не знаходжу, але висновок роблю: перші дні допиту будуть дуже важкими. Так і сталося. Поступово терпне душа. Налаштовую себе до важких днів. Вантажівка рухається, я спостерігаю за дикою тундрою, минаємо кілька шабашних зачуханих присілків, кілька таборів, в яких мучаться тисячі таких, як я, каторжан, заспокоюсь.

Десь біля обіду в'їзджаємо в трохи більше нагромадження будинків, яке називається місто Воркута. Через певний час машина зупиняється. Відкриваються ворота, в дворі мене стягують з кузова. Піднімають на ноги, які не слухають. Майор Соловйов вискочив з кабіни і зайшов в будинок Центрального Управління КГБ м. Воркути. Я трохи потупцював на місці і чую команду: — «Шагом марш!». Відчинились двері «райського куточка», де в ту мить панувала неймовірна тиша.

Зустрів мене той же майор і наглядачі, взуті в повстяки. Цілий коридор, встелиний килимом. Без слів, тільки жестом руки майор вказує мені йти за ним. Минули кілька кабінетів. Відчиняються двері тієї приймальні, в якій будуть допитувати мене. Це кабінет слідчого, капітана Крутова. Крім Крутова тут були присутні: начальник слідчого відділу Соловйов — майор, представник Міністерства КГБ — Ташаєв — полковник з Москви та інші, напевно, з прокуратури.

Наказують сісти в куток на стілець, прикований до підлоги. Сідаю. Піднімаю голову і бачу направлені на мене запитливо-здивовані очі присутніх. Гадаю, що вважали вони, всі кати мої, побачити перед собою кремезну людину, а тут сидить худорлявий хлопець невисокого зросту, виснажений, в табірному, та ще й понівеченому одязі. Мовчанка триває недовго. Підходить ближче до мене Ташаєв. Вдивляється, немов би хоче мене прожити своїми колючими малими очима. Витримую цей погляд. «Прізвище?» — відповідаю: — «Головай Микола». «Номер?» — «Іб-601».

— «Хто це порізав твою куфайку?» — мовчу.

— «Зніміть наручники і дайте нитку, голку, нехай приведе себе до порядку». Зняли наручники, а мої руки задубіли та ще й посиніли. Подають нитку та голку. Не можу напівмертвими пальцями тримати голку і нитку, але намагаюсь встромити нитку в голку. В кабінеті залишається Ташаєв, Соловйов і Крутов. Підносить до мене том моєї першої справи і заявляє, що вивчив її. — «Так ти діяв під псевдонімом «очі і дух». Який військовий гарнізон ти збирався напоїти отруєною водою, кого із офіцерів збирався вбити?». Відмовляюсь, як тільки можу. Ще і ще раз підходить до мене, кладе ногу на стілець, на якому я сиджу, і каже: «Я говорю з тобою як розвідник з розвідником і заявляю тобі, що ваша справа зазнала не часткового, а повного провалу». Ще і ще раз доводить, що у нас повний провал. Кулаком тисне мені в підборіддя і затискає в кут між стіною задерту догори голову. Тисне все сильніше і сильніше. Поводиться досить різко, грубо і попереджує, щоб протягом кількох годин я виклав усе, що зберігав, на стіл. Інакше, чекають на мене жахливі тортури, а то і смерть.

Вся ця боротьба між нами тягнулася десь до п'ятнадцятої години. Перше знайомство відбулося. Виводить мене наглядач у коридор і попереджає, щоб все відбулося без звуку. Заводять там же в маленьку камеру. Ліжко в камері вмонтовано в стіну, трохи вище — мале віконечко. Якщо стати на ліжко, то можна заглянути в нього. Таких камер-одиночок було там небагато. Не встиг я познайомитись зі своєю камерою, як чую — тихо відкривається «кормушка» в дверях, і подають

баланду в маленькій мисочці. Беру, бо голодний, беру двома руками, бо в одній не зможу витримати. Прикладаю до вуст і п'ю. Був і шматок хліба. Тут мертва тиша, не чути стогонів, лайок, криків, зойків як це було в інших тюрмах.

Не встиг обміркувати перший допит, а вже відчиняються двері, і знову заводять мене до капітана Крутова. Бачу на столі гранати, гумову палицю, квадратову лапку від стільця, одним словом, все знаряддя для ведення допиту. Знову коротке знайомство, а далі різка поведінка слідчого.

Перший протокол допиту, питання: хто виготовляв гранати? Для чого готувалась зброя? Чи знаю я Караташа, Кухту, Леськова, Мельника?.. На всі запитання відповідаю обережно і коротко. Не бачив, не знаю, не був знайомий. Запитує все, але вже нервує, підвищує тон, погроз і грубощів вже забагато. Зривається, сідає, підбігає до мене з гранатою, чую удари гранатою в спину, по голові. Відчуваю біль.

Опускаю голову вниз і закриваю обличчя руками. Удар в щелепу. Наказує встати, бере в руку гумову палицю...

Ранок був цікавим. Дають сніданок. Знову пхають мені алюмінієву мисочку з баландою. Допиваю суп і на дні мисочки бачу щось легенько надряпано голкою або дротиком. Читаю: «Як ти сюди потрапив?». Скоро затираю цей рядочок нігтями і дерев'яною ложкою. Миттєво догадуюсь. Це він і ніхто інший — це Караташ, без сумніву Караташ, мій побратим. Його тут вже товчуть, як у ступі пшоно, три місяці. Цієї ночі він був моїм сусідом. Є перший стимул для життя. Як ти міг догадатися? Та це ж неписаний закон тюрми, про який я забув. Тут і стіни мають вуха і говорять. Стаю на ліжку, тримаюсь за дерев'яний підвіконник і заглядаю у двір. Нема нічого цікавого, але на підвіконнику знаходжу видряпаний напис: «Мушу витримати і не зрадити».

Оце і був той цікавий ранок, який мені був потрібний. Він додав нових сил, завзятості і впертості в боротьбі з моїми катюгами. Ожило все, усміхнулась моя душа! Прогомонів пісню українських націоналістів, яку вивчив ще в 1947 р. в Станіславській тюрмі:

Ані біль, ані сум

Не зруйнують тих дум,

Що зродила в серці ОУН,

Бо вже взяв волю кат,

Сірий мур, ржавих грат,

Крає серце, розпалює кров.

А тепер з Богом, юначе, будь завжди готовий до бою!

Лунай цю скалу!

Жити буду! Геть думи сумні!

І знову допит у тих же умовах. Крутов рве перший протокол допиту і старанно задає питання і чекає відповіді. У мене завжди одна й та ж. Не знаю, не робив. Минають години, я відчуваю, що мусить він оформити протокол з будь-яким результатом. Майже закінчується денний допит і тут заходить Сивухін — заступник начальника КГБ. Крутов доповідає, що я не признаюся. Сивухін запевняє мене, що я скоро заговорю, бажаю цього чи ні. Розказує, що вони мають факти про те, що я зберігав гранати, а особа, якій я передавав гранати, вже призналася. Отже, відчуваю, що є десь тріщина, але знайти її не можу. Зачитує в присутності Сивухіна протокол, я розписуюся, детально прочитавши цілий допит. Мене забирають. Обід, короткий відпочинок і знову важкий, довгий нічний допит, чи не найважчий. Зосереджений він був на Караташі, Кухті, місці збереження гранат і кому передавалися для транспортування в житлову зону. Від зайомства з Караташем і Кухтою я категорично відмовився. Ця частина допиту йшла важко, довго, часто повторювалось, але без застосування сили. Перша частина допиту була вже запротокольована. Друга половина допиту була страшною. Застосовано все для того, щоб мене зламати. Найбільш болюча квадратна ніжка від стільця, яка найчастіше зупинялася на ногах. Була вжита знову гумова палиця, від якої найбільше страждали живіт, спина, голова і шия. Наступила і перша стадія безтями. Були хвилини, коли і сам Крутов обливав мене водою, а пізніше лагідніше запитував: «Де місце збереження гранат? І кому передавав?». Відповідь була давно заготовлена. Не знаю, не передавав нікому. Під кінець ночі допит був закінчений, я розписався, бо він задовольнив мене. Я зрозумів, що десь шило вилізло з мішка. Гадаю, що і Крутов повинен був зрозуміти, що на мені зірки не заробить. За допомогою наглядача дійшов до камери, тягнучи побиту ногу. Приліг, але лежати було важко, бо боліла кожна частина тіла.

Вже починається третій день. Сніданок, і знов чекаю мук. Проходять години, а я обмірковую, як діяти далі. Поки що ніхто мене не кличе. Вибираю методи захисту і вирішую відмовитись від допиту. Десь після обіду заводять мене в той же кабінет. Сидять Крутов, Соловйов і Ташаєв. Питають як відпочивалось, чи надумав говорити правду. Мовчу. Дивлюсь на них і ні слова з вуст. Вони перешіптуються, виходять, і знову повертаються. Час біжить, а тоді кажу: «Я, Головай Микола, від сьогодні відмовляюся від допитів». Соловйов відповідає, що бавитись зі мною тут ніхто не буде. Після довгого мовчання і їхньої наради мене вивели. Знову камера. Вночі трохи відіспався, ніхто не

чіпає мене. Минає день, але минає й ніч. Якась загадкова витримка. Нічого розгадати не можу, але міркую, нас тут уже п'ятеро, напевно, працюють з іншими. Отже, проходить п'ятий день.

І знову той самий кабінет. Крутов і Ташаєв, в якого на плечах накинута шинеля. Розпитує, багато говорить про себе і весь час рухається по кімнаті, зупиняється біля мене, підходить ближче, відходить, балакає з Крутовим, а далі каже: «Сьогодні я буду вести тобі допит, а запротоколює Крутов». Я відповідаю, що буду говорити, коли зміниться метод ведення слідства. Ташаєв грає дурника.

— Чи знаєш ти Юрківа Володимира?

Зупиняюсь, пролітають думки одна за одною дуже скоро. Нагадую домовленість між мною і Юрківом. Треба відповідати скоро.

— Знаю!

— Звідки, де, як, коли?

Відповідаю: «Знаю його, як молодого в'язня, такого, як і я. Ми жили разом в одному бараці. Ось і все».

А далі було багато інших запитань і ще довга розмова, але це вже тільки для того, щоб заповнити протокол, який я підписую.

Прийшов в камеру, роблю остаточний висновок: Володя вже арештований, або скоро буде. Тепер мені ясно, що є десь добра тріщина в нашій справі.

І ось настає день, коли мене знову викликають на допит. Звичайний робочий день, Крутов і я. Короткі запитання, кілька відповідей, невелика пауза. І вводять Юрківа. Володя тримається спокійно, спостерігає за мною і Крутовим. Знайшов відповідний момент і подав мені сигнал, щоб я «зізнався». Я зрозумів, що далі затягувати справу не варто, хоча можна було і вистояти до кінця, але це могло призвести до нових жертв.

Отже, запитання до Юрківа: — Де зберігаються заготовки до гранат? Відповідь: — Ми разом з Миколою закинули їх в озеро, але, здається, я закинув їх у вагонетку з породою, яка йшла на терикон.

— Хто виготовляв гранати? — питає Юрківа.

— Сім штук гранат виготовив Дубенюк (який до цього признався сам).

Запитання до мене: — Де зберігається решта гранат?

Відповідь: — У нас було всього сім гранат.

Юрків підтверджує, що у нас було тільки сім гранат.

На цьому допит був закінчений. Протокол допиту підписаний мною і Юрківим.

Слідство продовжувалось, було ще багато допитів, в яких

уточнювались і доповнювались окремі моменти, повторювались попередні допити. Справа дошліфовувалася. Були допити в присутності працівників прокуратури і все інше, але від цього вже нічого суттєвого не змінилося.

Ясно було видно, що слідчі органи задоволені тим, що справа підходить до завершення. Був задоволений і я, що збереглися всі в'язні, які брали участь при виготовленні гранат і, напевне, чекали подібних арештів. Слава Богу, що їх це лихо минуло. У скорому часі зник представник з Міністерства КГБ — полковник Ташаєв. Наші тюремні будні поволі минали. Мене незабаром перевозять з камер одиночок центрального управління КГБ в тюрму при зоні шахти «Капітальна» і закривають в камеру № 15. Спочатку довелося жити одному, далі одні в'язні приходили, другі відходили. І так крутилося повільно це колесо тюремного життя. На допити возили машинами під посиленою охороною в центральне управління КГБ м. Воркути. Не довелося мені жодного разу за час слідства сидіти разом в одній камері зі своїми подільниками, хоча перекидали нас часто із обжитої камери в іншу. І так, пам'ятаю, перевели і мене з 15 камери в камеру 1 або 3, точно не пригадую. Тут я зустрівся з таким же в'язнем, але каторжником Мартинцем Ярославом, який проходив по справі Івана Паламарчука, про яку писав той же Володимир Караташ. Мартинець зі Львова, або Львівщини. Розумний, мовчазний, чесний хлопчина.

Одного разу, коли я повертався пізньої ночі з допиту, напівсонні тюремні наглядачі прийняли мене і помилково завели в камеру № 15. В ній сидів Юрків і ще один в'язень.

Коли зайшов в камеру — в куточку на верхніх нарах спав Юрків. Від скреготу замків Володя поворухнувся і прокинувся. Побачив мене, покликав до себе на гору. Мали достатньо часу, щоб наговоритися. Володя розповів, що після того, як мене забрали з прохідної, дуже скоро пролунало декілька автоматних черг. В таборі пішли чутки, що я кинувся на одного з постових охоронців при їхній заміні й загинув. Більшість друзів, які знали мене, повірили в цю версію і похоронили. Цей факт був підтверджений вже тоді, коли після вироку я зустрічався з в'язнями, які здивовано запитували, чи я воскрес, чи був ранений.

Коли вже добре прочумалися тюремні конвоїри перед задачею зміни, то перевели мене знову в мою камеру і про це ніхто не знав.

Пробіг час, прийшов день — 3 лютого 1953 року, який став початком суду, а день 5 лютого 1953 року — закінченням його.

І знову табір на довгі роки...

ЗДОРОВ, МИКОЛО!*

Дуже дякую за «Обережно — гранати!» Володимира Караташа. Я вже прочитав двічі: вчора увечері перший раз, сьогодні — вдруге. Про вашу воркутинську справу 1951-1953 року я, власне, нічого не знав, а про твою участь і роль у ній — тим більше. Ці спомини написані безпосереднім учасником здібно і, певно, правдиво. Витримати слідство, яке тривало більше року, це подвиг. В споминах провідною ідеєю є такі моменти: глибока конспірація, величезна взаємна довіра у товаристві, нечисленність тих, що потрапили під суд, відсутність чіткої структури організації справи, що просто зробило баранами «професіоналів чекістів». Ви виграли страшний бій в умовах суворої ізоляції, голодного, холодного і безнадійного ув'язнення. Глибокою є ідея неавантюристичного стихійного зриву маси, а підготовка до самооборони на випадок спроби масового знищення в'язнів чекістами.

Трагічною є постать Мельника Петра, який своєю дурною ініціативою, а далі повним «розколом», занапастив справу. Чи це він потім випадково втопився, перучи онучі, або подіяла якась інша сила?

Чи відома дальша доля українця, полтавчанина Дейнеки, котрий доніс кумові?

Майже фантастично виглядає, як на радянську діяльність, роль голови комісії Верховної Ради — Брежнєва у звільненні Володимира Караташа зі зняттям судимості через «недоцільність ув'язнення». Видно, Караташ — це сильна особистість і добрий оратор (його навіть гіпноз не брав), аудиторія — комісія Верховної Ради, слухала його уважно. Він мудро пройшов тернистих шлях ув'язнення і на волі зумів створити повноцінну сім'ю, чого нам не вдалося.

Ти по-геройськи пройшов це слідство, навіть з гумором, бо піджартував над чекістами в питанні мови російської й української!

Я вже подзвонив Оленчакові про ці спомини. Їх будуть читати всі, достойні того. Така книга — правдива і ґрунтована — не сміє лежати в забутті.

Це глибока думкою, правдива і трагічна історія в житті нашого покоління, сторінка з української хресної дороги.

З величезною повагою до Тебе — твій Зенек.

*Відгук Зеновія Григоровича Ластовецького на книжку
«Обережно — гранати!».*

Коломия. 22-23 червня 1999 р.

*З листа до М. Головая

ПОЕТ ІЗ ШАХТИ «ПЕРША КАПІТАЛЬНА»

У багатьох знедолених під сірими зековськими бушлатами жевріла іскра Прометея. Не всі скорилися. Серед в'язнів «Першої Капітальної» був лицар з України, безстрашний борець за волю свого народу, за незалежну Соборну Українську Державу, журналіст і поет Іван Григорович Паламарчук. Одесит. Це була дужа мудра і хоробра людина. Поневолені тягнулися до нього як до світла. Він був уважний до всякого. Умів вислухати, порадити, підтримати зневіреного добрим, теплим словом, поділитися останньою крихтою хліба. Іван Григорович міг довести іншим, що імперія не вічна, вона мусить розвалитися. Він дивився далеко вперед і переконував кожного, що не маємо права мовчки коритись, а треба робити все, що можна в наших умовах, для того, щоб прискорити розпад тюрми народів. Кредом його було гасло: «Воля народам! Воля людині!»

Іван Григорович гуртував навколо себе все живе і непокірне. Він був українським націоналістом, вірним сином народу. Україну любив понад усе. Але високо цінував і поважав інші нації і народи, де б вони не проживали. Усім своїм життям — розумним мисленням, поведінкою, почуттям особистості і гідності він високо піднімав авторитет свого народу, України. За те його любили і поважали в'язні інших національностей. Одним з його найкращих друзів був син латвійського народу — Артур Звейнікс. Це була людина з великої літери. Юрист і письменник, великий гуманіст і патріот своєї Латвії. Мав надзвичайну силу волі. Працював над явищем телепатії. В далекій і любій Латвії, в рідній Ризі, залишив малу донечку і вірну дружину. Вони були для нього дорогим скарбом. Листування з рідними було надзвичайно обмежене, а посилки іноді доходили. Не раз розповідав про це, що коли йому була потрібна дуже якась річ, то дружина завдяки телепатії пересилала йому необхідне. Вірив, що вона сприймає його телесигнали бездоганно, а йому посилала свої бажання. Кореспонденція думки у них була добре розвинена.

Серед найближчих друзів Паламарчука був ще один одесит — Лісовий Костянтин Іванович. Художник, футболіст. В Одесі на вулиці Перекопської Перемоги залишилися його старенька мати і найменший брат Ян. Старший був інженер, жив також в Одесі. Костя дуже любив матусю і братів. Був закоханий в свою сонячну Одесу. Хлопець міцної статури, з почуттям гумору. І цей одесит твердо вірив, що Московська

імперія розпадеться і на її руїнах виростуть вільні незалежні держави. Наша Україна серед них буде найбільш пишною і дужою.

Одним із вірних побратимів Паламарчука був вояк УПА — розумний, чесний і безстрашний, відданий нашій визвольній справі, освічений український націоналіст — Ярослав Мартинець, родом з Львівщини чи самого Львова. В далекій рідній Україні залишилася його одинока старенька матуся. Славко був хлопцем атлетичної будови. Стрункий і гордий, з худорлявим смуглявим обличчям і карими пронизливими очима. Мовчазний. Десь 1923 року народження. Мав вищу освіту геолога (не відомо чи закінчену). Можна було здогадуватися, що перебуваючи в ОУН-УПА, Ярослав Мартинець обіймав значну посаду провідника або командира.

Серед політв'язнів «Речлага» Славко користувався великим авторитетом, боровся за чистоту української мови, підтримував повстанський дух українців. А як він ненавидів усіх гнобителів і катів свого народу!

До гурту Паламарчука і Мартинця належав активний діяч опору усім загарбникам України Іван Кримусь, родом з Волині. Цей завзятий волиняк робив усе, що в його силах, аби розхитати і розвалити ненависну загарбницьку московську імперію і здобути волю і незалежність своїй матері-Україні та іншим поневоленим нею народам.

Іван Кримусь достойно переніс усі тортури і живе десь на Україні, напевно вдома, на Волині. Надіємось, що відгукнеться і доповнить наш спогад про себе, Паламарчука, Мартинця, своїх краян-волиняків Дмитра Назарука, Федора (на жаль прізвище забулося), інших героїв Заполяр'я з «Першої Капітальної».

В жахливих умовах концтабірного життя холодної Півночі, на землі вічної мерзлоти і багатомісячної ночі, під всюдисущими очима «особого отдела» і стукачів, Іван Григорович Паламарчук зі своїми друзями утворив бойову антирадянську організацію. Під стометровим шаром вічної мерзлоти, в глибоких покинутих штреках шахти хлопці писали листівки, в яких розкривали злочини радянської системи, викривали брехню більшовицької пропаганди, загарбницьку політику московських комуністів і їх вождя, ката і тирана усіх народів — кривавого Сталіна.

У своїх листівках-звертаннях до всіх чесних громадян Союзу наводили факти злочинів — штучний голодомор 32—33 років, величезні жертви з вини Сталіна і його найближчих холуїв у роки війни, знищення царської сім'ї, старої інтелігенції, військових спеціалістів,

зруйнування сільських трударів, розкуркулення, запроторення села до ненависних колгоспів, процеси 30-х років, ліквідацію письменників, учених, діячів культури та науки, розстріл 40 українських сліпців-кобзарів, яких зібрали в 1934 році з усієї України буцімто на з'їзд у Харків. Описували каторжне життя мільйонів політв'язнів, знущання над ними по тюрмах і концтаборах, виселення з рідних місць цілих народів. І всі інші злочини.

Ці листівки-прокламації завжди починалися словами, що Сталін є ворогом усіх народів Союзу за номером 1. Закінчувалися листівки двома словами: «Смерть Сталіну!». Крім цього Костя Лісовий намалював картину «Трупи під брамою концтабору». Добре змалював усіх побитих втікачів з написом «Ето будет с каждым, кто попытается бежать». Цю картину вирізав на листі якоїсь гуми чи лінолеуму, щоб робити відтиски на папері. Листівки і картини розстріляних по всій імперії, по різних адресах усіх республік.

Під керівництвом і найактивнішою участю Івана Григоровича Паламарчука все було організовано так: хлопці вирізували на гумі не тільки малюнки, але і тексти листівок. Все це вкладали в конверти з задалегідь написаними однією рукою адресами. Ці листи пакували в консервні банки. Потім цей посуд акуратно запаювали оловом. Всередину вкладали тягарці, щоб вага банки була подібною до справжньої з тушонкою; у багатьох в'язнів на волі в різних містах і селах імперії були добрі і надійні друзі. Банки вкладали у фанерні пачки і посилали певним адресатам. Ті, отримавши посилку, розкривали її, розрізали банки «тушонки» і діставали звідти листи, заадресовані з неволі. Листи опускали в поштові скриньки різних населених пунктів.

Посилки відправляли так: в районі вугільного басейну Воркути жило багато німців Поволжжя і колоністів з України. Вони були спецпоселенцями на 6 років. Але вважались «вільними» на противагу в'язням, що сильно охоронялися в концтаборах. Для добування вугілля в шахтах завжди застосовується вибухівка типу «амоніт». Шахтарям-в'язням категорично було заборонено мати доступ до такої вибухівки. Підриивниками були тільки «вольняжки». Іван Григорович добре попрацював з двома німцями-підриивниками. Загітував їх на свій бік. «Вільних» при виході з території шахти не обшукували. Так оцих двоє німців виносили запаєні в банки листівки, адресували їх туди, куди вказував Іван Григорович, і відправляли поштою.

Крім цього багато запакованих листівок закорпували у вагони з

вугіллям, що розвозили по Союзу. Така робота продовжувалася біля трьох років. КГБ з ніг збивалося. Дехто з адресатів відносив листи до КГБ. Такі листи надходили адресатам з Прибалтики, з України, з Москви, Сибіру, Середньої Азії, Татарстану та багатьох інших місць. Часто з газет хлопці брали адреси передовиків виробництва, героїв соцпраці, вчителів шкіл. Будь кому, чию адресу роздобули. Листи потрапляли «органам» зі штампами різних поштових відділень Союзу. Ось і розбери, де діє така організація.

Але одного разу хлопці прорахувались. В одному з кінотеатрів Воркути (для «вільного» люду), коли погасло світло і почався фільм, хтось жбурнув у зал з балкону пачку листівок, відомого нам змісту. КГБ зрозуміло, що автори листівок десь тут на Воркуті. І почалося... Зі всіх сил запрацювала могутня і безпощадна машина кагебістської контррозвідки в пошуку непокірної і відважної групи патріотів, як здавалося, наглухо зачинених у невеликій зоні суворого заполярного концтабору.

По всіх таборах пішла чутка, що будуть звільняти в'язнів. Треба лише, щоб кожен з них коротко, на одному листку, своєю рукою написав автобіографію. Суворо за списком зібрали біографії в'язнів. Через два-три місяці знову змусили кожного здати свої біографії. Справа в тім, що розкидані в кінотеатрі листівки були не тільки відштамповані з гуми, але і писані рукою, гарним почерком. Але коли перший раз писали біографії, то той, що мав відношення до листівок, попросив одного з своїх друзів написати за нього, мовляв, у мене розбиті пальці на руці і сам не можу писати. Той глянув на забинтовану руку і виконав прохання друга.

В'язнів часто тасували в таборах, переселяючи з барака в барак, то з одного концтабору в інший, щоб не засиджуватися на одному місці, не здружувалися і не задумали б чого проти влади. Так і тут. Випадково в'язня, що написав за друга з «хворою» рукою біографію, взяли кудись на етап. А тут через кілька місяців знову треба писати. Нашому герою довелося вдруге перев'язувати руку і просити вже іншого до писання. Пройшов деякий час. Викликають хлопця до спецвідділу і наказують тут же написати автобіографію. Що вдієш. Написав. Показують дві його попередні. Випитують, чому біографія одна, а написана трьома почерками. Крім цього листівка написана також його рукою. Арешт, жорстоке слідство. І потягнулося... І почали висмикувати одного за другим.

У справі Івана Григоровича було арештовано всього 12 чоловік.

Вже під час слідства одному з арештованих розчавило між вагонними буферами голову. Загинув. Може це був 13-й або 12-й з них. Не пам'ятаю. Більше року тягнулося слідство. До арештованих українських патріотів застосовувалися найжорстокіші методи і прийоми ведення слідства. Хлопці трималися добре. Ніхто з них не спанікував і не зрадив, не благав у катів ласки і пощади. Кожний спокійно чекав своєї смерти.

Судив групу «Першої Капітальної» Військовий трибунал Біломорського Військового округу восени 1952 року. Вирок був такий: Івана Паламарчука, Ярослава Мартинця, Артура Звейнікса, Костю Лісового — всіх чотирьох засудили до розстрілу. Їх таки розстріляли 16.12.1952 року у місті Вологда.

Івану Кримусю, Дмитрові Назаруку, Федорові (з Волині), німцеві Цімерману, німцеві Борису (прізвища не пам'ятаю) і ще трьом хлопцям дали по 25 років.

Все вище описане автору відомо з того, що 2,5 місяця сидів в одній камері з Лісовим Костею, а потім з Цімерманом. З Паламарчуком говорили біля двох годин через стіну. А Микола Головай розповідав, що під час слідства сидів в одній камері з Ярославом Мартинцем. Після суду з Іваном Кримусем, Дмитром Назарчуком та Федором перебував у штрафному концтаборі Джезказгана.

Чув, що дружина Івана Григоровича порвала з ним відносини (певно примусили), а сина віддала до дитбудинку.

Повернувшись уже з Колими на Україну, я таки розшукував братів Кості Лісового, бо матері уже не було, померла. Розповів їм все, що знав про долю їхнього Костянтина. Це було в 1958 році. Буваючи в Одесі, іноді заходжу до Яна Лісового. Поговоримо, пожуримося. Їм повідомляли, що Костю розстріляли 16.12.1952 року.

А сина Паламарчука Івана Григоровича — Віктора (щось я не впевнений чи дійсно його ім'я було Віктор) розшукав лише влітку 1962 року. Розповів йому про батька. Син вчився в університеті, факультет іноземних мов, англійське відділення. Правда, не знаю чи він закінчив, бо при нашій зустрічі Віктор (?) був лише на першому курсі. Вважаю, що син живе в Одесі. Дуже хотілося б з ним зустрітись. Ще хотів би мати вістку від друзів з групи Паламарчука. Можна щось уточнити. Відгукніться, побратими!

Добірку віршів Івана Григоровича Паламарчука надіслав до альманаху В. Косовський. Альманах «Біль», випуск 3-й, Львів, «Меморіал», 1993 р.

Володимир Косовський народився 1923 р. на Київщині, член ОУН з 1941 р., активний пропагандист державницьких ідей. У 1944—1956-ому — політв'язень ГУЛАГу. Після повернення з таборів живе у Веприку на Київщині, де працює у створеному музеї (сам створив його) ім. Кирила Стеценка.

Про автора цих віршів написав так: «Року народження Івана Григоровича не пам'ятаю». (Наскільки пам'ятаю, Іван Паламарчук був 1918 року народження — Володимир Караташ).

Одесит. Каторжанин. Як поет, був на особливому обліку в таборі строгого режиму «Речлаг» при шахті «Капітальна» (Воркута). При обшуку зимою 1951 року у нього були знайдені вірші, за що оперуповноважений Ільїчов посадив його у карцер. У зону не повернувся. За чутками, що ходили по табору, в карцері поета закатували. Вже після цього вірші, написані на цигарковому папері, приніс мені один із його табірних друзів, забравши із схованки. За ніч я їх вивчив напам'ять.

ТОНКА ПАВУТИНА

*За бараками в тундрі смеркає
Пада з неба пуржиста мука
Тихий вечір з-під даху сотає
Золотистую путь павучка.*

*Обірветься тонка павутина —
Зникнуть зорі з небес голубих.
Чи згадаєш мене, Україно,
В ті дні, що бажав я тобі?*

*В ті дні, коли будуть всі вдома
На честь волі справляти бенкет.
Чи згадаєш колись, невідома,
Як співав невідомий поет?*

*Ой, чому я згадав про це, Нене.
Ой, чого так пече в голові.
Простягнув чорний вечір до мене
Сині руки в червоній крові*

*Боляче обривається рима,
Ніч земна застеляє красу...
Смерть слідкує за мною очима
Піднімаючи гостру косу.*

*Ой, як хочеться, Боже мій, жити!
Ой, як хочеться бачити знов,
Як цвіте, як хвилюється жито,
Як шумить верховіття дібров!*

*Ой, як хочеться бачить весною
Неосяжних степів синю даль,
Але смерть вже стоїть наді мною
Підіймаючи чорну вуаль.*

*У вікно лізе чорна могила.
Чути регіт крізь плач і виття
Ой, вернись, ой, вернись моя сило,
Щоб боротись за радість життя!*

Воркута, 1951 р.

МАЙОР — ЕМГЕБИСТ

*Ой, нащо ще й таке мені горе
Я і так маю чорну біду:
Вчора дівчину бачив з майором,
Мов берізку в цвіту молоду.*

*І така вона ніжна і мила,
А задумані очі в імлі,
І не брови, а ластівки крила
Розгорнула на білім чолі.*

*Кучеряві її густі коси,
Мов на сонці каштан восени,
А в очах в золотій журбі осінь
Виглядає з блакиті весни.*

*І уста, наче маки, червоні,
Ледь розквітлі дитячі уста,
А в майора руді сиві скроні;
Йому років вже більше півста.*

*У майора рябі жовті щоки,
Замість носа — сови хижий дзьоб.
Але в нього погони широкі
І багато блискучих оздоб.*

*Чи ж вона хлам багатий той любить?
Ні, не любить! Бо хлам — не любов.
У майора гнилі криві зуби
І в зелених очах хижа кров.*

*На словах тільки ви і хороші —
Творці втоми, страждань і пільми.
Ви купуєте радість за гроші,
І торгуєте підло людьми.*

*Кричите, що у вас тільки воля.
А погляньте на себе згори:
Скрізь страждання: скрізь сльози й неволя.
Скрізь в колючих дротах табори.*

*Якби все це, то тільки б півгоря,
Я сказав чого б більше знайшов.
Та боюсь, що в гидкого майора
На зелених очах людська кров.*

*Зустрічатися з ним я не хочу,
Бо він душить за горло слова,
Бо він правді стріляє у очі,
Але правда і в ранах жива!*

Воркута, 1951 р.

ПАДАЮТЬ СНІЖИНКИ

*Відлетіло літо, відшуміли трави
Сивину на скронях вишили літа
Наче поцілунки стомлені, ласкаві,
Падають сніжинки на мої уста*

*Падають сніжинки, падають біляві,
Наче дивні мрії, наче дивні сні.
І журба до серця тулить руки мляві
І на мить виймає спогад з давнини.*

*Вулицями сяють електричні плеса,
Мерехтять сніжинок золоті рої...
Де ти, моя юність, зоряна Одеса?
Де ті теплі очі, що були мої?*

*Зникло непомітно щастя у тумані.
Мерехтять сніжинки, мов акацій цвіт
А навколо хмари журяться багряні,
А навколо хмари, а навколо дріт.*

*Падають сніжинки... Каторга проклята...
По снігу колона змучених бреде.
Блимає очима смерть із автомата.
А життя співати просить з грудей.*

* * *

В. Косовському

*У товариша теж очі карі,
Очі теж у задумі й журбі.
Прийди, сядь на брудні мої нари,
Поговорим про волю собі.*

*Пригадаєм, в минуле полинем —
Хто із друзів загинув коли.
Поговорим, як нашу Україну
На колючих дротах розп'яли.*

ОСТАННЄ СЛОВО

*Не жахнуся Україно любя,
Якщо десь за мурами тюрми
Вирвуть очі, виб'ють мені зуби
І на смерть затопчуть чобітьми.*

*Скорше я жахнуся на тім світі,
І на Бога кинусь, якщо він
Зробить так, що згублять тебе діти
І загине твій останній син.*

*Вірші Івана Паламарчука
Подав Володимир КАРАТАШ*

З ЛИСТА ЯРОСЛАВА ГАСЮКА

«...Ваша розповідь заслуговує на дуже велику увагу! А доповнення Миколи — ще більше загострює її.

Це щось унікальне!

Ви всі, ініціатори і члени цієї гупи, — герої!

Я знав про цю справу ще з спогадів Миколи Головая і Юрківа Володі».

м. Львів

КАТИ І ЖЕРТВИ

Мальовниче наше село недбало розкинулося на берегах річки Нетеки та її притоки, що тече з с. Розношенці. Річки зливаються в центрі села. Широкі долини, покриті верболозом та кучерявими вербами, милують очі людей. Соковита трава, що росте на долинах, служить смачною і поживною їжею для худоби. За сім кілометрів від Роздолу Нетека вливається в Південний Буг. До колективізації тут жило багато працьовитих хліборобів. Було і молоді немало. Народ веселий, співучий, жартівливий. Вечорами з усіх куточків линули чудові мелодії українських пісень. То дівчата і хлопці намагалися переспівати солов'їв. А чепурні біленькі хати ховалися в зелені буйних садів.

В 1929 році минав період НЕПу і почалася насильницька колективізація селян. То було щось жахливе. Всю худобу, коней, реманент треба було віддати до колгоспу. А кожний наживав своє добро важкою працею. І ніяк не хотів розлучатись з ним. І поле своє втрачалося. Тоді почалося розкуркулення. Кращих і середніх господарів викидали з їхніх хат, грабували все майно.

Група сільських «активістів», до яких належали: Зелінський Юзько, Ровінський Льондзар, Іванченко Міхашко, Дудник Фідя, Рева Гнат («Шеник», «Щуп»), Дудник Яків, Степанова Мариня та інші посіпаки насильно відбирали в людей їхнє кров'ю і потім надбане майно і розпродували його на торгах у центрі села. Сільська голота — ледарі, злодії, п'яниці скуповували столи, ліжка, лави, кожухи, свитки, взуття, хустки, спідниці тощо. Всюди по селі голосіння, плач жінок і дітей, стогін чоловіків.

Бригади активістів ходили п'яні по садках та городах із довгими залізними прутами-щупами вишукували в землі все, що може хто прикопав від радянської влади, бо з хат, комор і хлівів та горищ повітрушували уже все, що можна було. Від пильного ока активіста не можна було заховати в горщик чи вузлик якусь жменю квасолі чи кілька картоплин.

Бачив, як активісти руйнували церкву. Молотами, ломами, сокирами розбивали образи, іконостас. Рвали рушники і ризи, ламали хрести. Рева Гнат-«Щуп» здіймав хрести з церков. В одному із сусідніх сіл упав, збиваючи хрест, вбився. Спилували бані-куполи, а потім мотузками розхитували і тягнули до землі. З яким гуркотом і тріском

вони падали і розбивалися; із церкви потім зробили піонерський клуб. А згодом зруйнували стіни і фундамент. А церква в Роздолі була гарна. Побудована в 1910 році.

Понад 50 господарів з їх родинами були розкуркулені, пограбовані й вигнані з рідних хат. Викинуто просто на вулицю голодних і напівголих. У кожному селі був представник з 25-тисячників, присланих партією Леніна-Сталіна з великих міст для проведення колективізації. В Роздолі таким представником був Заволока Захар з Харкова.

«Червоні валки» з зерном, відібраним у селян, з прапорами і транспорантами рухалися із сіл до залізничної станції, а звідти на Москву, Ленінград та до інших міст Росії. Відібрали у селян коней, волів, вози, гарби, увесь сільськогосподарський реманент і утворили спочатку СОЗ — «Червоний Хрест». Правда, він чомусь швидко розпався. Люди розтягнули свою худобу, курей, коней, свиней — назад по своїх дворах. Тоді зверху влада натиснула сильніше і було утворено два нових колгоспи: «Перемога» і «13-річчя РСЧА». Це було вже в 1931 році. Після цих безперервних грабунків села радянською владою в 1932-1933 рр. почався страшний нечуваний голодомор.

Україну вирішено знищити фізично. Пам'ятаю, вулицями, під тинами та й під хатами і порожніми хлівами, валялися трупи мертвих людей різного віку. Розпухлі обличчя, руки і ноги, як колодки, роздуті животи. Страшно було дивитися на вмираючих дітей, жінок і чоловіків, на бабусь і дідусів. Багато цих бідолах ворушилися, стогнали. Мені було тоді років 6-7. Ідеш вулицею і жах обгортає — лежить під тиню людина, дуже розпухла, стогне, вмирає. Обережно, зі страхом, тулишся під протилежний тин, а потім бігом пробігаєш мимо умираючого. Тільки-но поминув цього, дивишся — а з другого боку лежить інший, корчиться, мучиться, останні хвилини доживає. Страшно було тому, що ходили розмови про багато випадків людоїдства. З голоду люди втрачали глузд і крали, заманювали чужих дітей, а часто і своїх рідних убивали і варили в казанах, щоб самим наїстися і вижити якось.

Важко сказати, яка кількість селян була винищена цим нечуваним штучним голодомором. Але було їх декілька сотень лише в моєму рідному селі Роздолі, померлих з голоду в 1933 р. на найбагатших у світі українських чорноземах. Мертвих і напівживих звозили на цвинтар і гаками стягали в спільні ями-могили. Хто ще міг — залишав

рідне село і тікав до міста, куди очі дивилися. Колись квітуче село почорніло, обезлюдніло. Було багато порожніх хат. Подвір'я, сади заростали бур'янами, глухою кропивою, або вирубувалися для опалення тими, хто якимось вижив. Кращі хати розкуркулених селян заселяли комуністи.

Після жахливого 33 року деяких дітей, що дивом вижили, а батьки повмирали, зібрали сиротинці-приюти при колгоспах. В школі учням почали давати так звані «гарячі сніданки». Це була тарілка супу, в якій де-не-де плавала ячмінна чи кукурудзяна крупинка або шкаралупка з картоплі.

До школи мама клала в торбинку з домашнього полотна шматок печеного буряка разом з книжкою і зошитом з грубого паперу на обід дитині. Цим печеним буряком доводилося ділитись з сиротами з колгоспного приюту. Бо не будеш же сам їсти, коли на тебе дивляться сумні, голодні очі однокласника-сироти.

Потім в село часто приїздив «чорний ворон» з енкаведистами. Це арештували «ворогів народу». Брали вдень і вночі. Брали з дому і з поля. Так взяли зовсім неписьменного пастуха громадської череди Пантелея Войтенка за доносом сільського агента Сергія Соколовського. Вночі з хати забрали Володимира Барчука, Івана Стаха. Цих трьох постріляли в Одесі. Лавра Караташа і Хтодота Коропа замордували в Умані. Олексу Ковалю знищили аж на Колимі в 1936 році.

Є дані від родичів, що Стаха арештували в рідній хаті. При арешті били, ламали і викручували руки. Пограбували хатне майно, одяг, худобу. Енкаведисти знущалися над Іваном Стахом за доносом сільського комуніста Кирилюка Андрея.

Молодого учителя математики, якого любили учні та поважали старші односельчани, Трищинського Василя, арештували зимової учительської конференції, як «ворога народу», причетного до СВУ. Після 10 років поневірянь сибірськими концтаборами повернувся в рідне село в 1947 р. Здоров'я підірване. Всі документи учителя знищені. Довелося знову кінчати середню школу та педінститут. Декілька років ще працював на улюбленій педагогічній роботі. Помер. Похований в с. Роздолі.

А скільки інших моїх односельчан закатувала радянська влада ще до війни! Всіх не знаю, бо статистики не вів і спеціального розслідування теж.

А в школі вчителі казали нам, учням, що ми — найщасливіші діти на землі. Що батько всіх народів тов. Сталін день і ніч піклується нами, думає, як зробити нас більш щасливими. В усіх класах лунала пісня на уроках співів — «Із-за гір, та з-за високих сизокрилий орел летить». Звучали вірші: «Людина стоїть в зореноснім Кремлі», «Партія веде» П. Тичини. Прозові твори були про «героя» — піонера Павлика Морозова, який доніс на рідного батька і дядьків — «куркулів» в органи НКВД і їх розстріляли. Аж хрипли від пісень «Широка страна моя родная», «Если завтра война» і т. д. Нашими героями були: Котовський, Будьонний, Ворошилов, Щорс, Фрунзе, Чапаєв, Лазо. А «ворогами» українського народу Мазепа, Петлюра, Грушевський та інші націоналісти.

Почалася війна. Через місяць прийшли нові «визволителі» — німці. Забирали зерно, худобу для Рейху, вивозили молодь на каторжну роботу до Німеччини. Колгоспів не розпустили. А лише дали нову назву — «Громадське господарство». Тому, що із спільної комори легше було грабувати наше добро.

В селі Роздолі німці розстріляли трьох селян: Караташа Михайла, Ковалю Федора і Дудника Федю. Перших двох за приналежність до ОУН, а третього як активіста розкуркулювання.

Зрозумівши, що і нові «визволителі» — німці прийшли на Україну лише для того, щоб грабувати, ми вирішили почати боротьбу проти окупанта. В селі було створено осередок ОУН. Членами організації були: Коцаль Андрій — 1922 року народження, Короп Карпо — 1923 р. н., Коваль Петро — 1921 р. н., Короп Василь — 1924 р. н. та Караташ Володимир — 1926 р. н. Це було ядро з п'яти хлопців. У кожного із нас були групи симпатиків ОУН. Ми проводили збори осередку, розповсюджували серед населення літературу антинімецького та антикомуністичного змісту, газети, журнали, книги. Вели усну пропаганду, освідомлювали селян в націоналістичному питанні: ми, українці, діти цієї землі, повинні мати свою ні від кого незалежну Українську Державу. А Москва, Берлін та Варшава воюють за те, щоб Україна була їх колонією, а українці — рабами. Вони знищують усіх свідомих українців. А ми ж маємо свою багату історію, культуру. Прикладів та аргументів багато. З західних областей України до нас надходило немало націоналістичної літератури.

Нашим надрайонним провідником спочатку був «Байда» —

Лисенко Іван, родом з Дніпропетровщини, а потім його кудись перевели, а надрайоновим призначили «Голуба» — Ковалю Андрію з Роздолу. Це була дуже розумна людина, надзвичайно працездатна, енергійна. Андрій віддавав усі сили, знання, енергію за волю України. А потім у травні 1944 і життя віддав у свої 22 роки за щастя народу.

Був оточений в шалаші під с. Вербова і убитий енкаведистами та «стрибками». Його убивця, стрибок того ж села, отримав грамоту райкому компартії.

У районах Гайворон, Ульяновка, Голованівськ, Теплик, Гайсин діяло дві сотні УПА в час німецької окупації. Їх командирами були «Сталевий» і «Чорнота». Сотні були пропагандистські, одночасно і бойові. Мали декілька сутичок — боїв з німцями. Були і жертви.

Своєрідною січчю стала агрошкола села Лебединка. Там кувалися українські патріотичні кадри, проводився вишкіл борців за волю України. Німці, як і московські комуністи, безпощадно винищували всіх свідомих українців. Всі вороги хочуть зробити з нас німих рабів. Але війну програли через свою загарбницьку, расистську, людиноненависницьку політику. Мільйони червоноармійців не хотіли воювати за безглузді комуномосковські ідеали, здавалися в полон, а коричневі людожери виморювали їх голодом у концтаборах для військовополонених.

Весною 1944 року в наш район знову вступили червоні «освободителі». І відразу ж, на другий день, після того, як прогнали німців, польові військкомати мобілізували до Червоної Армії всіх чоловіків і молодих хлопців включно по 1925 рік народження. Не зважали, що в декого не було одного ока чи одна нога була коротша другої. Всіх — на фронт! І оцих селян, не омундированих, не навчених військовій справі, дуже погано озброєних зразу ж, через декілька днів, погнали під німецькі кулемети на явну смерть.

Багато наших земляків загинуло уже під Гайвороном, Ананьєвим, Балтою. За спинами новобранців ішли до зубів озброєні заградбатальйони енкаведистів. І коли хто зробив крок вліво чи вправо або спіткнувся, то його вбивали на місці, в спину. Так було винищено під марку війни сім мільйонів молодого квіту української нації. Нещасні матері і дружини в селах отримували лише повідомлення-похоронки: «погіб смертю хоробрих». Отак поводитися з нами, на нашій святій землі як червоні, так і коричневі «освободителі».

*БІДНИЙ НАРОД-НЕВІЛЬНИК,
КОЛИ НЕ МАЄ СВОЄЇ ДЕРЖАВИ,
І НЕ Є ГОСПОДАРЕМ НА
СВОЇЙ ЗЕМЛІ.*

Гестапівцями були засуджені до розстрілу мій батько і я. Батька німці розстріляли в Голованівську на польському цвинтарі. Мене ж їм не вдалося упіймати і я залишився живий. Та був пізніше арештований московською владою, контррозвідкою СМЕРШ і заочно засуджений ОСО на 8 років позбавлення волі, тюрем і концтаборів «за активное участие в націоналістическом движеніи на Україні».

Після 11-місячного перебування в Горьківській тюрмі — етапований до лісопозавального табору «Буреполом». П'ять років важкої фізичної праці лісоруба. На дуже поганих харчах. За роботу не платили ані копійки. Дуже багато в'язнів гинуло з голоду.

В 1949 році перевезли в табір суворого режиму для політв'язнів на Воркуту. Важка праця в шахті — 7. Там в 1951 році в концтаборі «Речлаг» знову був заарештований і після важкого, довгого слідства був засуджений військовим трибуналом Біломорського військового округу до розстрілу за «Організацію і керівництво антирадянською повстанською групою українських націоналістів».

Закованого перевезли до м. Вологди, де провів 5 місяців в одиночній камері смертника. За цей час вісім разів опівночі в камеру заходили кати, забирали, довго водили темними коридорами, а потім замикали в іншій камері.

Після смерті люципера Сталіна нова влада Маленкова і Хрущова замінила розстріл на 25 років тюрми і концтаборів. По цій заміні був етапований з Вологди до Казахстану в табір суворого режиму «Стаплаг», селище Кенгір. Там у травні-червні 1954 р. брав активну участь в Кенгірському повстанні 12-ти тисяч політв'язнів. Лише в одній могилі після останнього бою, коли на повсталих були кинуті танки, залишилося навіки 570 чоловік.

Після розгрому повстання мене в групі 305 в'язнів було вивезено на Колиму в табір суворого режиму «Берлаг».

В усіх концтаборах, де мені доводилося бути, знаходилося понад 80% українців. Тут нас примушували безкоштовно будувати житлові будинки, виготовляти драги-комбайни для видобування золота. Мільйони українців, рабська сила, працювали для Росії в шахтах, на

лісопovalaх, в рудниках, на будівництві плотин, залізниць і т. і. А Україна завжди чомусь в боргу перед Росією.

А скільки нас, українців, розстріляно і замордовано в Сибіру, Колимі, у вічній мерзлоті далекої Півночі, на Соловках, Біломорканалах та Сахаліні!

У квітні 1956 р., при розгляді справ політв'язнів на місці ув'язнення, Комісією Президії Верховної ради Союзу РСР (на Колимі Комісію очолював Л. І. Брежнєв) був звільнений з ув'язнення зі зняттям судимості. Так, після 12-ти років поневірянь я опинився на «волі».

Екстерном склав екзамени на водія, а потім і на мотоцикліста в м. Якутську. Працюючи водієм і вантажником, одночасно закінчив 10-й клас середньої вечірньої школи. Влітку 1958 року в час хрущовської відлиги вступив до Одеського університету стаціонарно на факультет іноземної мови (англійське відділення).

1963-го року із дипломом учителя англійської мови приїхав у рідний Голованівський район. Чи не чверть століття працював учителем. Навчав дітей англійської мови. За принципом «І чужому навчаються, і свого не цурайтесь».

Дружина Караташ-Людкевич Анна. Навчаючись у Львівському університеті, була заарештована і засуджена на 25 років неволі як учасниця визвольного руху на Україні. Вісім літ провела в тюрмах і концтаборах ГУЛАГу. Активна учасниця Кенгірського повстання. Там ми і зустрілися під танками...

Уся її родина репресована, майно пограбоване комуністами. Неповнолітню сестру-десятикласницю засудили на 10 років тюрми і концтаборів. А хвору маму вивезли в Якутію на довічне поселення. Батька засудили на 25 років каторжних робіт, а потім замордували в Тайшетських концтаборах.

Маємо гарних дітей — сина Михайла і доньку Оксану. Лікарі. Живуть в Одесі. Онуки Оля і Володик — учні. Виховуються в дусі українського патріотизму.

Володимир КАРАТАШ

Лук'яну ЛЮДКЕВИЧУ

В КОНЦТАБОРІ ЗАГИНУВ

Спи, батьку наш славний, далеко від дому
В проклятій чужій стороні.
Тебе поховали там друзі, знайомі,
Не було поблизу рідні.
Не плакали дзвони, сім'я не прощалась,
Не грали музики тобі...
Пурга завивала, дерева хитались,
Стогнали ялини, дуби,
За щастя народу, за честь України
В холодній тайзі ти лежиш.
За волю боровся, за правду загинув,
А кату до ніг не схилився.
І любу дружину, і дочок коханих
Для власних ти благ не зберіг.
Цілою родиною проти тиранів,
Повставши, боровся як міг.
Це поступ лицарський. Та сили сатрапів
Міцними ще були тоді.
Провал за провалом: в'язниці, етапи...
І так аж в далекий Сибір!
В могилі глибокій, у дикому краю
Тобі довелося спочить.
Сумну вчувши звістку, ми чола схиляєм
І клятву даєм відомстити!

*Володимир Караташ.
25 травня 1955 р.
Магадан*

ШАНОВНИЙ ВОЛОДИМИРЕ МИХАЙЛОВИЧУ!

Одержав Вашого щирого, привітного листа. Дуже дякую за довіру та всі добрі слова на мою адресу.

Повністю поділяю Вашу турботу про долю України і вважаю, що у такий тяжкий час обов'язком кожного свідомого українця є працювати на те, щоб змінити ситуацію на краще. Мені здається, що найбільшим ворогом Української держави є зневіра і відсутність волі до побудови нової держави, яку демонструють перш за все верхи. Бо що гріха таїти, цю владу, яка привела країну до повної руйнації, обрали собі самі українці.

Доля нашої держави — в наших руках: мусимо нарешті вирішити: чи хочемо продовжувати жити так, як жили останні 5 років, чи повернутись до того способу існування, який ми мали протягом останніх 70 років, чи обрати третій шлях, не комуністичний і не мафіозно-клановий, а шлях свободи, демократії і добробуту. Але зробити це ми можемо лише спільними зусиллями, обравши на президентських виборах гідну владу, для якої наш народ важитиме значно більше, ніж власні інтереси.

Ще раз дякую Вам за підтримку. Буду радий і надалі бачити Вас та Ваших однодумців у рядах моїх прихильників.

Бажаю Вам доброго здоров'я та всього найкращого.

*З повагою Євген Марчук,
народний депутат України.
3 листа до Володимира Караташа.
27 вересня 1999 року.*

*Міністру оборони України Олександрю Кузьмуку
Караташа Володимира, багаторічного політв'язня
комуномосковських концтаборів*

ЗВЕРНЕННЯ

Не знаходжу слів, щоб виразити свою радість і задоволення від того, що Ви, син України, стали міністром оборони. Дбаєте про могутність наших Збройних Сил — гаранта захисту Української Держави.

Нехай ваші слова: «Україна або смерть!» стануть девізом для всіх патріотів України. Вони додають нам сил, пробуджують національну свідомість народу, віру в те, що Україна вже ніколи, ні перед ким не стане на коліна, не буде рабою.

Сльози радості появилися в очах, коли ми почули команду: «Кроком руш!» в день прийому параду 24 серпня. Так, в Українському війську все повинно бути українське — і команди, і мова, і діловодство.

1. Дуже добре було б перенести день Збройних Сил України на 14 жовтня — день Покрови, день утворення Української Повстанської Армії.

2. Про вітання в Збройних Силах:

В ОУН-УПА було привітання:

— «Слава Україні» — у відповідь

— «Героям слава!»

Це звучало гордо, патріотично, мало велике виховне значення. На кожному кроці, при кожній зустрічі піднімало престиж України, нагадувало про героїв-синів і дочок України, що віддавали життя за її волю.

3. Гарно, по-українськи звучить звернення: «Пане полковнику»... «пане сотнику» чи «друже командире, дозвольте доповісти»...

4. А українські назви підрозділів — рій, чота, сотня, курінь, полк тощо!

5. Виховання в Українському війську повинно бути таким, щоб, демобілізувавшись, вояки Збройних Сил стали пропагандистами української справи в своїх рідинах, в колі друзів, тощо. Особливо це важливо для наших східних і південних областей.

6. Використайте, будь ласка, кожному нагороду, щоб замовити Ваше вагоме слово про визнання ОУН-УПА борцями за волю України.

7. Ворожа «п'ята колона» в Україні не дримає. Про це треба завжди пам'ятати і вжити рішучих заходів знешкодження.

8. Якби Україна стала членом НАТО, то московська загроза нашої Державі відпала б назавжди.

9. Добре було б усіх солдат Українського війська називати козаками. Це ж наша історія, святі традиції України, оспівані народом в піснях і думках. Все це наше, рідне і відрізняє нас від ненаситного «старшого брата».

10. Ми готові в будь-яку хвилину стати до лав борців за волю своєї Держави і боротись до загину проти поневолювача-загарбника. Чекаємо лише Вашого (дозволу) наказу.

Кожний свідомий українець ніколи і нічим не поступиться чеченцям — символом борців за незалежність.

Слава Україні!

З повагою, Володимир Караташ з усією Родиною і Друзями.

Березень 1997-го року.

ШАНОВНИЙ п. ВОЛОДИМИРЕ!

За дорученням Міністра оборони України у Головному управлінні виховної роботи Міністерства оборони України уважно розглянуто Ваше звернення.

Глибоко зворушені Вашим розумінням проблем становлення і розбудови Збройних Сил України, які є співзвучні нашому.

Незважаючи на складні соціально-економічні умови, завдяки цілеспрямованій роботі, кроки нашої молоді армії стають дедалі впевненішими. Духовний емоційний зв'язок багатьох поколінь захисників рідної землі, інтересів України живиться вихованням допризовної та призовної молоді, особового складу на національно-історичних традиціях Українського народу.

Щиро вдячні Вам і всім тим, хто співпрацює з військовим керівництвом, допомагає впроваджувати у війську наші славні традиції, сприяє формуванню громадської свідомості і активності у виконанні Конституції і Законів України про оборону.

Ваші пропозиції, що містяться у зверненні, доведені до відповідних посадових осіб для розгляду при підготовці Нової редакції Статутів Збройних Сил України.

З повагою Начальник головного управління виховної роботи Міністерства Оборони України генерал-майор

В. Ситник.

м. Київ. 20 травня 1997 року.

З НОВИМ 2000 РОКОМ!

Щиро вітаємо Вас, Клавдіє і Петре з усією родиною! Зичимо доброго здоров'я, щастя в житті та наснаги в розбудові нашої рідної України.

Листа Вашого, книжечку славної поетеси Софії Малильо, сигнальний примірник «Обережно — гранати!» отримали. Дякуємо за вітання зі святами.

Наших побратимів, учасників дуже важкої боротьби на три фронти, з кожним днем стає все менше й менше. Дається взнаки час, проведений у важких боях у десятки, сотні разів переважаючими силами ворогів, місяці, а то й роки в криївках без нормальної їжі і повітря.

По всіх диких і неосяжних просторах комуномосковської імперії — в шахтах і рудниках, на лісоповалах і каменоломнях, на дні водосховищ, під кожною шпалою сибірських і заполярних залізниць лежать кістки синів і дочок України.

Дякуючи Богові, здійснилась віковична мрія українського народу — маємо свою Українську Державу. Та влада нашої Держави ще сліпа і глуха до патріотів України. Вона опікується лише тими, хто був насильно мобілізований кремлівськими диктаторами і гнаний заградбатальйонами під німецькі кулемети вмирати «За Родіну, за Сталіна!», за колективізацію, голодомори, розкуркулювання, за Соловки, Біломорканали, Сибір і Колиму. Не забули і тих «інтернаціоналістів», що були кинуті Кремлем душити волю інших народів, що стали інвалідами і каліками, захищаючи загарбницькі інтереси Москви.

Великим авторитетом і пошаною у нашої влади користуються також «воїни» внутрішніх військ НКВД і КГБ, котрі винищували усіх свідомих українців, справжніх борців за свій народ, за волю і незалежність України. Усі вони мають великі пільги і високі пенсії, їм і тепер вручають ордени і медалі. За те ці «ветерани» із шкіри лізуть, обливаючи брудом нашу Державу, нашого Президента, нашу символіку, нашу мову, історію, культуру...

А мапу нашої країни і досі ганьблять назви міст і сіл, а також сотні тисяч вулиць і майданів, що носять імена московсько-більшовицьких катів нашого народу. Наприклад, Котовськ Одеської обл. Це той

Котовський, що залляв українською кров'ю Полісся, що розстріляв 360 беззбройних, виснажених полонених вояків-героїв Зимового походу під командуванням Юрка Тютюнника. Ця трагедія сталася під містечком Базар на Житомирщині. А хто такий для України Кіров, що його іменем назвали обласне наше місто? Це ж той самий Кіров — представник кремлівсько-більшовицького ЦК на Закавказзі, під керівництвом якого було задушено спробу вірменів, грузинів і азербайджанців вирватись з-під московського колоніального гніту і побудувати свої незалежні держави. Це за його наказами було розстріляно сотні тисяч патріотів Закавказзя.

А до якого часу наше славне півмільйонне місто Січеслав буде носити ім'я ворога української держави більшовика Петровського? Пора нам уже позбутися таких ганебних назв, як Дніпродзержинськ, Свердловськ, Комсомольськ, Артемівськ, Красноармійськ, Дімітров, Орджонікідзе, Кіровське, Первомайське і їм подібних. Але для цього треба провести Всеукраїнський референдум, позбавити депутатів-зłodіїв недоторканості...

Будемо надіятися і вірити, що наш обновлений президент і новий патріотичний Уряд справляться з цим важливим питанням. Давно пора припинити святкування ворожої нам Жовтневої революції та інших комуністичних свят!

Ми, Петре, друже дорогий, і всі прийдешні покоління наші, повинні любити Україну так, як любили і служили їй Михайло Сорока і Володимир Юрків, Іван Паламарчук і Ярослав Мартинець, Катруся Зарицька і дівчина-розвідниця ОУН-УПА з села Дички на Рогатинщині — Ганна Липова, псевдо «Тамара», котра під час катувань на допиті вихопила у слідчого гранату, підірвала її, — загинула сама і знищила катів, що над нею знущились.

До побачення, дорога родино Тракслерів.

Ваші Караташі — Анна і Володимир з дітьми та онуками.

Уривок із листа до родини Тракслерів.

12 січня 2000 року.

СТРАЙК ПОЛІТВ'ЯЗНІВ ВОРКУТИ (з 22 липня по 1 серпня 1953 р.)

Про страйк політв'язнів Воркути вже написано багато. Часто авторами матеріалів є люди, які не були його учасниками або ж несумлінно поставилися до подій, відтворюючи їх.

Йоган Урвік, мій добрий друг, описуючи страйк, допустив різні неточності. В своєму двотомнику «Без паспорта по ССРСР», який вийшов у світ у 1976 році в Мюнхені румунською, а в 1982 р. німецькою мовами. Він включив у страйковий комітет усіх своїх друзів-німців, які згадані «активної» участі в ньому не брали. Але нехай йому Бог простить за такі погрішності. В двотомнику Йоган Урвік прекрасно відгукнувся про українців. Ось дві світлини з його книжок і підпис під ними — 1 св., Том 1, стор. 202.

В таборі № 2, шахти № 7 у Воркуті 1954 р. «На сцені бараку культури табору».

Під тиском українських політичних в'язнів була дозволена НКВД і КВЧ інсценівка української п'єси «Сватання на Гончарівці». Постановку здійснив колишній артист Київського державного театру Заячевський. Він виконував також одну з головних ролей (моряк, *стоїть в передньому ряду*).

Світлина 1

Foto – Workuta

Seit 300 Jahren im Kampf für die Befreiung des Vaterlandes vom russischen Joch. Die jungen Ukrainer vergessen nicht die Opfer ihrer Väter, die Tradition und die Bräuche, auch wenn sie zu 25 Jahren verurteilt sind. Sie ertragen sie mit Stolz, denn es ist für eine freie Ukraine, und sie betrachten sich nicht als Vaterlandsverräter.

Junge Ukrainer in Nationaltracht auf der Bühne des Kulturklubs des Lagers Nr. 2 von Workuta.

Світлина 2

Під другою світлиною в другому томі, ст. 93 ось що написано:
Фото Воркута, 1954 р.

«Вже 300 років триває боротьба за визволення батьківщини (України) від російського ярма. Молоді українці не забувають про жертви своїх батьків, традиції і звичаї, навіть, коли засуджені на двадцять п'ять років. Вони не вважають себе зрадниками батьківщини.

Молоді українці у національному одязі на сцені бараку культури табору № 2 Воркути».

Додам, що всі ролі (чоловічі й жіночі) виконували чоловіки — українці — політв'язні табору № 2.

На третій світлині активні учасники страйку:

1 — справа Микола Савчинюк

2 — справа Василь Новак

3 — справа Володя — виконував роль дівчини — на другій світлині четвертий (справа — стоїть).

П'єса значно підняла дух політв'язнів табору. Це вже йшов 1954 р. Вона показала, що Україна живе й буде жити вічно на зло всім ворогам.

Світлина 3

Але повернемося у 1951—1953-ті роки. Скрізь панувало свавілля охоронців-конвоїрів та тих же в'язнів (тільки не політичних), а розбійників-побутовиків, які користувалися привілеями в табірному начальстві і теж знущались над політв'язнями. Доведені до крайнощів, політв'язні змушені були організуватись для самозахисту. А це зробити в табірних умовах було дуже важко. НКВД, через своїх донощиків, намагалися ліквідувати будь-які об'єднання ще на початку їх зародження, щоби політв'язні не влаштували втечі з табору КДБ, самі через своїх донощиків організували різні «підкопи» під охоронну зону. Коли такий підкоп був готовий, то автоматники чекали на втікачів за огорожею, ловили їх та розстрілювали. Розстріляних кидали під табірні ворота для постраху іншим.

Все ж, враховуючи всі засоби захисту, під прикриттям ділянки «вентиляції», нам вдалося організувати підпільну групу, в яку ввійшли — Іван Купринец, Степан Читайло, Володя Юрків, Роман Сенах, Михайло Плотиця, Михайло Юрчишин, Степан Савко, Сергій Коцюрба, Михайло Синчишин, Павло Волощук, Теодор Парибус, Мусій Біланчук, Павло Глушко, Василь Топчый, Степан Лушний. Василь Стеблик, Іван Калевич, Володя Лабай, Василь Микитюк, Іван Заносій. Згодом у групу ввійшли: Петро Мешко, Йосип Мороз, Василь Новак, Василь Купар, Дмитро Діянич, Василь Штаєр, Михайло

На фото:

закарпатці – учасники страйку Воркути: (стоять) П. Тракслер, Й. Ягнюк,
В. Купар, Ю. Росток, (сидять) В. Комендар, Ю. Діянич, В. Штаєр.

На фото:

В. Комендар, Ю. Микулець, В. Біляк, (внизу) Й. Мороз, П. Мешко.

Голянич, Василь Командар, Йосип Ягнюк, Андрій Коваль та інші. Прізвища деяких я не міг знати.

В 1952 році з ініціативи Володимира Юрківа та Володимира Караташа взялися виготовляти гранати та міни. Про це дуже стисло, але цікаво розповів у своїй книжці «Обережно — гранати!» Володимир Караташ. Може б про ці події ніхто й ніколи не довідався, але Володя Караташ розшукав нас, ще живих учасників виготовлення гранат, і вирішив все це оприлюднити, або, як він каже, довести до відома молодого покоління, що їхні батьки продовжили боротьбу за визволення України з російського ярма.

Хоч організація по виготовленню гранат частково була розкрита, свого часу вона відіграла неабияку роль. Піднесла дух не тільки українських політв'язнів, а й представників інших націй. Вони побачили, що і в таких тяжких умовах не треба падати духом, а необхідно шукати й знаходити вихід.

П'ятого березня 1953 року помер Сталін — кат всіх народів, а в червні ц. р. арештовано голову НКВД — Лаврентія Берію. Радянський уряд оголосив амністію тим в'язням, які засуджені за злочинство та побутові провини. Політв'язні й далі залишились у таборах. До них ніяка амністія не відносилась. Це призвело до страйків у всіх таборах неозорої Росії».

22 липня в таборі № 2 шахти № 7 також був організований страйковий комітет. Його очолив українець Юрко Леванда, 29-ти річний політв'язень. Члени страйкового комітету шахти № 7 — чеченець Ахмет (Анатолій) Музаєв, 1923 р. н., литовець Генріх Янкунас, 1927 р. н., який працював в моїй бригаді (був прекрасним оповідачем історичних та любовних романів), поляк Фелікс Кінцерський, 1912 р. н., польський офіцер. Урвік Йоган (Феррі) — німецький розвідник, автор книги під назвою «Без паспорта по ССРСР». В 1993 році збирав матеріали для німецького кіно про Воркутлаг. Жаль, не закінчивши роботу, помер після важкої операції в 1998 р.

Крім вищеназваних членів страйкому, ще були 24 активісти страйку, які допомагали штабу в його організації.

23 липня застрайкували шахти: №№ 12, 14, 16, 27, 28, 29, 9—10, Капітальна, №№ 5, 6, 17, 18, 19, 20, 30, ТЕЦ-2 та інші.

Через п'ять днів, тобто 28 липня, в табір шахти № 7 приїхала комісія з Москви під керівництвом заступника міністра внутрішніх справ генерала армії Масленнікова та генерального прокурора ССРСР Романа Руденка. Нас вивели на площу біля їдальні й наказали всім сісти на землю. Перший виступив Юрко Леванда з вимогою, щоб табірне начальство залишило табірну зону. Вимоги були прийняті.

Вислухавши Ю. Леванду та інших виступаючих, генерал армії Масленников обіцяв, що наші справи будуть переглядатись, але тепер необхідно всім вийти на роботу. Решітки, ґрати на вікнах знімуть, бараки не будуть зачиняти на замок, номерні знаки на одязі можна зняти. От і все.

Юрко Леванда заявив генералам: не таку комісію ми чекали з Москви. Ця комісія нічого нам не дасть і, мовляв, нема що й говорити. Звелів усім розійтись по бараках. Ми залишили комісію на площі, а самі, без дозволу начальства, піднялись і розійшлись. Та через кілька годин наш табір оточили кулеметники. З гучномовців наказали всім виходити через ворота за зону. Юрко Леванда, дізнавшись через знайомих офіцерів, що Роман Руденко — генеральний прокурор дав приказ стріляти по політв'язнях, які не вийдуть на роботу, зібрав нас, активістів, і просив обійти всі бараки та повідомити, щоб виходили на роботу.

Він сказав, що не маємо права такі жертви брати на себе. Страйк програно.

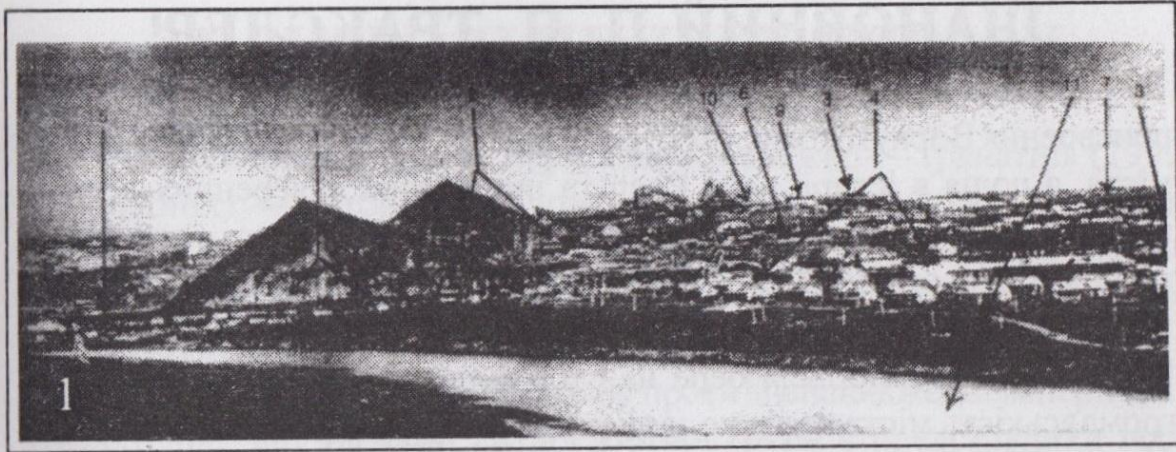
Всі вийшли на роботу, а через день, тобто 1 серпня, ми почули кулеметні та автоматні постріли на шахті № 29, де страйкуючі відмовилися іти на роботу і перегородили шлях тим, які хотіли вийти з зони. Тоді надійшла команда стріляти по беззбройних людях. З жалем дивились на шахту № 29 і думали, як би їм там стали в нагоді наші гранати. Вісімдесят п'ять чоловік було убито і більше двісті п'ятдесят поранено. Із всіх таборів зібрали лікарів і повезли на шахту 29, щоби рятувати поранених.

В 1993 році Воркутинський меморіал організував на цвинтарі панахиди і було поставлено хрест. Литовці приїхали на цей цвинтар і звели пам'ятник. Тепер щороку, 1 серпня, на цей цвинтар приїжджають колишні політв'язні із усіх континентів світу.

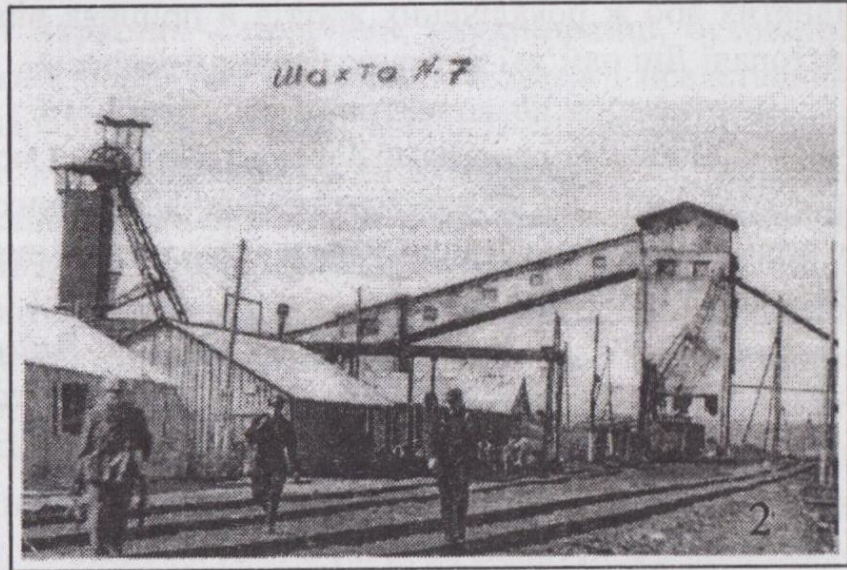
На закінчення додаю направлення представника України, згідно запрошення Воркутинського Меморіалу на День пам'яті політв'язнів.

Петро Тракслер.

На фото № 1: загальний
 вигляд шахт Воркути,
 стрілками вказані табори.
 На фото № 2: шахта № 7.

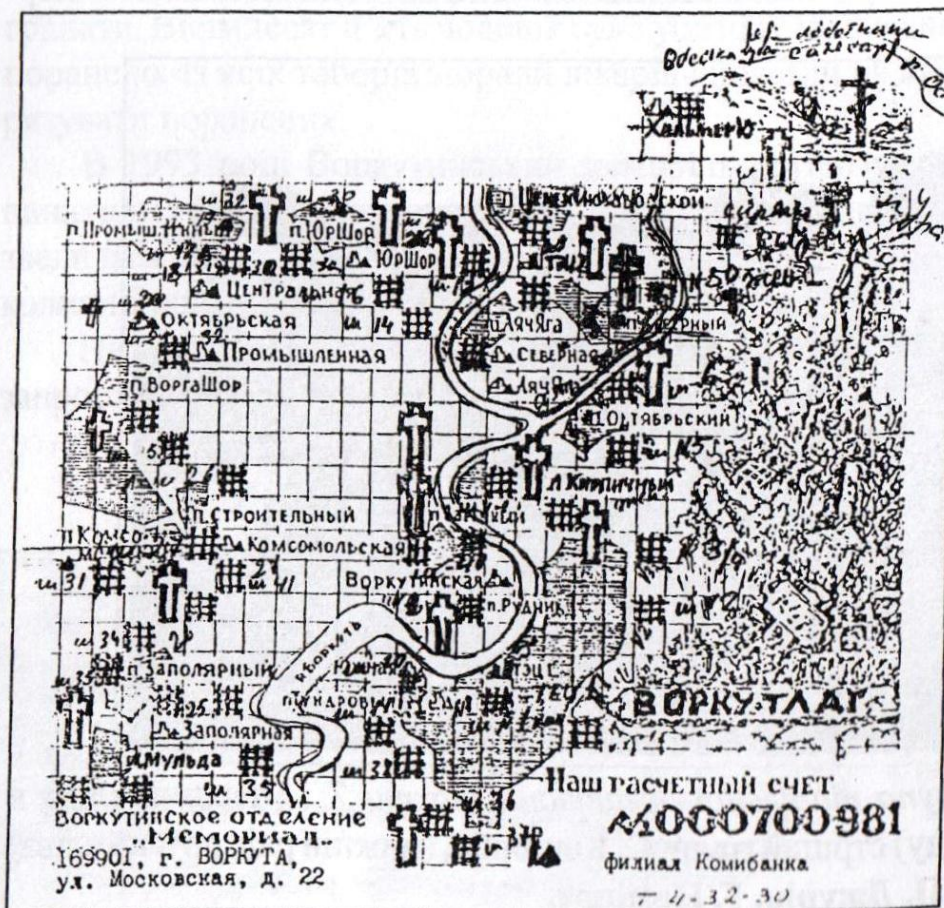
На фото: група підпільної організації шахти 7: (перший зліва в
 верхньому ряду) стрший групи С. Коцюрба, (нижній ряд, другий зліва)
 С. Лушний, П. Джурін, Г. Номінат.

ШАНОВНИЙ П. П. ТРАКСЛЕР!

В листопаді 1993 року відзначається 50-літній ювілей з дня присвоєння Воркуті статусу міста-меморіалу. Ця дата не просто ювілей міста, а подія в історії всієї Росії та інших нині суверенних держав колишнього Радянського Союзу, представники яких живуть і працюють в Воркуті й сьогодні. Фактично історія Воркути починається в далекі тридцять роки і вміщує в собі жахи колишнього лиховісного Воркутлагу. «Меморіал» бере на себе відповідальність заявити, що громадськість міста не може залишити в забутті пам'ять сотень тисяч віднятих або ж покалічених життів й прийняв рішення провести в листопаді Дні пам'яті жертв політичних репресій.

Звертаємося до колективу і Вас особисто з проханням бути учасником широкої програми добра і реабілітації людини. Здійснення програми Днів пам'яті вимагає певних фінансових затрат. Просимо розглянути питання Вашої участі і фінансової допомоги. Рахунок «Меморіалу» вказаний.

*Андрій Солоненко,
член штабу Воркутинського «Меморіалу»,
м. Воркута 1993 р.*

*На фото: Схема Воркутинських таборів,
хрестиками вказані цвинтарі, градами —
табори. (розроблена Меморіалом м. Воркути)*

ЗА ВИЗВОЛЬНИЦЬКУ СПРАВУ

Книжечка Володимира Караташа «Обережно — гранати!» (1999 р. видання) — історичний документ, який засвідчує діяльність української націоналістичної підпільної організації за колючим дротом Воркути на початку п'ятдесятих років. Учасники табірної підпілля не здаються, не припиняють своєї антибільшовицької праці, продовжують революційну боротьбу проти зненавидженої імперії зла. Характерно, що членами антирежимної групи є представники усіх частин Соборної України — галичани, наддніпрянці, буковинці, подоляки, волиняни, поліщуки, закарпатці, а також і представники прибалтійських народів — естонці та литовці. Підпілля було розкрито і читача вражає висока мужність та стійкість його членів на емгебістському слідстві, які без нележної домовленості, керуючись свідомістю, ведуть героїчний спротив карателям, чим рятують інших побратимів — політв'язнів — від жахливої долі. Після довготривалого слідства, чекістський суд виносить нові, надмірно жорсткі вироки багаторічним політв'язням. Тільки історичні події (смерть головного ката імперії зла — Сталіна) рятує керівників від загибелі. Так до нас дійшли ці факти. Багато інших прикладів з попередніх років антибільшовицького підпілля саме в таборах Воркути залишились не розкритими, а то й не відомими. Про героїчні подвиги воркутинських підпільників, кожного зокрема, можна би створити епопею, відзначити їх внесок у загальноувизвольну боротьбу українського народу за волю Соборної України.

Мені, колишньому політв'язню, особисто знайомий Микола Головай. Він прибув у Джекказган на рудник після Кенгірських подій, довготривалих попередніх тюрем. Симпатичний, інтелігентний, привітний галичанин в розмові згадав моїх шкільних товаришів Петра Тракслера, як сміливого доброго друга, та Йосипа Ягнюка. Ці два політв'язні належали до одинадцятьох перших випускників Великобичківської середньої школи 1947 року Рахівського району, репресованих, як вихованців на українському патріотизмі і можливих у майбутньому противників більшовицької системи.

Василь Скрипка
25 березня 2000 року.

ЗДОРОВЕНЬКІ БУЛИ, ШАНОВНІ ПАНОВЕ ПЕТРО ТА КЛАВДІЯ!

Одержали від вас листа 12-го січня з поздоровленнями Нового року та зі святом народження Ісуса Христа.

Тепер трохи про наше життя: з загального боку живемо непогано, пенсія сумарна на двох складає 260 дол. Надіна пенсія складає 80 дол. І вся іде на квартирні послуги, особливо взимку, коли включають опалення. У Надії — литовське громадянство, а я не брав ніякого, це мені не шкодує, все-таки мрію про Україну, але здійснити ці мрії і переїхати дуже важко, коштів не вистачить.

Минулого року в вересні був у сестри на Сумщині — повне зубожіння людей, у селі було 1000 хат, а тепер одні пенсіонери, молодь розбіглась хто куди, аби тільки якось вижити.

Надія часто хворіє, у неї спадковий діабет.

...Наша донька Олена живе в Волгодонську Ростовської обл. Та у нас уже двоє онуків і ще один правнук, живуть погано, бо проблеми з роботою.

У Володі двоє дітей: донька і син ще малі, приїздить рідко, а я уже в Воркуті був давно і нема бажання туди їхати.

Уже пора сину звідтіля виїжджати, але він боїться, що на Україні не знайде роботи, очевидно, станеться, як з нами — до кінця там на Воркуті залишиться.

Дякуємо Вам за поздоровлення та за книжку «Обережно — гранати!». Її прочитав. Вона мені дуже сподобалась. Та трагедія нашого життя поступово, з часом, почала забуватися. Але ці самі події, в яких ми брали активну участь і є виправданням нашого життя, бо без них марно б його прожили.

Петре, про становище на Україні треба багато говорити, наші вожді нарobili помилок. І думаю, що на сьогодні немає вибору на посаду президента, треба, щоб була людина з новим мисленням, назбиралось стільки проблем, щоб розв'язати, потрібен лідер, якому б повірив народ. Україна вагається, мов той віслук, якому з одного боку покладали овес, а з другого — сіно. Довагався до того, що з голоду помер. А взагалі згасла енергія в народі. Імперія попрацювала так, що народ бажає спокою і не здатний до боротьби.

На цю тему багато можна говорити, погано, що не має в народі національної свідомості. У Литві, наприклад, комуністи і націоналісти — насамперед патріоти. У нас явно чи таємно вважають, що без Москви неможливе існування держави...

До побачення, на все добре.

м. Кайтос. Литва. 10 лютого 2000 р.

Олексій Данильченко.

(Уривок з листа до родини Тракслерів).

ШАНОВНИЙ ПОБРАТИМЕ, ПЕТРЕ!

Матимеш можливість, то надрукуй. Цього листа можна подати і в книжці «Обережно — гранати!».

Я впевнений, що передрукуєте книжку, додавши матеріали Головая Миколи, інших, а також відгуки та доповнення Леськового Володимира та й усіх, хто написав. Жаль, що часто не може бути в Володі Лабая. А йому важко, бо немає поруч там вірних друзів. Прикутий до ліжка, злий сам на себе. Нудьга мучить його. Раніше був дуже з церквою зв'язаний (та ще й переїхав в інше місто). Мені на дорогу потрібно витратити 12 годин з пересадками.

На цьому прощаюся.

Не падаймо духом, спішімо зробити те, чого завтра не зробимо.

м. Макіївка, Василь Стеблик

*...Брати-кати нас хочуть посварити
Щоб поміж особиці промили свою кров.
А потім нас за те ж і осудити,
Єднаймося і висловим любов.*

*Шовінізм — це давня чорна сила
Отруйний дзюб російського орла,
Його деспотія романових плодила, —
Націоналізм не прийме цього зла.*

*Націоналізм за щирю дружбу націй,
За волю, звичай, право, силу і кордон.
Він не впаде у кігті провокацій
Бо воля націй — його святий закон.*

*Так хто ж, так хто ж то провокує?
Хто шовінізм, як прапор підіймає?
Це той, хто кровію торгує...
Це ворог наш, ворог наших справ.*

*Єднаймося, в єднанні світу сили
В єднанні велич завтрішнього дня.
Єднання гордих гітлерів скосило
І скосить червоних сталінів до пня!*

1952 р.

P.S. Цього вірша передав мені **Володимир Лабай**. Його написав друг із Дніпропетровщини **Василь Арсентійович**.

СПОГАДИ НАГАДАЛИ ПРО ДРУЗІВ

Кожного разу, як перечитую спогади В. Караташа «Обережно — гранати!», не можу не хвилюватись. Уявляю собі, які жорстокі муки переносили в кагебістських застінках, в слідчих ізоляторах ці мужні молоді в'язні, жертви емгебістсько-комуністичного режиму. Горджуся тим, що у тих гулагівських таборах особливого режиму були справжні борці за нашу багатостраждальну великомученицю Україну. Що і там за колючими дротами на далекій півночі у вічних мерзлотах велась боротьба проти комуно-емгебістського сатанинського режиму в ім'я нашої дорогої України. Всі ті, хто випадково потрапив у руки емгебістських слідчих по справі виготовлення гранат, мужньо перенесли тортури і не зрадили своїх спільників і однодумців. Ось це і є патріотизм, це геройський вчинок, це і є боротьба за нашу рідну Україну.

Із згаданих друзів у спогадах В. Караташа мені добре знайомий Микола Головай. Ми познайомились і подружили в табірному пункті ОЗЕРЛАГу № 19, в Чуні. Якось у розмові Головай мені сказав, що був у воркутських таборах, а я запитав його чи не зустрічав там Петра Тракслера та Йосипа Ягнюка. Виявилось, що він моїх однокласників добре знав. Про участь у виготовленні гранат мені не розповів. В табірних умовах про такі справи не говорилося.

Тільки тепер, прочитавши спогади В. Караташа, я довідався про цих відважних і мужніх колишніх політв'язнів. Із П. Тракслером часто зустрічаємось. Дружба продовжується.

Таких людей нам тепер не вистачає. Та патріоти України були, є і будуть.

*Андрій Скрипка,
колишній політв'язень.*

ВІДГУК НА КНИЖКУ-СПОМИН ВОЛОДИМИРА КАРАТАША «ОБЕРЕЖНО — ГРАНАТИ!»

В 1948 році військовий трибунал Прикарпатського військового округу засудив мене на 25 років позбавлення волі та 5 років позбавлення в правах. Цей вирок я відбував у таборах міста Воркути, працюючи у вугільних шахтах. У книзі-спомині В. Караташа згадуються прізвища в'язнів шахти № 7, яких я знав особисто і працював з ними. Це: Петро Тракслер, Володимир Юрків, Іван Заносій, Володимир Леськів, Микола Головай. З Юрківом, Читайлом, Купринцем та Тракслером проживали в одному бараку. Я знав також Петра Мельника, Дейнеку, Стеблика та Кухту. Найближчий мій друг Петро Тракслер був майстром бригади, в якій я працював. Коли залишилися невикористані в шахті детонатори та амоніт, на прохання П. Тракслера я ховав їх у шахті, а Петро потім забирав і куди дівав мені не було відомо. Я не цікавився цим питанням. Таким чином я брав не пряму, а побічну участь у виготовленні гранат, допомагав діставати детонатори.

У книжці на ст. 7 виявлені неточності, про цей факт раніше не публікували в газетах. 5 березня 1940 року поблизу села Катинь за наказом Сталіна розстріляно не 15 000 як згадано в книжці Караташа, а 22 000 польських офіцерів-патріотів, які втекли від німців до Радянського Союзу. Цей жахливий факт кривавого сталінського терору визнав генеральний військовий прокурор Росії Валерій Волін, який у вересні 1994 р. перебував у Німеччині у м. Бауцен, на форумі політв'язнів сталінських таборів.

Факт арешту у 2-му лагерному пункті «Речлага» м. Воркути спричинив мені тяжке моральне потрясіння. Я знав цих хлопців як порядних друзів, освічених людей. У Володимира Юрківа я брав книжки для читання. Зокрема, запам'яталась мені книжка «Історія дипломатії» (де видана не пам'ятаю). В цій книзі я прочитав про таємну домовленість Гітлера з міністром Угорщини 5 січня 1939 р. у Берхтесгадені про загарбання Карпатської України. 13 березня 1939 р. Угорщина послала війська для окупації Карпатської України.

Усі факти, описані у книжці В. Караташа, реальні, без домислів.

Йосип Ягнюк

с. Великий Бичків, 10 травня 2000 р.

*Присвячую пам'яті Президента Гуцульської
Республіки, багаторічного політв'язня Воркути
Степана КЛОЧУРАКА
в честь сторіччя з дня його народження*

ЗВЕРНЕННЯ У ВІЧНІСТЬ. СТЕПАНЕ – ДРУЖЕ!

*Життя земне Твоє скінчилось
Та пам'ять досі не згасає,
У всіх, у тих, хто знав Тебе
Хто шану в серці зберігає.*

*Хоч Ти у вічність відійшов
Залишені діяння Твої
Незгасна снага, Твоя любов
До нашої землі святої.*

*Ти першим сміло подав ключ
Гуцулам всім на прю ставати,
І Республіку Гуцульську
В Карпатських горах створювати.*

*А потім знов і знов змагав
Щоб овій народ з колін підняти,
І вже Карпатську Україну
Щасливу, нову будувати.*

*Ти не стиняв борні своєї
Навіть в злій неволі,
По клятих тюрмах, засланнях
Випробував ти долю ...*

Давно тебе уже немає
Живуть лише ідеї,
Живуть, як пам'ять твоїх змагань,
Живуть, як світлі мрії.

Тож в Твій сторічний ювілей
Нащадки так вітають
Що за твою боротьбу
Тобі чолом вклоняють.

І велику Тобі радість
У вічність сповіщають,
Що державу незалежну
Українці мають!

Але, щоб вільну і багату
Україну мати,
Треба її щирим серцем
Міцно захищати.

Щоб чужинцям у ярмо
Свій народ не дати,
Щоб державну самостійність
Свою відстояти.

Тому Степане і в тому світі
Рятуй нашу справу,
Бога проси, щоб помагав
Українській державі.

Ярослав ТУЛАЙДАН — багаторічний політв'язень.
м. Івано-Франківськ, лютий 1995р.

ДОРОГИЙ ПЕТРЕ ПЕТРОВИЧУ!*

Вітаю тебе з Великодними святами 1999-го року. А заодно й з радісною для тебе датою — 70-ти річчям з дня народження, яке виповнилося 15 квітня.

Любий друже!

Будь здоровий і щасливий сьогодні, завтра і в майбутніх літах. І нехай не згасає в очах весела усмішка. Кажуть люди, що зорі падають на щастя. Хочу, аби вони з'явилися на твоєму життєвому небосхилі частіше, віщуючи ліпшу долю.

Миру й благополуччя в сім'ї та між друзями.

На згадку дарую трохи лірики.

*Вітаю, друже, з ювілеєм
З молодими сімдесять,
Бажаю щастя я від серця
З нагоди славних твоїх свят.*

*Зичу я років веселих
Повних втіхи і розваг,
Ще й успіхів тобі щоденних
А також щедрих всяких благ.*

*Не згадуй, друже, років буремних
Страшних, жорстоких таборів,
Тих днів виснажливих, голодних,
Які в неволі ти провів.*

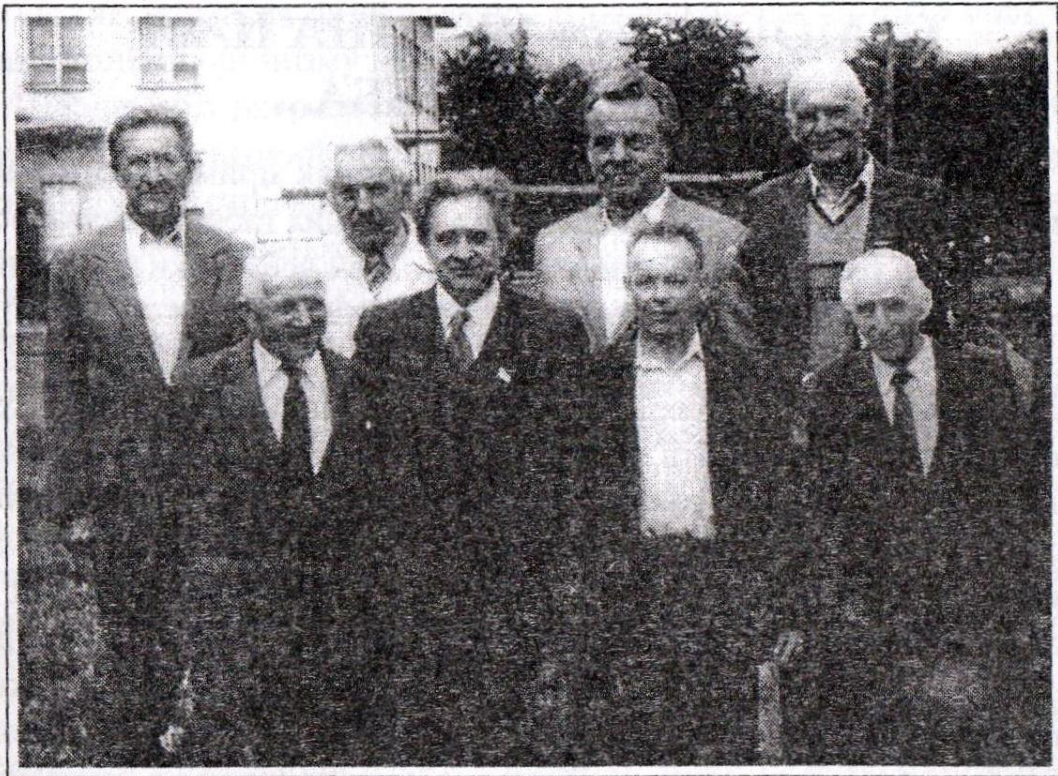
*А як згадаєш, коли нишком
Як по тюрмах гарував,
Скажи собі: «Було не просто»,
Та все-таки я вистояв!*

*Тож щиро тобі я бажаю,
Щоб до твоїх сімдесять
Бог додав ще років тридцять,
А може й п'ятдесят.*

Ярослав Тулайдан

м. Івано-Франківськ, березень 1999-го року.

*(*Уривок з листа до П. Тракслера).*

На фото: (зліва направо) закарпатці, колишні в'язні Воркути, Колими і Казахстану, засуджені воєнним трибуналом в 1948 р. Я. Тулайдан, В. Скрипка, П. Тракслер, І. Коршинський, І. Андришин, М. Грицак, Й. Ягнюк, А. Скрипка.

*Закарпатці, активні учасники страйку табору шахти 7:
Михайло Шпонтак, Василь Новак, Федір Ходашнік.*

САМОСТІЙНА УКРАЇНА НАМ НЕ ВПАЛА З НЕБА...

Життя політв'язнів у радянських таборах примусової праці описано у тисячах друкованих спогадів в'язнів цих таборів. Здавалось би, що до цієї теми вже немає чого додавати. Але все ж таки невеличка брошура спогадів Володимира Караташа «Обережно — гранати!», видана власним коштом автора та його друзів в Ужгороді, вносить у табірну тематику щось нове й досі незнане. В ній розповідається про те, як невелика група політв'язнів шахти № 7 на Воркуті — полонених членів ОУН — УПА, очолювана автором, знаючи, що при перетворенні «холодної» війни в «гарячу» (на початку 50-х років) більшовики їх фізично ліквідують (як це робили на початку Другої світової війни, в тюрмах Західної України та Білорусії), вирішила підготуватися до захисту. Для того в неймовірно важких умовах із вибухівки, призначеної для добування вугілля, було виготовлено кілька сотень гранат і мін та приховано в надійних криївках на шахті і в котельній таборі. Чимало уваги автор присвятив описові внутрішнього життя табору, процесу виробництва та випробування небезпечної зброї.

Табірній охороні, через необачність одного з учасників групи, вдалося виявити одну з криївок зброї й арештувати кілька учасників групи. Після жорстоких допитів, які тривали понад рік, головних учасників замаху (між ними й В. Караташа) в лютому 1953 року було засуджено до розстрілу. Після смерті ката Сталіна, кару смерті у засуджених було замінено на 25 років ув'язнення у таборах суворового режиму та п'ять років позбавлення громадянських прав.

Автор описує все це просто й переконливо, наводячи конкретні факти. Він згадує півтора десятки імен людей, залучених до виробництва і переховування мін та гранатів, яких знав особисто, однак підкреслює, що їх було багато більше. За законами конспірації він не міг знати всіх. Про тих, яких знав, він подав доволі детальні інформації, опублікував їх фотографії. А деяких з тих, що ще живуть, навів навіть адреси. Серед учасників акції є й імена закарпатців Петра Тракслера та Йосипа Ягнюка.

Без зворушення не можна читати описи допитів та п'ятимісячне перебування автора у смертній камері-одиначці. Перебороти це страхіття йому допомогла віра в Бога, молитва та вірші Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, які він знав напам'ять і щодня пошепки декламував. За п'ять місяців, В. Караташ сонця Божого не бачив, а щоб не замерзнути і не збожеволіти в неопалюваній камері смерті,

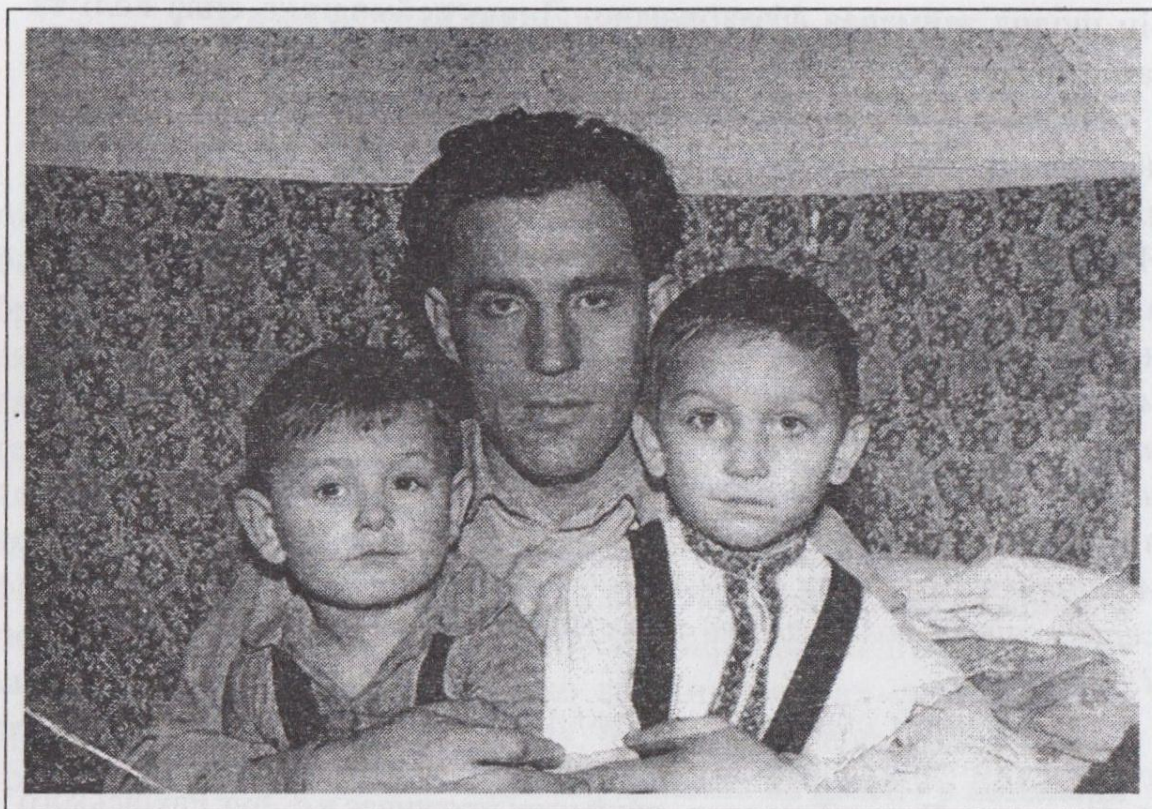
він щодня займався фіззарядкою. Лише неймовірна сила волі та загартованість організму допомогли йому вижити.

Перше, ніж потрапити в руки КГБ, В. Караташ мав за плечима неабиякий військовий та політичний досвід. Вже юнаком він був членом ОУН та стрільцем сотні «Сталевого» на Лівобережній Україні. Німці його разом з батьком засудили на кару смерті. Батька розстріляли, а синові вдалося втекти з тюрми і продовжувати боротьбу. З неймовірною любов'ю він пише про матір. Свої узагальнення про материнську любов автор сформулював так: *«Ми вічно в боргу перед нашими матерями. Дякуючи їхнім молитвам, їхній турботі про своїх непокірних дітей, ми вижили в тих нелюдських умовах. Матері наші від себе відривали важко зароблений хліб, щоб послати нам. А заробітки їхні були дуже мізерні. Нехай ніколи не згасне в наших серцях світла пам'ять про самовідданість українських матерів»* (с. 19).

Основним спонсором книжки «Обережно — гранати!» був особистий друг, співв'язень і один із чільних співпрацівників В. Караташа Петро Тракслер, який нині проживає в с. Луг Рахівського району. Саме від нього в мої руки потрапила ця надзвичайно цікава і цінна публікація. Повертаючись з Гуцульського фестивалю в Коломиї, у жовтні 2000 р. ми з дружиною відвідали його в Лузі.

Петро Тракслер з невісткою Леною та внуками Світланою, Петриком і Володькою.

*Воркута, 1961 рік. Петро Траклер
з синами Петриком і Володимиром.*

*Володя (загинув 15 вересня 2000 р. на шахті Северная) та
Петя (загинув в 20 червня 1997 р.)
та їх мама Клавдія Траклер*

*Петро Тракслер з дружиною Клавдією, онуком Петром.
На столі фотографії сина, невістки та внука, які загинули
на Воркуті 15 вересня 2000 р.
Луг, жовтень 2000 р.
Фото Миколи Мушинки.*

Петро Тракслер на Воркуті пропрацював 36 років, 8 — як в'язень, 28 — як «вільнонайомний». Там він одружився з українкою з Кубані. Разом виховали двох роботящих синів-соколів, які пішли слідами батька. Всі важко зароблені гроші Петро надсилав у рідне село. У 1985 р. з дружиною повернувся вже до власної хати, а сини мали приїхати на постійне проживання туди пізніше. Та доля розпорядилася інакше. Три роки тому батькам на Закарпаття з Воркути доставили молодшого сина у цинковій труні, а три тижні до нашого приїзду на одній з воркутських шахт загинув його старший син, невістка та онук. «Все в мене забрала проклята Воркута, — із сльозами в очах зауважив пан Петро: — молодість, обидвох дорослих синів, невістку, онука та старшу сестру».

В недалекій Кобилецькій Полянні ми відвідали його кращого друга довголітнього політв'язня Андрія Скрипку — прекрасного живописця, який вирішив увіковічити на полотнах кращих своїх друзів-політв'язнів та відомих діячів, котрі віддали життя за волю України. В його оригінальній картинній галереї є портрети Августина

*Микола Мушинка з Петром Тракслером
і його внуком Петриком у гостях у Андрія Скрипки
в Кобилецькій Полянці (перший справа онук А. Скрипки Василько).*

Фото Магди Мушинки.

Волошина, Володимира Бірчака, Степана Клочурака, Петра Тракслера, Івана Панькевича та багатьох інших. Малює він не тільки портрети, але й ікони, пейзажі, картини на побутові теми тощо. На прощання Андрій Скрипка подарував мені одну із своїх картин та зауважив: «Комунобільшовики нас у Сибіру катували, мучили непосильною працею, голодом і холодом, але не зломали. Самостійна Україна нам не впала з неба. Є в ній і доля нашої боротьби, нашої крові та наших мозолів. Та ми аж ніяк не сміємо забути про тих, що загинули за волю України».

Книжку В. Караташа «Обережно — гранати!» варто перевидати масовим тиражем, як документ героїчної боротьби за самостійну Україну не на фронті, а в тому найвіддаленішому тилу ворога — в сибірських концентраційних таборах.

29.12.2000

*Академік Микола Мушинка
Пряшів, Словаччина —
080 01 Prešov, Gorkého 21, Slovakia*

БОРОТЬБА ПРОДОВЖУЄТЬСЯ...

Звільнившись із-за колючого дроту, в якому Петро Тракслер пробув з 1948-го по 1956-й роки, перед ним, як і тисячами йому подібних постало питання, — як в подальшому влаштувати своє майбутнє життя.

Повернення до рідного краю політв'язням західних регіонів України комуністичним режимом було заборонене. Довелося залишитись працювати на тій-же шахті №7 (Северная).

В 1956 році одружується з внукою останнього козацького отамана Григорія Николенко (Калужської станиці на Кубані) Клавдією Николенко, батько якої, звільнившись з таборів, теж був змушений залишитись на Воркуті. Четверо з його дев'яти дітей, в тому числі й Клавдія, приїхали до батька.

Подальшу, досить трагічну фатальну роль, зіграла фотосвітлина з весілля сестри дружини Петра, на якому були колишні політв'язні з Воркутинських та Ітинських таборів. На весіллі був присутній

На фото: весілля 1959 р. (Воркута) — майже всі були арештовані повторно в 1960 р. за випуск антирадянських листівок (зліва направо — верхній ряд): О. Воденюк, невідомий, М. Луців, С. Сіденко, Сподар, Н. Лисий, М. Лисий, К. Транслер, невідомий, (середній ряд) Воденюк, П. Тракслер, Ніна, І. Рурак (жених), Л. Рурак (молода), О. Рурак, Оксана, А. Солоненко, М. Когут, (третій ряд) Петя і Володя Тракслери, Коля Николенко.

колишній політв'язень із Інти Олесь Воденюк, уродженець с. Тартаків Сокальського району Львівської області, керівник підпільної інтинської організації, при обшуку в якого було знайдено друкарський верстат, на якому друкувались антирадянські листівки. П'ятьох учасників весілля — Олесь Воденюк, Степана Сіденко, жениха Івана Рурака, Андрія Солоненка і вже втретє Володимира Юрківа (якого в 1953 р. засудили до розстрілу за організацію в таборі шахти 7 та виготовлення гранат) заарештовано. Володимир Юрків, відмучившись в Мордовських таборах, через рік після звільнення помер. Усі інші учасники весілля були піддані обшукам і тривалим допитам. В них було конфісковано декілька сотень світлин (в т.ч. у Тракслера Петра — 206, а також адреси побратимів).

Пропрацювавши в шахті до пенсійного віку, Петро Траклер з дружиною Клавдією повертається до отчого дому в с. Луг Закарпатської області.

Два їхні сини ще залишились на Воркуті, де працювали на тій же шахті 5/7 (Северная). Так сталося, що Воркута для них стала фатальною. В 1997 році **Петро Траклер** (молодший син) загинув при невідомих обставинах. **Володимир Траклер** (старший син) разом з своєю дружиною **Леною** і 8-річним сином **Володькою** при пожежі в адмінбудинку в тій же шахті трагічно загинули 15 вересня 2000 року. Обоїх синів привезено і поховано в с. Луг на Рахівщині.

Повернувшись додому в 1985 році, Петро Траклер активно включився в подальшу боротьбу за волю, а потім утвердження незалежності України. З листопада 1991 року бере участь в установчій конференції по створенню Закарпатського крайового товариства репресованих (згодом товариство політичних в'язнів і репресованих), після якої, Петро Траклер організовує і очолює Рахівське районне товариство.

Характерно, що один із учасників Воркутинського весілля Микола Луців, який опинився на Закарпатті, також заснував і очолив Мукачівську міськрайонну організацію товариства репресованих. Вони активні керівники районних організацій нашого крайового товариства, вони учасники всіх крайових зборів, республіканських та міжнародних з'їздів та конференцій політв'язнів. Петро Траклер — багаторазовий учасник сходження на найвищу вершину України г. Говерлу, присвячене проголошенню Декларації про державний скверенітет України з встановленням на ній прапору України.

За дорученням громадських зборів, у 1991 році Петро Траклер вперше встановив освячений в церкві синьо-жовтий прапор над будинком сільської ради с. Луг, що також було зроблено його побратимом в с. Росішка Іваном Мироном.

Група учасників сходження на г. Говерла (в першому ряді другий зліва В. Кулинич, четвертий — П. Тракслер, шостий — М. Джанда, стоїть праворуч — Р. Коваль).

Був учасником відзначення 72-ї річниці проголошення Гуцульської республіки в с. Ясінях.

З початку 90-х років — учасник всіх заходів, організованих Рухом.

Один з організаторів встановлення пам'ятного хреста на місці розстрілу КДБістами патріотів А. Грицака, Шведюка та Молдована в Косовській Полянці, а також пам'ятного хреста розстріляної Олени Коперльос в Великому Бичкові.

72-а РІЧНИЦЯ
З ЧАСУ ІСНУВАННЯ
Гуцульської Республіки

Ваша слава не змре, не загине!

Шановний добродію
Тракслер П. П.

Вельми запрошуємо Вас
взяти участь у нашому святі

ІНФОРМАЦІЯ

Вшановний пане Тракслер, Гуцульська Республіка

— Ми у вас дуже любимо і дуже цінуємо. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами.

— Інформація про проведення свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях.

— Ми у вас дуже любимо і дуже цінуємо. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами.

— Святкування свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях.

— Ми у вас дуже любимо і дуже цінуємо. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами.

— Святкування свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях.

— Ми у вас дуже любимо і дуже цінуємо. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами. Ми хочемо, щоб ви були з нами завжди і завжди були з нами.

— Святкування свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях. Святкування свята в с. Ясінях.

Учасники Рахівської і Тячівської об'єднаної ради Руху (серед них: п'ятий зліва стоїть А. Скрипка, сьома Олена Ткачук, восьмий — П. Тракслер, дев'ятий Ю. Липчак, сидять зліва направо О. Куцин, Ю. Ерстенюк, В. Ворохта, В. Тегза, В. Піпаш).

Постійний учасник ювілеїв Карпатської України на Красному Полі та конференцій, присвячених цій знаменитій події. Учасник 40-х роковин Кенгірського (м. Чернівці) та Норильського (м. Київ) повстань, відкриття пам'ятника Степану Бандері в Старому Угринові, активіст крайової «Просвіти», учасник гуцульських фестивалів, а також багатьох-багатьох патріотичних заходів рідного краю.

Фото в день установалення пам'ятного хреста Олені Коперльос.

*На фото: в Чернівцях на зустрічі 40-роковин Норильського страйку — **І. Мирон** (25 років відбув в таборах Норильська, досі не реабілітований), **А. Скрипка** (в'язень Норильська, теж не реабілітований), **П. Тракслер**, **А. Андрійчук**, **В. Паюк**.*

*1999 рік. Учасники розширеної Координаційної Ради товариства політ'язнів (у першому ряду восьмий справа) **Петро Тракслер**, десятий — **Микола Луців**.*

24 листопада 1999 р. , Ужгород. Урочисті збори товариства політв'язнів, присвячені «Дню пам'яті жертв голодомору та політичних репресій». У першому ряді крайній справа П. Тракслер.

*Відкриття пам'ятника Т. Шевченку в м. Рахові
(у верхньому ряді другий справа П. Тракслер, в центрі
український кобзар М. Литвін)).*

От такий подальший життєвий шлях співавтора цього видання відданого і незламного патріота України — Петра Тракслера.

Слава і шана борцям за волю України!

Омелян РОСУЛ,

член провуду і відповідальний секретар крайового товариства політв'язнів

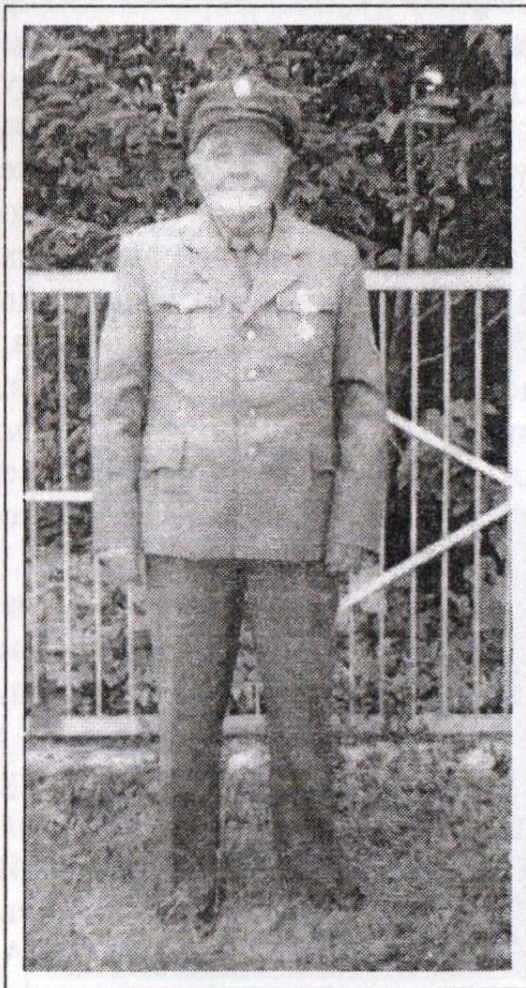
ПІДПІЛЬНИМИ СТЕЖКАМИ-ДОРОГАМИ

Уривки з спогадів

Михайло Ковба — один з чільних діячів національно-визвольного руху Тернопільщини. З 1941-го року по 1951-й рік був в УПА, пройшовши тисячі кілометрів невидимими стежками Тернопільщини, Львівщини, Івано-Франківщини. Наприкінці 1951-го року через зраду одного з провокаторів («Думки») потрапив у руки КДБ. Був засуджений на 25 років таборів. До того ж у 1960-ому році повторно був арештований за підпільну діяльність у таборі № 2 шахти № 7. З Володимиром Юрківом та іншими був відправлений у Мордовський режимний табір.

Сьогодні проживає в с. Панасівка на Тернопільщині. Пропонуємо читачам уривки з його спогадів, які ближчим часом вийдуть окремою книгою.

... В Коропецький район ми прибули 2-го серпня 1949 року. Тут нас чекали жорстокі випробовування і ганебний кінець. У Коропецькому районі в склад нашої групи увійшли два підпільники: один

з села Комарівки «Калина» Степан, другий з Підкарпаття під псевдом «Мишка». Калина і Мишка вже кілька років партизанили в цій місцевості і їм були добре знайомі довколишні ліси, села і люди в цих селах. Нам, навоприбувлим, було строго заборонено показуватися місцевому населенню, аби більшовики не дізналися, що тут з'явилися нові повстанці. Але з лісами і селами ще треба було познайомитися і добре вивчити. Через деякий час ми обійшли всі села, хутори і ліси в Коропецькому районі, побували навіть у самому райцентрі Коропці. А ще згодом докладно освоїли весь район. Особливо треба було знати ліси, щоб вночі не смів ніхто із нас заблукати. Швидко проходило літо, наближалась осінь, а також зима — найгрізніша для нас пора року.

М. Ковба — хорунжий УПА.

Влітку яблуками і ягодами можна було деякий час прожити. А взимку треба було кудись зникнути. А щоби зникнути — необхідно наперед усім забезпечитись. Правда запаси продуктів мали, але яке-небудь пристановище, криївку треба було будувати. Хочу згадати села, які були в нашому розпорядженні в оточенні лісів, у яких ми постійно квартирували: Комарівка, Коростятин (тепер це село називається Криниця), Велеснів, Залісся, Вербка, Лазарівка, Задарів, Коропець, Яргорів. Насамперед, ще ранньої осені ми побудували криївку в лісі між селами Комарівка і Коростятин. Криївка була розміром 2х2. У цій криївці ми ніколи не жили. Вона була побудована так, на всякий випадок. На випадок, коли хтось із нас захворіє. Часом зберігали у ній різні папери, книжки, зайву зброю. До речі, в цій криївці помер наш поранений у 1950 р. друг Калина, але про це буде написано нижче і детальніше. Другу криївку ми побудували пізньої осені, вже перед самою зимою, в кінці 1949 р. Зиму перезимували, а весною більшовики криївку знайшли, господарів вивезли в Сибір. Криївку знайшли по доносу сексотів. Дочка господарів, у яких побудована криївка, ще коли Калина жив легально, була його нареченою. Коли б про це знали, ніколи б ми криївки там не робили. Жорстока була зима 1949—1950 р. Не в тому розумінні, що вона була дуже холодною, а в тому, що більшовики проводили облави і різні репресії. Майже кожного ранку об'їзджали більшовики на конях ліси, хутори і села, слідували, хто за час ночі вийшов чи зайшов у село, куди пішов. Тут, у тих селах, вже були колгоспи, щораз бідніше стали жити люди. Населення ненавиділо більшовиків і їх державу, але і до нас стало гірше ставитись. Це можна пояснити кількома причинами: 1) жорстокими репресіями більшовиків до населення, яке допомагало нам; 2) довголітня боротьба і зневіра; 3) постійне зубожіння населення, внаслідок здирств: поставок м'яса, зерна, молока, яєць і податків і позики. Найстрашнішим ворогом нашим була зневіра, зневіра населення і деяких повстанців. Особливо часто впадали в неї ті повстанці, які не вели ніякої роботи або просто вже відступилися від цієї боротьби.

Як я вже писав, ми щасливо перезимували зиму з 1949-го на 1950 рік, а весною енкаведисти знайшли нашу криївку. Вони вже знали скільки нас є. Але ми були в лісі. Шкода людей, які через нас потерпіли, але в цьому і їх частка вини.

Настало літо 1950 року. По нашій повстанській пошті сумну звістку. Повідомлялося, що на Львівщині 5 березня 1950 року героїськи загинув наш славний провідник і головний командир УПА Тарас Чупринка — Роман Шухевич. Повідомилось також, що проводом ОУН призначено головним командиром УПА Василя Ковалю.

Наближалось літо 1950 р. У Коропецькому районі вже майже у

всіх селах були колгоспи. Не дивлячись на опір, більшовикам вдалося досягти своєї мети — загнати селян у колгосп. Але тут сталося непередбачене — весь світ сколихнула тривожна вістка, що у Кореї почалась війна. У війну втрутилася Організація Об'єднаних Націй. Люди ненавиділи більшовиків і сподівалися, що війна принесе їм загибель. Вже на колгоспних полях достигла пшениця, вже і почала сипатися, але ніхто не йшов жати. Наївні люди вірили в близький кінець ненависного більшовицького ярма.

Був такий цікавий випадок. На хуторі під лісом, біля села Коростятина, жив господар. Він дуже боявся, коли ми наближались до його колиби. Боявся, звичайно, не нас, а більшовиків. А тепер, коли ми прийшли на його подвір'я, він сам покликав нас, щоб зайшлими до хати, мовляв, я вже тепер нічого не боюся, більшовиків уже скоро чорт візьме! Але більшовиків тоді чорт не взяв. Усе пішло своїм порядком. Стілінські сатрапи загнали людей на поле жито і пшеницю жати.

Вже було по жнивях, наближалася осінь 1950 р. Мені і місцевому повстанцеві Калині було дане завдання організувати заготівлю по колгоспах зерна на зиму, обійти всі коропецькі ліси і знайти відповідне місце для побудови криївки. Завдання були не із легких. За зерном ми

*Д. Сухетський та М. Ковба (обидва — воїни УПА), с. Панасівка
Тернопільська область.*

пішли в Коростянин до колгоспного вагаря і домовилися на 5-6 центнерів пшениці. Казав прийти ще раз, то він скаже точніше. Місце для криївки довелося шукати майже місяць. Не весь день можна було ходити лісом, а тільки перед вечором, тоді, коли вже нема людей. Пішли також домовлятися про зерно з головою колгоспу в селі Лазарівці. Зайшли, викликали його до крамарки (вона була йому ріднею). Думали, що як рідня, то одне одного не зрадить. Пам'ятаю, як нині, крамарка називалася Оля. І ще раз підкреслюю: це було після жнив 1950 р. Отже, як вагар у селі Коростятині, так і голова колгоспу у селі Лазарівці, обманювали нас. Вони тільки обіцяли нам зерно, але не давали його. Все відкладали обіцяне з однієї дати на іншу. 14 жовтня 1950 року зібралось нас п'ятеро хлопців, аби піти вечером до вагара в село Коростятин.

Світив місяць, на ліс і село насувався туман. Коли вже настали сутінки, ми вийшли з лісу щоб зустрітися зі згаданим вагарем. У кінці села, між лісами і селом, була побудована сушарня, в якій сушили тютюн. Наближаючись до сушарні, біля якої нам треба було проходити, ми почули брязкіт зброї. Тут був відкритий по нас вогонь. Ми почали відстрілюватись, і, відстрілюючись, я і Дем'ян підповзли до вбитого. Це був наш друг, молодий хлопець «Пугач» — Левко Шмулик із села Шумляни, Підгаєцького району. Ми думали, що він ранений і хотіли допомогти, але він вже не дихав. Ще вдалось забрати його автомат, гранати і пістолет. Більшовики не переслідували нас. Ми відступали, відстрілюючись до лісу. З жалем перенесли втрату нашого молодого друга Левка, але що поробиш, нас кожного чекала така доля.

У селі Коростятині із зерном у нас нічого не вийшло. Ми деякий час у село не ходили, вирішивши збудувати криївку. Ще, аби не забути, треба згадати цього вагаря з Коростянина, бо це він доніс на нас більшовикам, внаслідок чого загинув товариш Левко. Дещо про Левка. У нього був ще тоді живий батько, який у Сибіру був на засланні, сестра Ганна та малий брат. Старший брат загинув в УПА. Він був у сотні «Лісовики».

Десь у кінці жовтня пішли будувати криївку. Місце для неї було знайдене за моєю пропозицією. На місце, де мала бути криївка, прийшли з нашим провідником «Кригою». Я запропонував свій проект. Місце і план побудови йому сподобався. Місце для криївки було вибране над мальовничою річкою Коропцем, десь на півдорозі між селищем Коропець і селами Велеснів і Залісся. Найближче село — Вербка. Тоді настав час, що в селах вже не можна було втриматися, тим більше, що між нами вже не було нікого з місцевих. Криївку треба було робити тільки вночі і так, аби ніхто не побачив і не почув. Біля стежки, що зв'язувала села Велеснів і Залісся з райцентром, поставили замаскованих вартових. Увечері, як тільки настали сутінки почали

копати. За одну ніч запланували звести вхід, який в майбутньому мав бути запасним, а тепер з нього почали будували криївку. За одну ніч встигли викопати траншею довжиною три метри, шириною 0,7 метра і глибиною 2,5 м, винести землю в річку і галузками замаскувати траншею. На другий вечір треба було виконати теслярські роботи — стелю, скриньку, котрою повинен закриватися вхід, засипати землею, в скринці зробити спеціальні вушка, засипати землею, зверху замаскувати минулорічним листям. Вартові, яких ми поставили на день вартувати, слідкували за всім, що відбувалося довкола. Місяць, а може і більше будували цю криївку, але до зими все було зроблено.

А та криївка була останнім нашим сховищем. Такої криївки можливо ніде не було. Долиною, поміж лісами і горбами, тече невеличка річка, недалечко від річки, десь 10—12 метрів, проходить стежина, як з'єднує села Велеснів і Залісся з райцентром Коропцем. Правий берег Коропця низькими, порослий, переважно, вільховим, дубовим, липовим лісом. Лівий в тому місці, де була побудована наша криївка, спочатку невисокий, десь 70—80 см над рівнем води в річці, але віддаляючись від річки, він різко піднімався. Тут річка, десь на 30 градусів, повертала наліво і далі несла свої води на південь у Дністер. Віддаляючись від річки, лівий берег раптово піднімався і вже на віддалі кільканадцяти метрів творив досить високий пагорб, який піднімався все вище і вище і на якому шумів сосновий ліс. Вздовж річки на правому березі простягалась неширока долина, на якій влітку зеленіла трава і по якій вилась, вже згадана стежина. Вздовж лісового берега, похилиючись над самою водою, росли вільхи, ясени, клени та інші дерева. Корені їхні, особливо під час повені, пили річкову воду. Лівий берег був весь усипаний камінням. Річка тут була неглибокою, глибина її сягала заледве 40 см. В мальовничому місці будували свою криївку. Майже місяць тривали роботи. Сама криївка була на віддалі п'яти метрів, запасний вихід на віддалі десяти метрів, і вже на пагорбі, вище річки десь на висоті 4—5-ти метрів. Криївку ми будували підкопом і всю землю виносили через цей запасний вихід. Землю виносили мішками, аби не було чути ніякого брязкоту. В річці знаходили місця і туди сипали землю. Коли закінчили криївку, почали, також підкопом, будувати головний вихід. Він мав бути в березі, над самою річкою, на висоті 30 см над рівнем води в річці під час нормальної погоди. Аби увійти в криївку — треба було заходити в річку. Взимку, у цьому місці, де ми влаштували вхід у криївку, річка не замерзала, тому що вся ріка по всій ширині була всипана валунами, які виступали із води і через які бистра ріка несла свої води так, що аж бризки розліталися, а рев ріки було чути за кілометр. Криївка для нас була затишком. Не було потреби йти в села і просити притулку в людей, а також в ній можна було жити взимку і влітку. Заходячи через воду, слідів не залишалось.

Вона була просторою, спокійно могли розміститися 8 чоловік. Про цю криївку знали лише ті, що у ній сиділи.

Чому я так багато й детально пишу про цю криївку? А тому, що це була особлива криївка. До половини листопада ми все облаштували криївку, правда, ще акуратно працювали на зв'язковій лінії, тримали зв'язок на схід — з підпільниками Бучацького району. До нас на зв'язок звідти приходило 3—4 хлопців, старшим був «Думка». Інших я не знав.

У попередні роки зустріч відбувалася двічі на місяць: у 1950 році — один раз у місяць, тридцятого числа кожного місяця. Зв'язковий пункт (так називалося місце, де відбувалася зустріч) знаходився на пагорбі під ліском, недалеко села Зубець Бучацького району. В залежності від місця нашого постою, інколи до місця зустрічі треба було йти 15—20 км. Остання відбулася в 1950 році на зв'язку з Бучацькою стороною (30 листопада). На зиму зв'язок переривався. Зв'язок у 1951 році мав відбутися 30 березня. На північному заході наша група тримала зв'язок з підпільниками Підгаєцького району. З цієї групи я не знав нікого. Зв'язковий пункт знаходився на віддалі 3—4 км на захід від міста Монастирськ. Ще ми мали зв'язок з місцевим кущевим і його хлопцями. Група складалася із 3 чоловік: кущового «Грабка» і ще двох молодих хлопців — «Василик» і «Красюк». «Грабок» загинув у 1950 році. «Василик» і «Красюк» потрапили живими в руки ворога у 1951 році. Ширше про них буде згодом.

Вже завершувався листопад 1950 року. У нас був сякий-такий притулок на зиму, надійна криївка. Ми всі, а особливо провідник «Крига», були задоволені: буде де сховатися на зиму. Заготовили трохи м'яса в селі Задарові. Але не мали ще хліба. Ще була надія на Лазарівку. Правда, там вже домовилися з головою колгоспу, який пообіцяв дати десять центнерів. Добре пам'ятаю день 27 листопада 1950 року. Була вже пізня осінь. Увечері із лісу на поля і на село насувався туман. Низько над горизонтом сходив вузький серп місяця. Вдвох, я і «Калина», прийшли на край комарівського лісу, спостерігали за шосейною дорогою, що вела з Комарівки до Коростятини і через яку нам треба було поперек переходити. Нічого підозрілого ми не побачили, піднялися, перейшли дорогу і пішли через поля в бік Лазарівки. Від того місця, де переходили дорогу до Лазарівки, було 5 км, але ми дорогою не йшли, а полями. Поки діставалися, то трохи втомилися. У мене на грудях автомат, пістолет, гранати. У мого друга «Калини» — десятизарядка і також пістолет. Підійшли до села, прислухалися: скрізь тихо, ніщо не віщувало лиха. Поза городами дійшли до знайомої нам хати, крамарки Олі. В хаті вже спали. «Калина» почав стукати у вікно. Я зайшов за ріг хати. Як тільки «Калина» постукав, то відразу на нас посипались градом автоматні кулі. Ми теж

відкрили вогонь і розбіглись в різні боки. Коли я вже перескочив через якусь загороду, то в повітрі зависла більшовицька ракета. Вже не стріляв, а притаївся. Ракета згасла, я ж побіг далі за село. В умовному пункті (за селом) чекаю свого друга, лежу, прислухаюсь. Чую хтось іде. Бачу — один, подаю умовний сигнал. Відповідає. Зриваюсь, підбігаю до «Калини», питаю, що з ним. Каже: я поранений. Беру його зброю, беру його під руку і відходимо з ним кілька десятків метрів у невеликий яр, де роблю йому тимчасову перев'язку. Поранений він був у живіт. Я доброї перев'язки під час темної ночі не міг зробити. Рушили в дорогу до нашої рідної хати — лісу. Тут уже нас чекали друзі. Пішли з пораненим до криївки, яку зробили ще у 1949 році. Вона була близько у Комарівському лісі. Тут при світлі зробили перев'язку. Ще цієї ночі провідник «Крига», взявши ще одного хлопця, пішов шукати лікаря. Я, Мишко, Дем'ян і Ігор зісталися до ранку в криївці, зготували вечерю, напоїли раненого чаєм. Вранці біля раненого залишили «Ігоря», а ми втрьох вийшли із криївки, замаскували її і пішли квартирувати в ліс. Другого дня увечері «Криги» з лікарем ще не було, а нам треба було йти до Задарова. На ніч біля раненого ми далі залишили «Ігоря».

До села було далеко: десь 15 км. Ми повернулись аж над ранком. А вранці, коли підійшли до криївки, то дивимось: вхід чомусь відкритий. Ігор сидів при вході і сповістив нас, що поранений помер.

«Калина» був поранений 27 листопада 1950 року, помер 29 листопада.

Криївка була для нас дуже зручною: в будь-яку погоду могли вночі до неї зайти і вийти. Могли у ній спати, читати, писати, готувати страву. В цій криївці можна було перебувати довгі роки, якщо дотримуватись строгої конспірації. До цієї криївки ніколи не втоптувалася стежка і не міг когось вислідити собака. Я вже писав, що біля річки вздовж її течії проходила стежка, по якій узимку і влітку вдень ходили люди. Отож на цій стежці завжди були свіжі сліди. Вночі тут ніхто не ходив. Нам, аби зайти у криївку, треба було йти стежкою і, зрівнявшись із входом до криївки, стрибати в річку, переходити річку і добравшись до лівого її берега, заходити у криївку. Річка служила нам і холодильником. Знаходили в ній глибокі місця (глибиною 2—3 м) і туди опускали герметично закриті бідони з м'ясом та іншими продуктами. З криївки спеціальним свердлом діаметром 150 мм було просвердлено два отвори для вентиляції. У криїці тільки вночі готували на примусі деякі страви. Вдень при нафтовій лампі писали, читали і друкували. Ввечері та вночі слухали радіо. Річка у цьому місці мала пороги і вода, перекочуючись через них творила шум, який було чути на 500—800 м, і який глушив всякі сторонні звуки.

У криївку засіли в перших числах грудня 1950 року, коли випав

перший сніг. Нерідко ходили в села за продуктами, розносили літературу, листівки.

Пам'ятаю зміст однієї листівки. На початку були слова: «партія веде», далі карикатура, на якій була зображена на першому плані стара баба і було написано: ВКПБабця, далі були зображені робітники і селяни, на спинах яких різні клунки і тягарі. На клунках слова — податки, позика, заготівля зерна, молока, м'яса, яєць і т.д. Позаду селян і робітників — солдати зі штиками направленими на них. Селяни і робітники були закуті грубими ланцюгами, до яких прикутий ще один ланцюг, якого тримала ВКПБабця, тобто партія. Внизу було написано: Партія веде, народ двигасє, МВД—МГБ підганяють.

Селами і лісами товклися більшовики: прочісували ліси, робили облави, ходили з довгими сталевими дротами, довжиною до 2 м, всюди ними штригали. А як траплялось щось тверде, то зразу тут копали. Були випадки, коли копали глибокі рови глибиною 1,5—2 м довкола хат та інших будівель. Нерідко зганяли селян та змушували їх копати, шукати криївки.

Ми спокійно сиділи у криївці над річкою і робили свою роботу. А коли хтось приходив у село, то люди повідомляли. Говорили і дивувались, як ми витримуємо облави, засідки. Ми ходили за продуктами, особливо за хлібом двічі на тиждень, приносили газети, журнали. У січні 1950 року до нас дійшла вістка, що до Бучача приїхало багато війська НКВД, сподівались що це не за нами. Невдовзі трапилось нове лихо. На початку лютого важко захворів наш друг «Дем'ян», не міг нічого їсти і пити, непорушно лежав і стогнав. Майже щодня ходили в село шукати ліків. Діставалися навіть в райцентр, приносили ліки. Він пив їх, але нічим ми йому не змогли допомогти...

Протягом року у нас померло п'ять друзів.

Наступив березень 1951 року. Ліс ще не зеленів, але ми вже квартирували на лівому березі річки Коропця. На початку березня ходили в селище до знайомої жінки, яка часто їздила до Львова і до Чернівців. Вона купила нам військові мундири і чоботи. Хоч ми знали, що скоро того всього нам уже не треба буде.

Настав квітень 1951 року, весни справжньої ще не було, хіба що декілька теплих днів. Але в першій половині місяця часто випадали холодні дощі і мокрий сніг. У такі дні ми на ніч залазили в криївку, а вдень квартирували в лісі. У другій половині квітня зовсім стало тепло. Великдень в 1951 році був 30 квітня. Саме в цей день мала відбутися наша зустріч з Бучацькою групою. 29 квітня ми квартирували у лісі над Коропцем. Ще напередодні ми перейшли із Комарівських лісів, аби ближче було йти на зв'язок. Перед вечором зустріч мала відбутися в Коропецькому лісі, недалеко могили «Дем'яна». На зустріч пішли ми вдвох, «Крига» і я. У цій місцевості моє псевдо було «Василь».

«Крига» відкликав мене і сказав, що 30-го на зв'язок не йти. Він призначає зустріч зі мною на 15 травня. Сказав, щоб я прийшов і забрав його. А розпрощалися ми з ним навіки. Його тоді зв'язкові взяли з собою і здали в КГБ. Про це я взнав пізніше. А вночі з 14 на 15 травня ми прийшли у Коропецькі ліси і заквартирували недалеко від місця, де мала відбутися зустріч з «Кригою». На зустріч я пішов один, сховався недалеко від місця зустрічі і звідти подаю умовний сигнал. На сигнал ніхто не відповідає. Чекаю кілька хвилин і знову подаю сигнал. Ні слуху. Чекаю ще одну годину — немає нікого. Повертаю на постій до своїх хлопців і розповідаю, що зустріч не відбулася, що наш провідник не повернувся.

Увечері, 30 травня, знову пішли на місце зустрічі. Нас було троє: «Мишко», «Остап» і я. Даємо сигнал. З другої сторони одержуємо відповідь, і виходить один «Думка». Решта, не знаю скільки їх там було, лежать у кушах. «Думка» передає нам пошту, пакети, записки і каже, що одна записка запечатана сургучем на мою адресу. Я поклав у кишеню, бо читати не можна, була ніч.

Прийшли спокійно до місця постою. Ранком я прочитав записку і бачу, що почерк ніби провідника «Криги», але дуже поганий. Він пише, що наступна зустріч відбудеться на цьому ж самому місці 9 червня, в тій же самій годині. 9 червня був мій день народження, але я про це нікому не говорив, бо було не до того. Лив дощ. В лісі ми сиділи під палатками. Перед вечором дощ перестав. Коли виходили з лісу на нас посипався дощ із снігом. Підходимо за 30 м до місця зустрічі. Я залишаю «Мишку» і «Ігоря», а сам підходжу ближче, подаю сигнал. Відповідає пароль. Здоровкаємось, подаємо руки. Пошти нема. Питаю: де провідник «Крига»? «Думка» відповідає, що «Крига» ранений лежить у них в криївці. Просив, аби до нього прийшли. Я кажу «Думці», що ми всі троє підемо. «Думка» каже: «Ні, він казав, щоб ви прийшли один». Сказавши хлопцям, що наш провідник «Крига» ранений і просив, щоб я прийшов до нього, я повернувся до «Думки». З ним були ще два хлопці, але я їх не знав і запитав у «Думки», хто це такі. «Думка» сказав, що це наші хлопці.

Йшли ми долинами, сінокосами. Тут уже стояли копиці з сіном. Йти було важко, під ногами цявкала вода. Я був озброєний автоматом ППШ, револьвером системи «Наган», мав дві гранати Ф-1. «Думка» мав автомат ППШ, а в тих двох, що йшли позаду мене, теж були автомати. Ось на нашому шляху зустрічається серед поля невеличкий лісок, через який веде вузька доріжка. При виході на поле «Думка» зупиняється і повертається в мій бік і через мою голову говорить до цих, що йдуть позаду мене: «Ідіть ви наперед, а то я вже збився з дороги». Вони підійшли до мене. В цей час «Думка» крикнув: «Давай!». Двоє хапають мене за руки, крутять їх назад і в'яжуть мотузком. А з

жита вилазять солдати, багато, може із 10. Беруть за ноги і плечі, кидають на машину. По боках сідають два офіцери. Один із офіцерів командує розв'язати руки. Мені розв'язують руки. Кричить: «Руки наперед!». Коли я взяв руки наперед, тоді вони клацнули наручники. Через годину—дві машина прибула в Тернопіль. Заводять в кабінет (а це вже було на допиті в МГБ). Ще зовсім молодий полковник у новісінькому мундирі несе в руках польову командирську сумку із жовтої шкіри, на якій відніється синя чорнильна пляма. Я відразу впізнав, що це сумка «Криги». Пізнав я сумку по плямі. Почув розмову офіцерів, що сиділи за столом. Коли один одного запитав «Кто это?», маючи на увазі полковника з польовою сумкою. Офіцер відповів, що це з Києва. Я зрозумів, що ліквідацією нашої групи займається київське КДБ. Двоє офіцерів сиділи за столом. За цей час вже багато чого передумав. Тепер зрозумів, чому так довго не повертався наш провідник «Крига». Отже, його схопили так, як тепер мене, ще 30 квітня. Я зрозумів: «Думка» провокатор. Аж тепер до мене дійшло, чому під час зустрічі весною 1951 року не було з «Думкою» тих хлопців-підпільників, які зустрічались з нами минулих років. «Думка» віддав їх москалям і вони вже були знищені, або гнили в тюрмі. Про провідника «Кригу» я нічого поганого не думав, а те, що він показав криївку, то, можливо, він тим хотів дати зрозуміти, що знаходиться в ворожих руках. Зрозумів я і те, що вся підпільна пошта, яку ми посилали у 1951 році, вже йшла через руки більшовиків, що всі записки вони читали і направляли у потрібному для себе напрямку.

До мене підходять двоє офіцерів, знімають з рук наручники, підводять до стола, садять у крісло. Один з них сідає за стіл, бере папір і ручку. Каже мені чітко відповідати на його запитання. В першу чергу запитав прізвище, ім'я та по-батькові, домашню адресу. Далі питає про батьків. Тут я збрехав, що у мене вдома zostались батько й мати, а про те, що я з татом зустрічався в УПА, не сказав. Також сказав, що в УПА я пішов добровільно. Офіцер, який мене допитував першим, був старший лейтенант Мілюков. Після цього короткого допиту він кудись зателефонував і зразу прийшли двоє здоровенних надзирателів, які взяли мене під руки і вивели з кабінету. Я зрозумів, що це тюрма.

Завели мене до величезного льоху, наказали знімати одягу і взуття. Я роззувся, зняв одягу до білизни. Мене обшуковують, перевіряють всі кишені, обмацують кожний рубчик, обдивляються чоботи. Я стою голий і думаю, що вони будуть зі мною робити. Потім обрізають з моєї одягу гудзики, забирають ремінь. Одягу кудись несуть. Через деякий час одягу приносять, кажуть одягатися. Я зрозумів, що її носили на дезинфекцію. Ведуть коридором, а біля дверей з номером 10 зупиняються і штовхають у камеру.

В цій камері просидів 5 місяців один. Останній місяць поселили

до мене ще одного в'язня з Новоселецького району за прізвищем Малишевський, псевдонім «Шило». Я не знав, які важкі випробування чекають мене попереду. Зрозумів, що у тюремній камері слідкують за кожним кроком і рухом. Не дадуть тут ні жити, ні вмерти.

Через деякий час мене передали слідчому МГБ Воробйову...

Якось одного дня, десь уже на четвертому місяці мого перебування в одиночній камері, серед білого дня забрязчали і відчинилися двері і надзирач кричить: «Виході! Становись к стенке!» Але вже руки мої не кували, а так взяли попід руки і кудись ведуть, але кудись не туди як до слідчого. Привели до дверей, відчиняють і до мене: «Заході!» Я увійшов і дивлюся, о Боже мій! В кріслі під стіною сидять мої мама і нас сусід Максим Воленюк. За столом якийсь лисий офіцер. Я нікого не питаючи дозволу, підбігаю до мами, цілую в лице, в руки, підбігаю до сусіда також цілую. Офіцер каже мені сідати і вказує на крісло навпроти мами. Далі він представляється: «Я прокурор такий-то, прізвище не пам'ятаю, і до мами: «Впізнали свого сина?» Мама кажуть: «Тепер пізнаю, але, що ви з нього зробили? Мій син був молодий, файний, а тепер зарослий дід». І до мене мама: «Сину, а коли ти прийдеш додому?» Я говорю до мами: «Мамо, я додому не прийду, мене, напевно, розстріляють». А прокурор до мами: «Нет, нет, його не растреляют, у него убійства нет». А ще у мами я питаю: «Мамо, що вас арештували?» Мама мені кажуть: «Ні, мене і Максима покликали до Тернополя». Прокурор до мене: «Нет, нет, твою мать ми не арістовали, ти домой не приходіл, она тебе не помагала і ейо незачто било арестововать». Пісця цього появилися надзирачі і мене з кабінету вивели і навіть не дали з мамою попрощатися.

Наступної ночі мене знову повели на слідство, але вже знову в інший кабінет, до іншого слідчого. Це вже був шостий чи сьомий. Був підполковник Сівак. Видно українець, бо говорив на російсько-українській мові, але протоколи писав по-російськи. Якось однієї ночі у кабінет Сівака приводять досить молодого, приблизно моїх літ (а мені тоді було 28) чоловіка і питають мене, чи я його знаю. Я кажу, що я вперше його бачу. Питають його чи він мене знає. Відповідь була як і моя. Фактично я його відразу впізнав. Це був Валок — один з воїнів сотні УПА «Бистрого». Він був тільки у білизні. Це було ознакою того, що його взяли із криївки. Походив він із східних районів Тернопільської області. «Валок», чи його група, видно мали зв'язок із провокатором «Думкою» і, видно, також стали його жертвою. Валок у сотні Бистрого був відважним і відчайдушним воїном і такі як він живими у руки ворога не здавалися.

Якось, серед білого дня, двері моєї камери забрязчали, відчинилися. В камеру впихають молодого чоловіка, на 7-8 років молодшого за мене. Я зразу насторожився, та з часом ми розговорилися. Він назвав себе.

Сказав, що посадили його за співпрацю з підпільниками. Назвав псевдонім підпільника «Липи». Коли розговорилися, я його запитав, хто такий цей «Липа»? Він відповідає: «А такий з бородою, ходить в куфайці і т. д.». Я зразу зрозумів, що це провокація. З «Липою», як я вже писав вище, я пробув два роки і розстався три роки тому, у червні 1948 р. Липу я добре знав і знав, що борода йому ніколи не виросте. У нього було жіноче лице, і ми з цієї причини часто з нього кепкували. Я зрозумів, що цей хлопець, якого до мене кинули в камеру, провокатор, але я не дав йому зрозуміти, що його в цьому підозрюю. Я до нього і надалі добре відносився і навіть ділився з ним своїм пайком хліба, бо розумів, що він ще більше хоче їсти, ніж я. Через декілька днів мене забрали. Від того часу як моїм слідчим став підполковник Сівак, мене вже на слідство вночі не виводили. Але на цей раз знову забрали з камери, вже після відбою і повели до слідчого Сівака у кабінет.

Дивлюся, слідчий ходить по кабінету, курить. Але не посадив мене посередині кабінету, а під стіною. А сам підійшов до якоїсь шафи і довго чогось шукав. Нарешті знайшов. Виймає з шафи величезну папку, підходить до мене з цією папкою, кілька разів б'є по голові. Після цього папкою тикає мені під ніс і каже: «Понюхай, та папка пахне кров'ю! Прізнавайся, де брав участь в терористических акціях?! Мені зразу промайнуло в голові, що вже знають про цю акцію в Бережанському районі в селі Біще у 1947 році, про яку я описав вище. Тут вже не було чого приховувати. Я все розказав як було. На другий день, десь о десятій годині, знову ведуть мене на слідство, але закутого. За столом сидить підполковник Сівак, а біля стола якийсь панок у цивільному, в краватці. Посадив мене Сівак напроти нього і питається: «Ти знаєш його?» Я кажу: «Не знаю, бачу перший раз». А потім звернувся до нього, але вже на «ви». Незнайомець відповів: «Так, я його впізнав, він у 1947 році в мене стріляв і поранив». Слідчий називав його свідком. Слідчий більше слухав свідка, на мене не звертав ніякої уваги. Коли слідчий закінчив писати протокол, дав читати свідкові. Той прочитав і підписав. Дав мені, я прочитав і сказав, що цього протоколу не підпишу, тому що там написана одна неправда. Слідчий вихопив у мене протокол, став нервово ходити по кабінету і гримати по столу кулаком. Кричав, що змусить мене це підписати! Потім порвав протокол і кинув в урну. Пише інший. Пише, що говорить свідок, і вже слухає і мене. Написавши, дає читати і підписати свідкові його показання, а мені дає підписувати мої показання. Я підписався.

На цьому закінчилася так звана очна ставка зі свідком. Прізвище свідка Федоренко. Вже по всьому було видно, що слідству кінець і скоро буде суд.

Одного дня, десь перед полуднем, мене знову забрали з камери і ведуть кудись наверх. Привели в якийсь кабінет. За столом сидить якийсь

чоловік у цивільному, надзирателі розкували мене і пішли. Чоловік у цивільному називає себе і каже, що я повинен підписати двохсоту статтю, по якій я звинувачуюсь у скоєних злочинах. І чого вже мені там понаписували! Написали, що я вбивав радянських людей, що я жорстоко знущався над радянськими людьми, зі зброєю в руках довгі роки боровся проти радянських військ, проти радянської влади, проти радянського громадського політичного ладу. Змусили підписати цю статтю, незважаючи на страшний наклеп. Думав підпишу, нехай все закінчиться. Нехай буде що буде. Через кілька днів знову привели в якийсь кабінет на першому поверсі. В кабінеті сидять дві жінки: одна за столом, а друга за якоюсь тумбочкою. Одна із них, та що сиділа за столом, звернулася до мене і каже: «Я лікар і хочу перевірити ваше здоров'я». Це була перша людина, яка звернулася до мене на «ви». Вона розмовляла російською. Оглядаючи, розпитувала коли і чим хворів. Результати огляду записувала інша жінка, напевно медсестра. Нарешті сказала, що в мене серце як у лошади. Пиши ему ТФТ — тяжолий фізическій труд. На цьому все закінчилося і мене знову завели в камеру. У камері я все розповів своєму другові Малишевському, псевдо Шило. Він мені сказав, що мене не розстріляють, а чекає мене далека дорога у концтабори. Натомість про себе він сказав, що його, напевно, чекає куля, бо обвинувачують у вбивствах. Родом він був із тодішнього Новосільського району Тернопільської області.

І ось одного дня зразу після сніданку заgrimіли ключі у дверях. Двері відчинилися і надзирателі до мене: «Собірайся с вещами». Був я готовий зразу, так як не мав ніяких своїх речей, навіть на голову не було що вдягнути. Я вийшов у коридор і тут на моїх руках, вже вкотре, забрязчали наручники. Мене вивели у тюремний двір, де вже чекала спеціальна машина із залізним кузовом і з подвійними залізними дверима. Стояло четверо солдат з гвинтівками і штиками. Мене запхнули в машину, двері зачинилися. Солдати сіли в машину. Поїхали. Через 10-15 хв. зупинилися. Крізь загратовані дверцята я бачив солдат, які вилізли з машини, мене не чіпали.

Був грудень, на дворі мороз. Мені було холодно, бо не мав на собі і куфайки. Був одягнений в одяг, в якому мене 10 червня схопили. Але до мене не було ніякого діла, я був поза законом. Десь через годину, коли вже добре змерз, витягли з машини і завели в якесь приміщення, що на першому поверсі. Солдати були неподалік. Посадили за якусь лавчину. За столом сидів офіцер. Каже: «Встать, суд идет!». Прийшли ще троє: майор, підполковник і полковник. Один із них гортав якісь папери і оголосив, що відкривається засідання воєнного трибуналу Тернопольской області. Появився і свідок Федоренко, який свідчив проти мене під час слідства. Почався суд. Сказали встати. Суддя зачитав обвинувачення. Вислухали свідка. На суді він говорив те саме, що і

під час слідства. Звинувачували за статтями 54-1а, 54-8, 54-11. Згодом об'явили, що суд идет на совещаніє. Суд був закритим. Крім суддів, свідка, солдатів нікого більше не було. Вирок суду був такий: 25 років ИТЛ і ще 5 років позбавлення прав. І ще написали: «Приговор окончательний, обжалованію не подлежіт».

Наостанку суддя сказав: «Даєм вам слово, може у вас до суду є якась просьба?» Я сказав, що брав участь у боях проти радянських військ, але нікого не вбивав і не мордував, і все, що сказав свідок — брехня. Якщо ви, шановні судді вірите в радянську експертизу, то зверніть увагу на такі обставини: експертиза доказала, що Федоренко був поранений гвинтівковими кулями, а у мене весь час був тільки автомат ППШ. Судді переглянулися і котрийсь із них сказав: «Так, це правильний аргумент». Більше ніякої просьби до суду у мене не було. З залу суду вивели мене солдати і посадили у ту саму машину, правда, руки вже не заковували. Проїхавши якийсь час, машина зупинилася біля воріт, мене передали іншим солдатам зі словами, що я уже їхній. Завели в коридор по обох боках якого чорніли залізні двері. В одні з дверей завели мене. Це і була моя камера. Підбігли люди з запитаннями, хто я такий і за що тут? Однокамерники розповіли, що в пересильній тюрмі, що всіх засуджених привозять сюди, а звідси відправляють на етапи: в тюрми, концтабори.

Додам, що суд відбувся 8 грудня 1951 року, того ж дня опинився в пересильній тюрмі. Тут знайшов собі нових друзів. Було дозволено одержувати передачі. Дехто отримував, а дехто — ні, але всі були дружні, всім ділилися. Моя бідна мати теж приносила що мала. Довго у Тернополі не затримався, ще перед новим роком вивезли мене до Львова. Разом зі мною вивезли і моїх нових друзів по камері: Андрейко Івана і Безкоровайного Данила. Останній був моїм земляком і також жертвою зрадника «Думки».

Хочу ще повернутися до розмов, які говорилися у тернопольській тюрмі. Першим почутим було те, що у м. Чорткові у жовтні відбувся судовий процес над групою повстанців, членів ОУН, яких засудили на смерть. Їх було четверо, вирок було виконано. Я зрозумів, що між засудженими був також мій провідник і командир «Крига» — Сказінський. Не вдалося довідатися прізвищ інших трьох. Цю інформацію отримав він одного чоловіка, котрий прочитав про цей процес ще на волі у газеті «Вільне життя».

Ще тоді, у 1951 році, вирішив: залишуся живий, обов'язково віднайду цю газету і дізнаюся прізвища оунівців.

Тепер, після відбуття 15 років у концтаборах і ще 19 років, але вже на «волі», на роботі у шахтах Воркути, повернувся додому, на Україну. На жаль, газету віднайти в роки більшовицької окупації не вдалося. Зате це мені вдалося зробити вже у липні 1994 року. У Тернопільському

державному архіві мені дали підшивку газети «Вільне життя» за 4-й квартал 1951 р. Там і дізнався, що разом з Сказівським стратили ще Бегерського, Поповича і Малинника — це їхні справжні прізвища, псевдо в газеті не вказали. Це були надрайонні провідники ОУН, в газеті згадували про Чортківський, Борщівський, Копиченський райони. Всіх, окрім Сказівського, схопили, як і мене. Справа в тому, що зв'язок ішов від нас з Коропецького району до підпільної групи Бучацького району, яка вже була у руках чекістів і далі на схід у згадані вище райони. На протязі 49—50 років я був у групі Сказівського, де перебував і провокатор «Думка». Цього ж року пішов «Крига» і не повернувся, а згодом схопили мене. А у 1951 р. і інших підпільників з бучацької групи, крім «Думки». Всі вони, мабуть, зложили свої голови. Після нас схопили і «Мишку». Про це мені розповіли ще в тюрмі двоє хлопців — Красюк і Василик. «Мишка», як і «Думка», пішов з чекістами на співпрацю. Під час слідства завдав мені багато горя. Не знаю, що «Мишка» видав чекістам у Коропецькому районі, але на провокації, влаштованій «Мишкою» і «Думкою», схопили Красюка і Василика.

До речі, Красюк віднайшов мене на Воркуті у 1958 році, ми навіть разом сфотографувалися. Ці хлопці, мабуть, ще живі і могли підтвердити все мною написане.

Підсумовуючи провокативну діяльність «Думки» перераховую підпільників, які стали жертвами його підлої провокації: «Крига» — Сказінський 30.04.1951 р., я, тобто, Ковба 10.06. 1951 р., «Гук» — прізвища не знаю, пішов 30.04 разом з «Кригою», Остап, Ігор з нашої групи, не знаю, що з ними сталося, Безкоровайний Данило, Валок, а також Бегерський, Попович і Малинник. Ще було багато, про яких я не знаю.

Вдалось мені зустрітися з людьми з села Мшаної, де народився Сказівський, багато про нього розповів його родич. На суді у Чорткові, де судили «Кригу» був присутній і його батько, який благав сина покаятися перед радянською владою і тим самим бути помилуваним. На те Сказінський йому мовив таке: «За такі слова, що ти сказав, я забороняю доторкатися до мого тіла, коли буду вже мертвим».

У Тернополі я звертався до деяких діячів наших патріотичних організацій, для того, щоб все розповісти, дізнатися, ким був «Думка» і де він зник. Але вони не мають на мене часу або ж не вірять мені. Можливо, ця історія і схожа на легенду, та все це я пережив і можу присягнути перед святим розп'яттям.

А Сказінський — наш національний герой, учасник УПА, ще у 1944 р. мав ступінь поручика УПА, від 1946 до 1951 р. окружний провідник ОУН Чортківської округи. В його честь потрібно дати назву вулицям Зборова, Чорткова і Тернополя.

Щодо провокатора «Думки», то ще в тернопільській тюрмі ходила

версія, що він завербований чекістами за безпосередньою участю рідної сестри. Живуть люди, які знали його в Бучацькій районі та прилеглих до нього сіл.

Перебуваючи в Воркутинських таборах, чув розмови, що «Думку» хтось зарубав в Бучачі на ярмарку. Може і був такий випадок...

Ще хочу згадати такий випадок. У 1973 році, після звільнення із Мордовських таборів (а звільнили мене в 1966 році), влаштувався працювати на шахті «Северная» електриком. Мені механік дільниці дав наряд підключити і подати електроенергію на бурове обладнання. Виконавши всі роботи, енергію я не включав, бо ще дещо треба було зробити по правилах техніки безпеки. Між мною і буровиками виникла суперечка, а особливо між одним, якого, як мені здалось, десь бачив. Коли ми вже добре посварилися, він несподівано спересердя сказав: «Думаєш, не знаю, що ти за один? Ти мав бути вбитим ще в 1951 році. Забув, як я тобі руки крутив і в'язав мотузком?» Тут від несподіванки остовпів, але взяв себе в руки. Не сказав ні слова, але зрозумів, що переді мною один з тих солдатів, які в 1951 році разом з підлим провокатором «Думкою» мене арештували...

У повстанській і підпільній боротьбі пройшли мої молоді літа. Зараз про це легко говорити або писати. Пережити все було дуже важко. Подумати тільки — цілих десять років підпільного життя я віддав боротьбі за волю, за віру, за рідну землю. У цій нелегкій і нерівній боротьбі ми не вимагали ні слави, ні зарплати. Ми горді були того, що є борцями за волю свого народу, продовжуємо справи наших славних предків — запорізьких козаків і українських січових стрільців. Це давало наснагу і вірність у святій боротьбі. У повстанців і підпільників був звичай, що ніхто не повинен потрапляти живим у руки ворога. Строго і чесно дотримувалися першої заповіді Декалогу «Здобудеш Українську Державу або загинеш в боротьбі за неї». І ми боролись і гинули тисячами, сотні тисяч...

Вже в 50-і роки нас зісталось у деяких районах поодинокі групи по 2—3 чоловіки. Та ніхто не здавався. Ми знали, що раніше чи пізніше чекає нас більшовицька куля. Але, як кажуть у народі, — від долі нікуди не втечеш. Всі ми спершу «Крига»-Сказінський, потім я, «Гук», Бегерський, Малівник, Попович і всі, хто мав зв'язок із «Думкою», були підло захоплені і арештовані...

Новий 1952 рік я вже знаходився у Львівській пересильній тюрмі. Наприкінці січня нас вивезли до Київської пересильної тюрми, а звідти у спеціально обладнаних товарних вагонах відвезли на північ на Воркуту. Ніхто із нас не знав, чи колись повернемось, побачимо свій рідний край та рідних. Ми прощалися з рідною землею, з Україною...

В 1985 році повернувся на Україну. В липні 1994-го року звернувся в Тернопільську СБУ з проханням повернути мені забрані при арешті

документи. І мені повернули тільки одно свідоцтво про закінчення курсів підстаршин, видане в червні 1944-го року. Цікаво, що той герб-тризуб, за який мене судили тепер є і на довідці із служби безпеки (КГБ). На закінчення подаю цю довідку і свідоцтво.

Тернопільська обл., с. Панасівка

Михайло Ковба

Управління Служби безпеки України
по Тернопільській області
м. Тернопіль

Зборівський район
с. Панасівка Ковба М.Я.

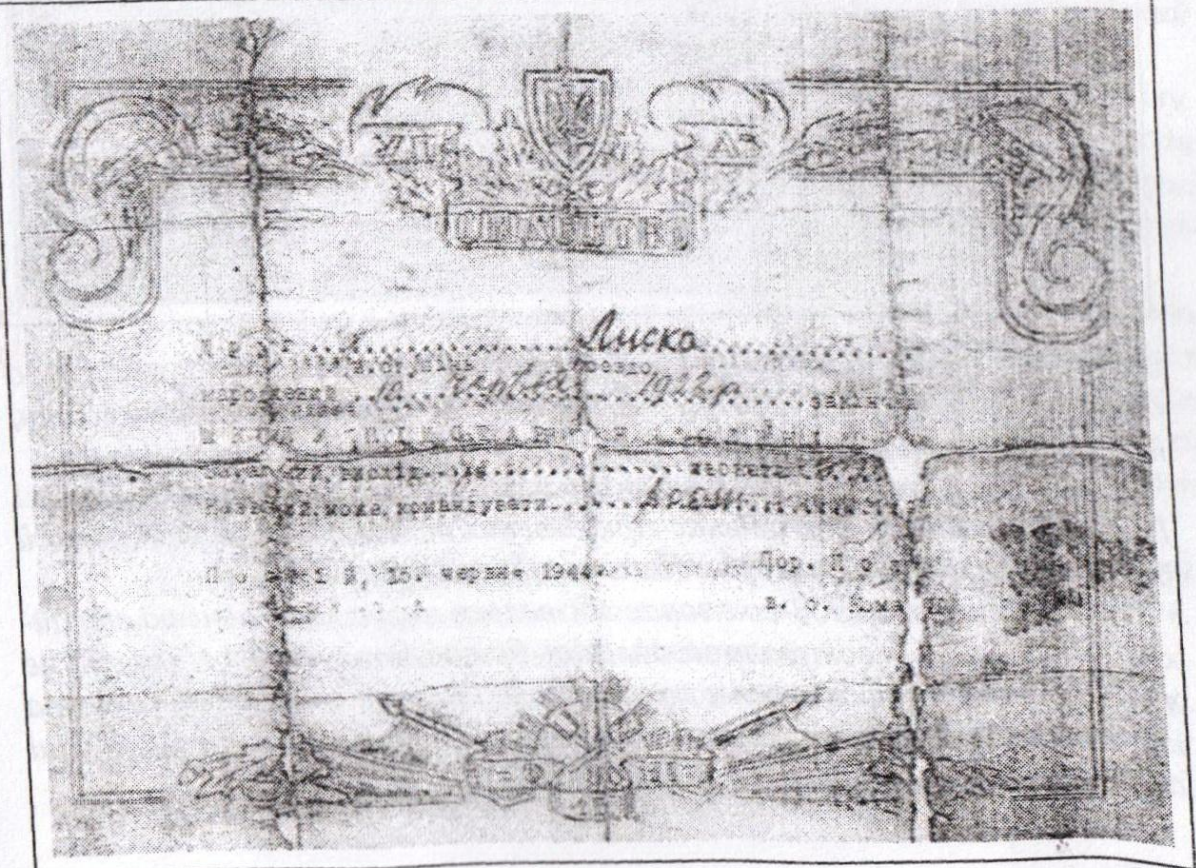
№ 164
11 липня 1994 р.

Шановний Михайло Якович!

В матеріалах архівної кримінальної справи № 26138, по якій Ви притягувались до кримінальної відповідальності, зберігається свідоцтво про закінчення Вами першої старшинської школи, яке було вилучено при арешті. Інші особисті документи відсутні. Якщо Ви бажаєте отримати вказане свідоцтво, то можете прибути до нас з 8 до 12 і з 13 до 17 год. крім суботи і неділі.

Начальник підрозділу УСБУ
по Тернопільській області

В. П. Бойко

ПІСЛЯСЛОВО ВОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ — ЛЮДИ З НОМЕРАМИ

Недавно мені потрапила до рук газета «Заполярье» — міське видання з далекої Воркути. Привернула увагу стаття на заглавній полосі — «Вони були першими», а також ряд світлин із недільної акції, організованої місцевим «Меморіалом». Газету (згадану) привіз син голови Рахівського товариства політв'язнів і репресованих Петра Тракслера — Володя. Він

ЗАПОЛЯРЬЕ

ОБЩЕГОРОДСКАЯ ГАЗЕТА ВОРКУТЫ • № 158 (1158) • СРЕДА, 4 АВГУСТА 1993 ГОДА • Выходит 3 августа 1993 года

проблема № 1

Переселение контролируют анкеры

В России едва ли найдется реальная альтернатива проекту переселения в районы Крайнего Севера и Сибири. Там уже в течение десятилетий действуют МБПР — проект, который уже в настоящее время является основой государственной программы. В настоящее время МБПР — проект уже работает в Воркуте и Сыктывкаре 22 и 23 февраля 1993 года. Тогда они посетили переселенческие шахтерские поселки Воркуты — Октябрьский, Александровский и Радный. После того как представители МБПР предложили для вновь прибывающих в Воркуту на постоянное место жительства в частности, выделить жилищно-коммунальные субсидии, в том числе на оплату коммунальных услуг, в том числе на оплату коммунальных услуг, в том числе на оплату коммунальных услуг.

ОНИ БЫЛИ ПЕРВЫМИ

Забастовочное движение в шахтерской Воркуте достигло десяти лет назад, как это принято считать, в значительной мере. А если точнее, то летом 1953 года. Именно в тот период по многим лагерным зонам прокатилась мощная волна забастовок индустриальных.

Самая яркая и самая последняя по своему финалу забастовка состоялась в конце июля — начале августа 1953 года. В этот период в шахтерской Воркуте произошло движение по борьбе за улучшение условий, в частности, за улучшение условий, в частности, за улучшение условий, в частности, за улучшение условий.

народився в цьому суворому краю й приїхав погостювати з сім'єю до батька в мальовниче село Луг, розкинуте при злитті річок Кісви і Тиси, неподалік Великого Бичкова.

Шахти Воркути тисячі молодих життів заховали в своїх глибинах! І в напрочуд рідких і на цей час гіркозелених травах під хрестами (та й без них) в безіменній тундрі... Нема точного їм ліку.

Коротке літо 1953-го в зонах обізвалося могутньою хвилею страйків політв'язнів, їх готували заздалегідь бранці Воркутлагу. Сьогодні не так і багато їх залишилося в живих. Дали і дають себе знати муки та катування, виснажлива праця в шахтах. Адже були вони іменовані сталінськими сатрапами — НОМЕРАМИ.

Чи мріяв того року, в якому помер божевільний кат-маразматик Джугашвілі, в'язень Володимир Караташ, що виживе на новому місці — в січні 1949-го його (за плечима мав чотири літа в зонах) було переведено з лісопозавського табору «Буреполом» до Воркути? Навряд. Однак доля спричинилася до того, аби вижив і розказав про невільницьку працю в Імперії-ГУЛАГ, своїх побратимів. Невеличке книжечка «Обережно-гранати!» за короткий час стала тим ланцюжком, який з'єднав багатьох учасників описаних у ній подій. Не залишилися байдужими й читачі. Автору споминів Володимиру Караташу надійшли листи-доповнення-уточнення. Отримав немало їх і Петро Тракслер, який був учасником описаних подій, перебував в одному таборі з автором, а також відповідальний секретар обласного товариства політв'язнів і репресованих, багатолітній в'язень Колимських таборів Омелян Росул (автор короткого слова-передмови до книжки).

І ось тепер (вже спільними, зусиллями) — значно об'ємніша книжка, любовно оформлена молодого художницею Тетяною Петричко, до речі, донькою колишнього політв'язня — активного учасника національно-визвольних змагань.

Не хочеться переповідати зміст — читач сам здійснить «свою» подорож сторінками «Прометейв Заполяр'я». Хіба що процитуємо уривок із вже згаданої загальноміської газети Воркути:

«Найбільш відомий і найбільш трагічний за своїм фіналом страйк в зоні шахти № 29. Високе начальство, яке прибуло задушити його, діяло за виробленою упродовж багатьох літ методикою: як наслідок понад сто (за не зовсім вірними даними) страйкарів були розстріляні, їх швидко й потай ховали поруч із шахтою, цинічно позначивши кожну могилу тим самим ненависним каторжанським номером, яким убитий був позначений за життя».

Живі колишні політв'язні щороку 1 серпня, в день розстрілу, з'їжджаються у Воркуту звідусюд активісти «Меморіалу» і просто люди совісті на меморіальне кладовище. За традицією покладаються траурні вінки, за убієнними відправляються панахиди, за народним звичаєм згадують усіх жертв сталінського режиму...

Заполяр'я того проклятого часу виглядало одною великою зоною. На річниці пам'яті жертв Воркутлагу у багатьох виступах, в тому числі й мера міста Ігоря Шпектора, прозвучала думка, що вже ближчим часом вдасться реалізувати частину з тих заходів, які вказані в республіканській програмі «Покаяння». Йдеться про те, що місто Воркуту називатимуть містом-меморіалом...

Що ж, ідея похвальна. Тільки швидше б'ється серце, болить душа й від третьої сторінки газети «Заполяр'є» — «Жертвы Воркутлага». 3 номера в номер продовжується довгий список:

690. Лихошерстов Леонтій Кіндратович, народився в 1907 р. в Миколаївській обл. До арешту працював у колгоспі. Засуджений в 1938 р. за ст. 54 — 10 ч. на п'ять літ. З 1942 року — іздовий геолого-розвіду-

вальної контори. Дружина — Мазуренко Федора Констянтинівна, доньки — Люба, 1927 р. н., Віра, 1939 р. н. і Ольга, 1937 р. н.

691, 692, 693...

Молоді й літні люди — слюсарі, вантажники, як Петро Носов, Микола Ненайденко, вчені — Григорій Нечаєв, Павло Ром, музиканти — Олександр Замараєв...

...Своєрідно написана перша книга. Володимиру Караташу вдалось піти своїм шляхом у відтворенні подій. Друга — «Прометеї Заполяр'я» теж, хочеться вірити, прокладе стежку до читача. Вміщено відгуки, невибагливі для професійного критика поезії (зате — свої), короткі есе, тощо. Світлини-знахідки, раритети, — вкраплені в сторінки.

Ще й другу мету варто прослідкувати в книжці, яка вже на столі у читача, з'явилася на книжкових полицях педагогів, вихователів... НАГАДУВАННЯ: а чи все зроблено владоможцями, аби не молоді вже політв'язні-борці з московським ігом — за волю України — в 2000-ому році були соціально захищені? На жаль, далеко ні: крісла в високих кабінетах почасти зайняті кар'єристами, колишніми комсомольськими та партфункціонерами, чиновниками без душі та совісті...

Аби не видатися голосливою, скажу: серед тих, чії матеріали вміщено в цій книжці, досі не реабілітовані політв'язні — брати Скрипки-художник Андрій та поет, автор кількох книг Василь Скрипка... Їх особисто знаю не лише я... Тисячам шанувальників образотворчого мистецтва запам'яталися роботи з пересувної виставки до річниці Карпатської України «Портрети чільних діячів національно-визвольних змагань»...

Збірки «Дзвони Росішки», «Тернові вінці» Василя Скрипки давно заслуговують на те, аби їх обговорила Закарпатська обласна організація Національної Спільноти письменників України... Та... Чи руки не доходять, а чи «завше радянські письменники» впускають у храм літератури охоче лише комсомольських трубадурів...

Переконана: книжка неодмінно мусить потрапити й на високий стіл недавніх організаторів та промовців на XV ВЗУНі (Великому Зборі Українських Націоналістів), який 20-21 травня 2000-го року проходив у Києві (Пуца-Водиця). Найчисленнішою на ній (до півсотні мандатів, четвертина голосуючих) делегація із Закарпаття. З доповненням (в дискусії виступав і політв'язень Іван Мирон, який відсидів 25 років без дванадцяти годин), котрий отримує кілька десятків гривень пенсії... Досі не реабілітований. Невже не обіллялося кров'ю серце того «нинішнього функціонера ОУН», який читав АНКЕТУ... Невелика ціна і тим обласним провідникам, які для «декору» користають із героїв національно-визвольних змагань...

...Вони — колективні автори «Прометеїв Заполяр'я» — наче не від світу цього. Чисті помислами, будівничі Будинку під назвою «Україна», в якому поспішили оселитися — ті, хто скористався з доброти й сердечності...

Юлія ЗЕЙКАН,
член Національної Спільноти журналістів України.

ЗМІСТ

Дороги межі колючих дротів. (Слово до читачів)	3
Обережно — гранати! (Передрук книжки)	5
У кігтях московського КГБ. <i>Спомин Миколи Головая по справі «Обережно — гранати»</i>	41
Здоров, Миколо! <i>Відгук З. Ластовецького</i>	49
Поет із шахти «Перша Капітальна»	50
Тонка павутина	55
Майор — емгебіст	56
Падають сніжинки	58
В. Косовському	58
Останнє слово	59
З листа Ярослава Гасюка	59
Кати і жертви. <i>Володимир Караташ</i>	60
В концтаборі загинув	67
Шановний Володимире Михайловичу! <i>З листа Євгена Марчука</i>	68
Звернення. <i>В. Караташ</i>	69
Шановний п. Володимире! <i>Лист В. Ситника</i>	70
З Новим 2000 роком! <i>Уривок з листа</i>	71
Страйк політв'язнів Воркути. <i>П. Тракслер</i>	73
Шановний П. П. Тракслер! <i>Лист А. Солоненка</i>	80
За визвольну справу. <i>В. Скрипка</i>	81
Здоровенькі були, шановні панове Петро та Клавдіє! <i>З листа О. Данильченка</i>	82
Шановний побратиме, Петре! <i>З листа В. Стеблика</i>	83
Спогади нагадали про друзів. <i>А. Скрипка</i>	84
Відгук на книжку-спомин Володимира Караташа «Обережно — гранати!». <i>Й. Ягнюк</i>	85
Звернення у вічність. Степане-друже! <i>Я. Тулайдан</i>	86
Дорогий Петре Петровичу! <i>З листа Я. Тулайдана</i>	88
Самостійна Україна нам не впала з неба. <i>М. Мушинка</i>	90
Боротьба продовжується... <i>О. Росул</i>	95
Підпільними стежками-дорогами. <i>Уривки з спогадів Михайла Ковби</i>	101
Післяслово. Вони були першими — люди з номерами. <i>Юлія Зейкан</i>	119

Вже коли книга «Прометей Заполяр'я» була підготовлена до друку, надійшла сумна звістка з Воркути: 15 вересня виникла пожежа в адміністративно-побутовому корпусі шахти «Северная». Трагічно загинули 10 чоловік. Троє із них — з сім'ї Петра Тракслера: син Володимир, його дружина Лена, восьмирічний їхній син Володя.

Щирпосердні наші співчуття у великому горі Петру Петровичу та Клавдії Іванівні!

Провід Закарпатського крайового товариства політичних в'язнів і репресованих висловлює глибоке співчуття голові Рахівського районного товариства Петрові Тракслеру та його дружині Клавдії у зв'язку з трагічною загибеллю сина **ВОЛОДИМИРА, НЕВІСТКИ Й ОНУКА.** Нехай Всевишній заспокоїть Вас у Вашому безмежному горі Своєю ласкою!

З газети «Срібна Земля», 14 жовтня 2000 р.

ПРОБЛЕМЫ С КОМПЬЮТЕРОМ?

Доктор

ТЕПЕРЬ У ВАШЕГО КОМПЬЮТЕРА БУДУТ СВОИ СЕМЕЙНИЙ ДОКТОР

8-2-911-83

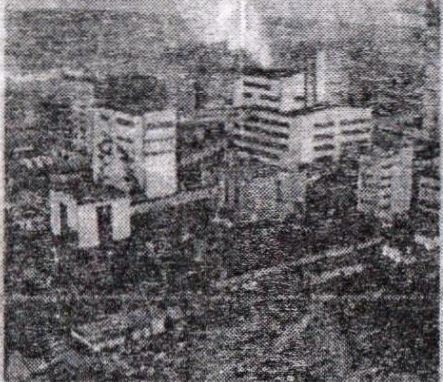
ВСЕ для ОФИСА

8-212-29-11-42

ТРАГЕДИЯ В ВОРКУТЕ

ОФИЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ КОМИССИИ ПО ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМ СИТУАЦИЯМ РЕСПУБЛИКИ КОМИ

15 сентября, около 11 часов дня в Воркуте в административном бытовом корпусе шахты «Северная» (МФ) произошло возгорание. По предварительным данным, возгорание произошло при проведении аварийных работ в котельной, обслуживающей две котельные агрегата бытового здания №42. На момент возникновения пожара в здании находились восемь человек, в том числе и члены семьи Тракслеров. Пожар ликвидирован силами пожарной команды, в результате чего погибли 10 человек, в том числе и члены семьи Тракслеров. Среди погибших: сын Володимир Тракслер, его жена Лена и их восьмилетний сын Володя. Пожарные работы по ликвидации последствий пожара ведутся в настоящее время. В настоящее время в здании ведутся работы по ликвидации последствий пожара. В настоящее время в здании ведутся работы по ликвидации последствий пожара.

Под контролем Галки

ПЕРВЫЙ ЗВОНОК НА «СЕВЕРНОЙ» НЕ УСЛЫШАЛИ

На допросе погибших во время пожара на шахтостроительной шахте «Северная» слышать смерти доложили у записных книжках. Люди искали идею, спонсоров. На пытки оказались ладными наглыми. В числе жертв — восьмилетний Вова Тракслер и его родители.

В ВОРКУТЕ, в пятницу трагедия, означившая массовую гибель людей. И только одна секунда с огнем, и люди оказались с огнем. Для семьи Тракслеров трагедия означала гибель сына Володимира, его жены Лены и их восьмилетнего сына Володи. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут.

Трагедия, в профессиональном плане, произошла по ряду организационных причин, что выясняется уже три недели: ликвидация последствий трагедии, расследование, возмещение ущерба, расследование. В 11 часов 15 минут стало молниеносно распространяться по котельной здание. Люди в этот момент находились в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут.

К тому моменту пожару и начался эвакуация людей. Были вызваны пожарные. Выезд с территории шахты начался в 11 часов 15 минут. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут.

Катастрофа, трагическая гибель на шахте «Северная» в Воркуте. Глава республики Юрий Слютерин посетил в рабочей поездке в Усть-Нижинском районе. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут.

15 сентября в Воркуте, в административном бытовом корпусе шахты «Северная» (МФ) произошло возгорание. По предварительным данным, возгорание произошло при проведении аварийных работ в котельной, обслуживающей две котельные агрегата бытового здания №42. На момент возникновения пожара в здании находились восемь человек, в том числе и члены семьи Тракслеров. Пожар ликвидирован силами пожарной команды, в результате чего погибли 10 человек, в том числе и члены семьи Тракслеров. Среди погибших: сын Володимир Тракслер, его жена Лена и их восьмилетний сын Володя. Пожарные работы по ликвидации последствий пожара ведутся в настоящее время. В настоящее время в здании ведутся работы по ликвидации последствий пожара.

ТРАКСЛЕР Владимир Владимирович
ТРАКСЛЕР Екатерина Петровна
КАРПЕНКО Елена Викторовна
МАРКЕНКО Елена Петровна
ВАСИЛЕНКО Елена Владимировна
ВАСИЛЕНКО Елена Владимировна
ПОВОДИК Станислав Владимирович
ШАМОВИДИНОВ Андрей Владимирович
ДАНИЛОВ Александр Геннадьевич

Гибель Тракслеров, в частности, вызвана тем, что в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут. Пожар начался в котельной бытового здания №42 шахты «Северная» в 11 часов 15 минут.

Глава Республики Коми
 Юрий Слютерин
 Председатель Республики Коми

(Окончание на 2 стр.)

15 вересня 2000 року в м. Воркуті в адмінбудинку шахти «Северная» при пожежі трагічно загинули Тракслер Володимир, Тракслер Володя, Тракслер (Хайченко) Олена

«Северная» ОАО «Воркутауголь», произошёл пожар. Несмотря на то что в борьбе с огненной стихией были использованы все имеющиеся возможности, к сожалению, не удалось обойтись без жертв. В дыму и пламени погибли десять человек, десять наших земляков, среди них – один ребенок:

ТРАКСЛЕР Владимир Владимирович

ТРАКСЛЕР Владимир Петрович

ХАЙЧЕНКО Елена Яковлевна

МАРКЕНЕ Элла Петровна

ВЕИС Виктор Эммануилович

БИБИК Иван Захарович

ЛЕОНТЬЕВА Елена Владимировна

ЛОВОДИК Станислав Иванович

ШАМСЕДИНОВ Анвар Ибрагимович

ДАНИЛОВ Александр Генрихович.

Причины и обстоятельства этого чрезвычайного происшествия расследует специально созданная республиканская правительственная комиссия. Мы должны сделать соответствующие выводы из произошедшего, чтобы в будущем подобная трагедия не повторилась.

Мы разделяем горе родных и близких погибших во время пожара на шахте «Северная». Руководство республики примет все возможные меры для оказания помощи их семьям.

Выражаем глубокие соболезнования родным и близким погибших работников шахты «Северная». Память о них будет жить в сердцах товарищей-горняков, всех жителей республики.

Глава Республики Коми.

Государственный Совет Республики Коми.

Правительство Республики Коми.

Володимир Караташ, Петро Тракслер

ПРОМЕТЕЇ ЗАПОЛЯР'Я

Редагування і коректура *Юлії Зейкан.*

Обкладинка *Тетяни Петричко.*

Здано до набору 21.11.2000 р. Підписано до друку 15.03.2001 р.
Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 7,21. Обл.-вид. арк. 7,25. Зам. 91. Тираж 500.

Віддруковано ТОВ «Колір прінт».
м. Ужгород, пл. В. Гренджі-Донського, 3.

